

График семинаров по повышению квалификации на 2023 год
 ТОО «Центр исследований, анализа и оценки эффективности»
 (коммерческое направление)

№	Направления, темы семинаров*	Кол-во академ. часов	Продолж. дней	Период проведения**
Аудит				
1	Аудит эффективности	24	3	февраль март
2	Аудит консолидированной финансовой отчетности	16	12	февраль март
Бухгалтерский учет				
3	Ведение бухгалтерского учета и составление финансовой отчетности в государственных учреждениях в соответствии с МСФООС	30	4	февраль март
4	Ведение бухгалтерского учета и составление финансовой отчетности в соответствии с МСФО	30	4	февраль март
Закупки				
5	Применение законодательства в сфере государственных закупок. Анализ нарушений при проведении государственных закупок	16	2	февраль март
Планирование. Аналитика				
6	Планирование, реализация и оценка инвестиционных проектов	24	3	февраль март
Право. Налоги				
7	Налоговое администрирование. Изменения и дополнения в Налоговый кодекс, вступающие в силу с 1 января 2023 года	8	1	февраль март
8	Гражданское право	8	1	февраль март
*Возможны корпоративные семинары по темам, согласованным с Заказчиком ** Даты по согласованию Учитывая эпидемиологическую ситуацию, семинары проводятся в онлайн или офлайн формате По всем вопросам обращаться по следующим телефонам: (7172) 74-22-23, 74-27-22, 74-20-58, факс 74-25-58; e-mail: seminar@cifn.kz; сайт: www.cifn.kz По вопросам заключения договора на обучение: тел. (7172) 74-27-23				

№ 4 (57)

• ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ЖУРНАЛ • НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ • SCIENTIFIC AND PRACTICAL JOURNAL

МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ АУДИТ STATE AUDIT

МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТ
 ГОСУДАРСТВЕННЫЙ АУДИТ
 STATE AUDIT

ҚАЗАН | 2022 | ЖЕЛТОҚСАН
 ОКТЯБРЬ | | ДЕКАБРЬ
 OCTOBER | | DECEMBER

№ 4 (57)
 ISSN 2072-9847

Қолжазбаны рәсімдеу жөніндегі авторға арналған нұсқаулық, журналға ұсынылатын «Мемлекеттік аудит – Мемлекеттік аудит»

«Мемлекеттік аудит – Мемлекеттік аудит» ғылыми-практикалық журналы ISSN (ЮНЕСКО, Париж қ., Франция) сериялық басылымдарды тіркеу жөніндегі халықаралық орталықта тіркелген және ISSN 2072-9847 халықаралық нөмірі берілген.

Журнал Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуы, макроэкономикалық, бюджеттік және қаржы саясаты мәселелері бойынша ғылыми мақалаларды, ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелерін, мемлекеттік аудит органдары қызметкерлерінің, жоғары оқу орындарының докторанттарының, магистранттары мен зерттеушілерінің, сондай-ақ Қазақстан Республикасының дамуын экономикалық және құқықтық қамтамасыз ету проблемаларына қызығушылық танытатын өзге де тұлғалардың басқа да ғылыми талдамалық, ақпараттық және өзге де материалдарын жариялау үшін ашық.

Мақаланы рәсімдеу бойынша авторларға арналған нұсқаулық

Мақаланы жариялауға жіберетін тіркелген тұлға мақаланың негізгі авторы болып табылады. Бірнеше автор (тең авторлар) болған жағдайда жариялау кезінде негізгі авторды тіркеу кезінде есепке алу қажет. Мақаланы жариялау үшін рәсімдеу келесі шаларарды талап етеді:

- қолжазбаны электронды форматта беруге міндетті (doc, docx, rtf форматтарында);
- файл атауында автордың тегін (тең авторлар болған жағдайда – бірінші автордың тегін) көрсетуге міндетті;

- параметрді устану керек: қаріп – Times New Roman, қаріп кеглі – 14, туралау – мәтіннің ені бойынша, аралық – бір, абзац – 1,25 см, жиектері: жоғарғы және төменгі – 2 см, сол жақ – 3 см, оң жақ – 1 см;
- кестелерді, диаграммаларды, суреттерді форматтауға мүмкіндік беретін форматта ұсыну (журналдың дизайны бойынша түстерді аудару және редакциялау үшін қажет), мысалы: 1-сурет. Атауы. Кесте 1. Атауы. Кестелер, диаграммалар, суреттер саны ұсынылған мақаланың барлық көлемінің 20% - нан аспауы тиіс;

Мақаланың құрылымдық элементтеріне қойылатын талаптар:

- FTAMP (ғылыми-техникалық ақпараттың мемлекетаралық рубрикаторы) – мақала тілінде;
- авторлардың тегі, аты, әкесінің аты (бас әріптермен курсивпен, аты-жөнінің алдынан жазылады; «*» белгісімен автор - корреспондент белгіленеді) - мақала тілінде;
- электрондық пошта мекенжайлары;
- жұмыс (оқу) орны, қаласы, елі (мақала тілінде);
- мақала атауы (ортасында бас әріптермен, қою қаріппен) - мақала тілінде;
- аннотация (Мақала тілінде) 100 сөзден кем емес және 300 сөзден артық емес;
- нүктелі үтір арқылы кілт сөздер/сөз тіркестері (5-7 сөз);
- мақала мәтіні кіріспеден (өзектілігі, ғылыми маңыздылығы, рерттеу мақсаты), негізгі бөлімнен (зерттеу әдіснамасы, ғылыми әдебиетке шолу, әдістер, нәтижелер, пікірталас) және қорытындыдан тұрады;
- пайдаланылған дереккөздердің тізімі мәтінде дереккөздердің айтылуына қарай шаршылы жақшада толассыз нөмірімен келтіріледі. Автоматты бет сілтемелерін пайдалануға жол берілмейді. Әдебиеттер тізімінде кемінде 15 дереккөз, оның ішінде соңғы 3-5 жылда 10-15 дереккөз, оның ішінде Scopus және Web of Science деректер базасынан болуы тиіс;
- references;
- мақаланың соңындағы басқа 2 тілдегі аннотациялар (мысалы: егер мақаланың мәтіні қазақ тілінде болса, аннотация (орыс тілінде) және abstract (ағылшын тілінде) 100-ден кем емес және 300-ден артық емес, түйін сөздер аннотация тілінде тиісінше.

- Мақаланың көлемі (FTAMP, атауын, авторлар туралы мәліметтерді, аннотациялар мен түінді сөздерді есепке алмағанда) 7 беттен кем болмауы және 10 беттен аспауы тиіс.

Кері байланыс:

Мекенжайы: 010000, Астана қ., Мәңгілік Ел даңғылы, 8-ғимарат, «Министрліктер үйі»
Сайты: https://cifn.kz/; https://gov-audit.kz/
Электрондық поштасы: journal@gov-audit.kz; info@cifn.kz
Телефон: +7 (7172) 74-21-96

Руководство для автора по оформлению рукописи, представляемых в журнал «Мемлекеттік аудит – Государственный аудит»

Научно-практический журнал «Мемлекеттік аудит – Государственный аудит» зарегистрирован в Международном центре по регистрации серийных изданий ISSN (ЮНЕСКО, г. Париж, Франция) и присвоен международный номер ISSN 2072-9847.

Журнал открыт для публикации научных статей, результатов научно-исследовательских работ по вопросам социально-экономического развития Казахстана, макроэкономической, бюджетной и финансовой политики, других научных аналитических, информационных и иных материалов работников органов государственного аудита, докторантов, магистрантов и исследователей высших учебных заведений, а также иных лиц, интересующихся проблемами экономического и правового обеспечения развития Республики Казахстан.

Руководство для авторов по оформлению статьи

Зарегистрированное лицо, которое отправляет статью для публикации будет приниматься основным автором статьи. В случае нескольких авторов (соавторов) при публикации учитывать основного автора при регистрации. Оформление статьи для публикации требует следующих мер:

- предоставить рукопись в электронном формате (в форматах doc, docx, rtf);

- указывать в названии файла фамилию автора (при наличии соавторов – фамилия первого автора);
- придерживаться параметров: шрифт – Times New Roman, кегль шрифта – 14, выравнивание – по ширине текста, интервал – одинарный, абзац – 1,25 см, поля: верхнее и нижнее – 2 см, левое – 3 см, правое – 1 см;

– представить таблицы, диаграммы, рисунки в формате, допускающем форматирование (необходимо для осуществления перевода и редактирования цвета по дизайну журнала), например: Рисунок 1. Название. Таблица 1. Название. Количество таблиц, диаграмм, рисунков не должно превышать 20% от всего объема представленной статьи;

Требования к структурным элементам статьи:

- МРНТИ (межгосударственный рубрикатор научнотехнической информации) – на языке статьи;
- фамилия, имя, отчество авторов (прописными буквами, курсивом, инициалы перед фамилией; знаком «*» отмечается автор-корреспондент) - на языке статьи;
- адреса электронной почты;
- место работы (учебы), город, страна (на языке статьи);
- название статьи (по центру заглавными буква ми, шрифт жирный) – на языке статьи;
- аннотация (на языке стати) не менее 100 и не более 300 слов;
- ключевые слова/словосочетания через точку с запятой (5-7 слов);
- текст статьи включает: введение (актуальность, научная значимость, цель исследования), основную часть (методология исследования, обзор научной литературы, методы, результаты, дискуссия) и заключение;
- список использованных источников приводится по мере упоминания источников в тексте со сквозной нумерацией в квадратных скобках. Использование автоматических постраничных ссылок не допускается. Список литературы должен содержать не менее 15 источников, из них 10-15 источников за последние 3-5 лет, в том числе из базы данных Scopus и Web of Science;
- references;
- аннотации в конце статьи на 2 других языках (например: если текст статьи на казахском языке, аннотация (на русском) и abstract (на английском)) не менее 100 и не более 300 слов, ключевые слова на языке аннотации соответственно.

Объем статьи (без учета МРНТИ, названия, сведений об авторах, аннотации и ключевых слов) должен составлять не менее 7 страниц и не превышать 10 страниц.

Обратная связь:
Адрес: 010000, г. Астана, пр. Мәңгілік Ел, здание 8, «Дом министерств»
Сайт: https://cifn.kz/; https://gov-audit.kz/
Электронная поштасы: journal@gov-audit.kz; info@cifn.kz
Телефон: +7 (7172) 74-21-96

Guide for the author on the preparation of the manuscript submitted to the «Мемлекеттік аудит – government auditing» journal

Scientific-practical «Мемлекеттік аудит – government auditing» journal is registered in the international center for registration of serial publications ISSN (UNESCO, Paris, France) and assigned the international number ISSN 2072- 9847.

The journal is open for publication of scientific articles, research results on the socio-economic development of Kazakhstan, macroeconomic, budgetary and financial policies, other scientific analytical, informational and other materials of employees of government audit bodies, postdoctoral students, master's students and researchers of higher educational institutions and also other persons interested in the problems of economic and legal support for the development of the Republic of Kazakhstan.

Guidelines for authors on article formatting

The registered person who submits an article for publication will be accepted as the main author of the article. In the case of several authors (co-authors) when publishing, take into account the main author when registering. Making an article for publication requires the following steps:

- submit the manuscript in electronic format (in doc, docx, rtf formats);
- indicate the author's surname in the file name (if there are co-authors - the surname of the first author);
- adhere to the parameters: font - Times New Roman, font size - 14, alignment - according to the text width, spacing - single, paragraph - 1.25 cm, margins: top and bottom - 2 cm, left - 3 cm, right - 1 cm ;
- present tables, diagrams, figures in a format that allows formatting (required for translation and color editing according to the design of the magazine), for example: Figure 1. Title. Table 1. Title. The number of tables, diagrams, figures should not exceed 20% of the total volume of the submitted article;

– представить таблицы, диаграммы, рисунки в формате, допускающем форматирование (необходимо для осуществления перевода и редактирования цвета по дизайну журнала), например: Рисунок 1. Название. Таблица 1. Название. Количество таблиц, диаграмм, рисунков не должно превышать 20% от всего объема представленной статьи;

Requirements for the structural elements of the article:

- Interstate rubricator of scientific and technical information - in the language of the article;
- surname, name, patronymic of the authors (in capital letters in italics, initials before the surname; the sign "*" marks the correspondent author) - in the language of the article;
- email addresses;
- place of work (study), city, country (in the language of the article);
- the title of the article (centered in capital letters, bold type) - in the language of the article;
- abstract (in the language of the article) no less than 100 and no more than 300 words;
- keywords/phrases separated by a semicolon (5-7 words);
- the text of the article includes: introduction (relevance, scientific significance, purpose of the study), main part (research methodology, review of scientific literature, methods, results, discussion) and conclusion;
- the list of sources used is given as sources are mentioned in the text with continuous numbering in square brackets. The use of automatic page links is not allowed. The list of references should contain at least 15 sources, of which 10-15 sources for the last 3-5 years, including from the Scopus and Web of Science databases;
- references;
- abstracts at the end of the article in 2 other languages, (for example: if the text of the article is in Kazakh, abstract (in Russian) and abstract (in English)) no less than 100 and no more than 300 words, keywords in the abstract language, respectively.

The volume of the article (excluding Interstate rubricator of scientific and technical information, title, information about the authors, annotations and keywords) should be at least 7 pages and not exceed 10 pages.

Feedback:
Address: 010000, Nur-Sultan city, Mangilik El ave., building 8, «House of Ministries»
Web-site: http://cifn.kz; http://gov-audit.kz.
E-mail: info@cifn.kz, journal@gov-audit.kz
Tel.: + 7 (7172) 74-21-96

Мемлекет жүз пайыз қатысатын «Зерттеулер, талдау және тиімділікті бағалау орталығы» жауапкершілігі шектеулі серіктестігі (бұдан әрі – Серіктестік) Әділет органдарында тіркелді және Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес құрылды.

Қазақстан Республикасының Үкіметі атынан Серіктестіктің құрылтайшысы Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Мемлекеттік мүлік және жекешелендіру комитеті (бұдан әрі – ММЖК) болып табылады.

Серіктестікке жалғыз қатысушы республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі **Есеп комитеті** (бұдан әрі — жалғыз қатысушы) болып табылады, ол серіктестікке қатысудың 100% үлесін иелену және пайдалану құқығын жүзеге асырады және заңнамаға сәйкес қатысушылардың жалпы жиналысының құзыретіне жатқызылған мәселелер бойынша жалғыз қатысушы ретінде мемлекеттің мүдделерін білдіреді.

Орталық қызметі:
Серіктестік мемлекеттік органдарды бағалаудың мемлекеттік жүйесін институционалдық нығайту, Мемлекеттік аудит пен қаржылық бақылауды дамыту мен жетілдіруге ықпал ету, мемлекеттік аудиттің кәсіби білікті кадрларын қалыптастыру, сондай-ақ табыс табу үшін жағдай жасау мақсатында құрылған.

Қызмет түрлері:
– ұйымдастырушылық, сараптамалық-талдамалық, әдіснамалық сүйемелдеу және орталық мемлекеттік және облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың жергілікті атқарушы органдары қызметінің тиімділігін бағалауға қатысу;
– бизнесті жүргізу жеңілдігі бойынша өңірлер мен қалаларға ұйымдастырушылық, әдіснамалық жағынан сүйемелдеу және рейтингін қалыптастыру;
– мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау, экономика, қаржы, мемлекеттік басқару саласында ғылыми талдау және өзге де зерттеулер жүргізу, консультация (консалтингтік қызметтер көрсету) көрсету;
– мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау, экономика, қаржы, Мемлекеттік басқару саласында ақпараттық-талдамалық және сараптамалық қызметтер көрсету;
– мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау кадрларын даярлау, қайта даярлау және біліктілігін арттыру, сондай-ақ экономика, қаржы, Мемлекеттік басқару саласында оқыту курстарын өткізу;
– мемлекеттік аудитор біліктілігін иеленуге үміткер адамдардың білімін растау;
– экономика және қаржы саласында ғылыми, ғылыми-әдістемелік, әдіснамалық, білім беру, талдамалық және мерзімді басылымдарды, сондай-ақ анықтамалық-ақпараттық әдебиетті әзірлеу, мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау мемлекеттік органдар қызметінің тиімділігін бағалауды жеке баспахана құрмай шығару.

2009 жылғы қаңтардан бастап Орталық «Мемлекеттік аудит – Государственный аудит» журналын шығарып келеді, мұнда мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау жүйесін және тұтас қаржы жүйесін дамытудың маңызды мәселелеріне арналған мақалалар тоқсан сайын жарияланады. Осы кезеңде ғылыми кандидаттары, экономика ғылымдарының PhD докторлары, АССА және СИПФА біліктілігі бар мамандар, сондай-ақ мемлекеттік аудитор және «Кәсіби бухгалтер» біліктілігі бар мамандар мақалаларын жариялады.

Кері байланыс:

Мекенжайы: 010000, Астана қ., Мәңгілік Ел даңғылы, 8-ғимарат, «Министрліктер үйі»
Сайты: https://cifn.kz/; https://gov-audit.kz/
Электрондық поштасы: journal@gov-audit.kz; info@cifn.kz

Телефон: +7 (7172) 74-21-96

Товарищество с ограниченной ответственностью «Центр исследований, анализа и оценки эффективности» (далее – Товарищество) со стопроцентным участием государства создано в соответствии с законодательством Республики Казахстан и зарегистрировано в органах юстиции.

Учредителем Товарищества является Правительство Республики Казахстан в лице Комитета государственного имущества и приватизации Министерства финансов Республики Казахстан (далее – КГИП). Единственным участником Товарищества является **Счетный комитет** по контролю за исполнением республиканского бюджета (далее – Единственный участник), который осуществляет права владения и пользования 100% долей участия в Товариществе и представляет интересы государства, как Единственного участника, по вопросам, отнесенным к компетенции общего собрания участников, в соответствии с законодательством.

Миссия Центра:
Товарищество создано в целях институционального укрепления государственной системы оценки государственных органов, содействия в развитии и совершенствовании государственного аудита и финансового контроля, создания условий для формирования профессиональных компетентных кадров государственного аудита, а также извлечения дохода.

Виды деятельности:
– организационное, экспертно-аналитическое, методологическое сопровождение и участие в оценке эффективности деятельности центральных государственных и местных исполнительных органов областей, городов республиканского значения, столицы;
– организационное, методологическое сопровождение и формирование рейтинга регионов и городов по легкости ведения бизнеса;
– проведение научных, аналитических и иных исследований, оказание консультационных (консалтинговых услуг) в области государственного аудита и финансового контроля, экономики, финансов, государственного управления;
– оказание информационно-аналитических и экспертных услуг в области государственного аудита и финансового контроля, экономики, финансов, государственного управления;
– подготовка, переподготовка и повышение квалификации кадров государственного аудита и финансового контроля, а также проведение обучающих курсов в сфере экономики, финансов, государственного управления;
– подтверждение знаний лиц, претендующих на присвоение квалификации государственного аудитора;
– разработка и выпуск научных, научно-методических, методологических, учебных, аналитических и периодических изданий, а также справочно-информационной литературы в области государственного аудита и финансового контроля, оценки эффективности деятельности государственных органов, экономики и финансов, без создания собственной типографии.

С января 2009 года Центр выпускает журнал «Мемлекеттік аудит – Государственный аудит», в котором ежеквартально публикуются статьи, посвященные важным вопросам развития системы государственного аудита и финансового контроля и финансовой системы в целом. За этот период свои статьи публиковали кандидаты наук, доктора экономических наук, доктора PhD, специалисты с квалификацией АССА и СИПФА, а также специалисты, имеющие квалификацию государственный аудитор и «Профессиональный бухгалтер».

Обратная связь:

Адрес: 010000, г. Астана, пр. Мәңгілік Ел, здание 8, «Дом министерств»
Сайт: https://cifn.kz/; https://gov-audit.kz/
Электронная почта: journal@gov-audit.kz; info@cifn.kz

Телефон: +7 (7172) 74-21-96

Limited Liability Partnership «Center for Analytical Research and Evaluation» (hereinafter – the Partnership) with one hundred percent participation of the state, it was created in accordance with the legislation of the Republic of Kazakhstan and registered with the judicial authorities.

The founder of the Partnership is the Government of the Republic of Kazakhstan represented by the State Property and Privatization Committee of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan (hereinafter – KGIP).

The only participant of the Partnership is the **Accounting Committee** for Control over the Execution of the republican budget (hereinafter – the Only Participant), which exercises the rights of ownership and use of 100% of the participation in the Partnership and represents the interests of the state, as the Only participant, on issues within the competence of the general meeting of participants, in accordance with the legislation.

The mission of the Center:
The Partnership was established for the purpose of institutional strengthening of the state system of evaluation of state bodies, assistance in the development and improvement of state audit and financial control, creation of conditions for the formation of professional competent personnel of state audit, as well as income generation.

Types of activities:
– organizational, expert-analytical, methodological support and participation in the evaluation of the effectiveness of the central state and local executive bodies of regions, cities of republican significance, the capital;
– organizational, methodological support and the formation of a rating of regions and cities on the ease of doing business;
– conducting scientific, analytical and other research, providing consulting (consulting services) in the field of state audit and financial control, economics, finance, public administration;
– provision of information, analytical and expert services in the field of state audit and financial control, economics, finance, public administration;
– training, retraining and advanced training of state audit and financial control personnel, as well as conducting training courses in the field of economics, finance, public administration;
– confirmation of the knowledge of persons applying for the qualification of a state auditor;
– development and production of scientific, scientific-methodical, methodological, educational, analytical and periodicals, as well as reference and information literature in the field of state audit and financial control, evaluation of the effectiveness of government agencies, economics and finance, without creating your own printing house.

Since January 2009, the Center has been publishing the journal «Memleketтик Audit – State Audit», which publishes quarterly articles on important issues of the development of the system of state audit and financial control and the financial system as a whole. During this period, candidates of sciences, Doctors of Economics, PhD, specialists with ACCA and SIPFA qualifications, as well as specialists qualified as state auditor and «Professional Accountant» published their articles.

НӨМІРДЕ ОҚЫҢЫЗ ЧИТАЙТЕ В НОМЕРЕ INSIDE

**Қаржы саласының мемлекеттік аудиті:
әлемдік тренд немесе уақыт талабы?**
А.М. Рахметова

Мақалада отандық қаржылық қызметтер нарығын дамытудың заманауи тенденциялары қарастырылған. Автор банк, зейнетақы, сақтандыру, валюта және қор нарықтары сияқты қаржы нарығының негізгі сегменттерін талдады. Нәтижесінде Қаржы нарығын дамытудың тиімділігін оның экономиканың нақты секторымен және тұтастай қоғаммен өзара іс-қимылы тұрғысынан шектейтін негізгі проблемалар анықталды. Талдау нәтижелері Қазақстандағы қаржылық реттеудің қолданыстағы саясаты қаржы нарығы мен ұлттық экономиканың басқа да субъектілерінің мүдделерін үйлестіру контекстінде әлі жетілмегенін көрсетті. Автордың пікірінше, бұл процесте ерекше рөл мемлекетке тиесілі, ол уәкілетті органдардың атынан экономиканың барлық субъектілерінің мүдделерін, ең алдымен, нарықтың «көрінбейтін қолы» осы маңызды міндетті орындамаған жағдайларда келісетін қандай да бір сыртқы реттеуші болуы керек.

**IT-әзірлемелерді қаржыландыру
саласындағы сыбайлас
жемқорлық тәуекелдері**
А.Т. Карипова, Д.С. Бабашев,
Р.А. Беристенов

Елді цифрландыруға жұмсалған бюджет қаражаты сараланды. Соңғы 8 жылда (govarch.kz ақпараттық жүйелерінде деректер жазбалары жасалғаннан бері) 578 ақпараттық жүйе әзірленді, оған 400 млрд теңгеден астам қаражат жұмсалды. Белгілі бір ақпараттық жүйелердің қажеттілігін нақты түсінбеу, баға белгілеудің ашық еместігі және жабық сатып алу рәсімдері олардың үштен бірін талап етілмеген деп тану (578-нің 178-і) және есептен шығаруға ұсынылуының себебі болды. Негізгі мәселе мемлекеттік жоспарлауға байланысты. Ол IT саласына қатысы жоқ жобаларды қаржыландыруға әкелген ресми көрсеткіштерге негізделген. Зияткерлік меншік объектілерін сатып алуды ағымдағы реттеу нарықтың монополиялануына әкелді. Отандық әзірлеушілер нарығы қаражаттың 50%-дан астамын алған бес квазимемлекеттік компанияның қолында шоғырланған.

**Государственный аудит
финансовой сферы: мировой
тренд или требование времени?**
Рахметова А.М.

В статье рассмотрены современные тенденции развития отечественного рынка финансовых услуг. Автором проведен анализ таких ключевых сегментов финансового рынка, как: банковский, пенсионный, страховой, валютный и фондовый рынки. В результате были выявлены ключевые проблемы, ограничивающие эффективность развития финансового рынка с позиции его взаимодействия с реальным сектором экономики и обществом в целом. Результаты анализа показали, что действующая политика финансового регулирования в Казахстане все еще далека от совершенства в контексте гармонизации интересов финансового рынка и иных субъектов национальной экономики. По мнению автора, особая роль в этом процессе принадлежит государству, которое в лице уполномоченных органов, должно выступать неким внешним регулятором, согласовывающим интересы всех субъектов экономики без исключения, прежде всего, в тех случаях, когда «невидимая рука» рынка не справляется с этой важной задачей.

**Коррупционные риски в сфере
финансирования IT-разработок**
Карипова А.Т., Бабашев Д.С.,
Беристенов Р.А.

Проанализированы расходы бюджетных средств на цифровизацию страны. За последние 8 лет (с момента создания учета данных об информационных системах govarch.kz) разработано 578 информационных систем, на которые потрачено свыше 400 млрд. тенге. Отсутствие четкого понимания потребности в тех или иных информационных системах, непрозрачное ценообразование и закрытость процедур закупок стали причинами того, что треть из них признана неустраиваемой (178 из 578) и рекомендована к списанию. Основная проблема связана с государственным планированием. В основу заложены формальные показатели, повлекшие финансирование проектов, не связанных с IT-отраслью. Текущая регламентация закупки объекта интеллектуальной собственности привела к монополизации рынка. Отечественный рынок разработчиков сконцентрирован в руках пяти квазигоскомпаний, которые получили более 50% денежных средств.

**State audit of the financial sector:
a global trend or a requirement
of the time?**
Rakhmetova A.M.

The article discusses the current trends in the development of the domestic financial services market. The author analyzes such key segments of the financial market as: banking, pension, insurance, currency and stock markets. As a result, key problems were identified that limit the effectiveness of the development of the financial market from the perspective of its interaction with the real sector of the economy and society as a whole. The results of the analysis showed that the current financial regulation policy in Kazakhstan is still far from perfect in the context of harmonizing the interests of the financial market and other subjects of the national economy. According to the author, a special role in this process belongs to the state, which, represented by the authorized bodies, should act as an external regulator coordinating the interests of all economic entities without exception, primarily in cases when the «invisible hand» of the market does not cope with this important task.

**Corruption risks
in IT-development financing**
Karipova A.T., Babashev D.S.,
Beristenov R.A.

The expenditures of budgetary funds for the digitalization of the country are analyzed. Over the past 8 years (since the creation of accounting for data on information systems govarch.kz), 578 information systems have been developed, for which more than 400 billion tenge has been spent. The lack of a clear understanding of the need for certain information systems, non-transparent pricing and closed procurement procedures have become the reasons that a third of them are recognized as unclaimed (178 out of 578) and recommended for write-off. The main problem is related to state planning. It is based on formal indicators that led to the financing of projects not related to the IT industry. The current regulation of the purchase of intellectual property has led to the monopolization of the market. The domestic developer market is concentrated in the hands of five quasi-state companies, which received more than 50% of the funds.

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС

Н.Н. ГОДУНОВА – Редакциялық кеңестің төрайымы – Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитетінің Төрайымы, Қазақстан Республикасы

І.Л. АҚПОМБАЕВ – Қазақстан Республикасы

Р.А. АЛШАНОВ – Қазақстан Республикасы

Л.З. БЕЙСЕНОВА – Қазақстан Республикасы

В. ЛАКИС – Литва Республикасы

А.Б. ЗЕЙНЕЛҒАБДИН – Қазақстан Республикасы

Z. KORZEB – Польша Республикасы

Г.Ж. ҚАРАҚҰСОВА – Қазақстан Республикасы

Н.А. КОРЖОВА – Қазақстан Республикасы

С.Х. КӨШКІМБАЕВ – Қазақстан Республикасы

Н.А. НАЛИБАЕВ – Қазақстан Республикасы

Е.В. НИКИФОРОВА – Ресей Федерациясы

С.Н. НӨГЕРБЕКОВ – Қазақстан Республикасы

О.Н. ӨКСІКБАЕВ – Қазақстан Республикасы

Т.М. СҮЛЕЙМЕНОВ – Қазақстан Республикасы

С.В. ШКОДИНСКИЙ – Ресей Федерациясы

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ

Н.М. ЫБЫРАЙЫМ – з.ғ.к., бас редактор;

С.С. ИСАЕВА – шығарушы редактор;

Г.Е. НАКИПОВА – э.ғ.д., профессор.

Г.Ж. НҮРМҰХАНОВА – э.ғ.д., профессор;

А.М. РАХМЕТОВА – э.ғ.д., профессор;

Л.М. СЕМБИЕВА – э.ғ.д., профессор;

Ш.А. СМАҒҰЛОВА – э.ғ.д., профессор;

РОБЕРТА ПРОВАСИ – PhD, профессор;

Б.А. ӘЛІБЕКОВА – э.ғ.к., доцент;

Л.З. БЕЙСЕНОВА – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор;

Г.С. УКУБАСОВА – PhD, э.ғ.к., профессор;

Ә.Е. ШАХАРОВА – э.ғ.к., доцент;

М.Қ. ЖАМКЕЕВА – PhD;

М.А. СЕРІКОВА – PhD;

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

ГОДУНОВА Н.Н. – Председатель редакционного совета - Председатель Счетного комитета по контролю за исполнением республиканского бюджета, Республика Казахстан

АКПОМБАЕВ И.Л. – Республика Казахстан

АЛШАНОВ Р.А. – Республика Казахстан

БЕЙСЕНОВА Л.З. – Республика Казахстан

ЛАКИС В. – Литовская Республика

ЗЕЙНЕЛҒАБДИН А.Б. – Республика Казахстан

KORZEB Z. – Республика Польша

КАРАГУСОВА Г.Д. – Республика Казахстан

КОРЖОВА Н.А. – Республика Казахстан

КОШКИМБАЕВ С.К. – Республика Казахстан

НАЛИБАЕВ Н.А. – Республика Казахстан

НИКИФОРОВА Е.В. – Российская Федерация

НУГЕРБЕКОВ С.Н. – Республика Казахстан

ОКСИКБАЕВ О.Н. – Республика Казахстан

СУЛЕЙМЕНОВ Т.М. – Республика Казахстан

ШКОДИНСКИЙ С.В. – Российская Федерация

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ЫБЫРАЙЫМ Н.М. – к.ю.н., главный редактор;

ИСАЕВА С.С. – выпускающий редактор;

НАКИПОВА Г.Е. – д.э.н., профессор.

НУРМҰХАНОВА Г.Ж. – д.э.н., профессор;

РАХМЕТОВА А.М. – д.э.н., профессор;

СЕМБИЕВА Л.М. – д.э.н., профессор;

СМАҒҰЛОВА Ш.А. – д.э.н., профессор;

ПРОВАСИ РОБЕРТА – PhD, профессор;

АЛИБЕКОВА Б.А. – к.э.н., доцент;

БЕЙСЕНОВА Л.З. – к.э.н., ассоциированный профессор;

УКУБАСОВА Г.С. – PhD, к.э.н., профессор;

ШАХАРОВА А.Е. – к.э.н., доцент;

ЖАМКЕЕВА М.К. – PhD;

СЕРИКОВА М.А. – PhD;

ӘДІСНАМА, ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ТӘЖІРИБЕ

Қазақстан Республикасындағы салалық бағдарламалардың жүзеге асырылуын талдау Б.С. Темірғали, М.А. Серикова	6
Стратегиялық аудит мемлекеттік аудит және қаржылық бақылаудың келешекті бағыты ретінде Е.Н. Зекенов, Ә.Ә.-Қ. Кәрібаев, А.Е. Шахарова	19
Мемлекеттік бағдарламалардың ұлттық жобаларға трансформациялануы К.С. Негметжанова	29

ЗЕРТТЕУЛЕР

Қаржы саласының мемлекеттік аудиті: әлемдік тренд немесе уақыт талабы? А.М. Рахметова	36
Астана қаласын көгалдандыру жөніндегі іс-шараларды іске асыру тиімділігінің аудиті: анықталған проблемалар мен кемшіліктер Е.В. Лебо	50
Қазақстан Республикасының ұлттық қорының құрылу мақсатына сай және оның пайдаланылуына сәйкестік аудитін жүргізу А.О. Жанәділ, А.Н. Ракаева	59
IT-әзірлемелерді қаржыландыру саласындағы сыбайлас жемқорлық тәуекелдері А.Т. Карипова, Д.С. Бабашев, Р.А. Берістенов	71

ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ

Болашақ экономикасы: криптовалютадың болашағы Ш.Н. Абдикул, М.Ж. Конырбеков, Бюлент ШЕН	82
---	----

СОДЕРЖАНИЕ

МЕТОДОЛОГИЯ, ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Анализ реализации отраслевых программ в Республике Казахстан Темиргали Б.С., Серикова М.А.	6
Стратегический аудит как перспективное направление государственного аудита и финансового контроля Е.Н. Зекенов, А.А.-К. Карыбаев, А.Е. Шахарова	19
Трансформация государственных программ в национальные проекты Негметжанова К.С.	29

ИССЛЕДОВАНИЯ

Государственный аудит финансовой сферы: мировой тренд или требование времени? Рахметова А.М.	36
Аудит эффективности реализации мероприятий по озеленению города Астана: выявленные проблемы и недостатки Лебо Е.В.	50
Проведение аудита соответствия цели создания и использования национального фонда Республики Казахстан Жанадил А.О., Ракаева А.Н.	59
Коррупционные риски в сфере финансирования IT-разработок Карипова А.Т., Бабашев Д.С., Беристенов Р.А.	71

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Экономика будущего: будущее криптовалюты Абдикул Ш.Н., Конырбеков М.Ж., Шен Б.	82
--	----

CONTENTS

METHODOLOGY, THEORY, PRACTICE

Analysis of the implementation of industry programs in the Republic of Kazakhstan Temirgali B.S. Serikova M.A.	6
Strategic audit as a promising direction of state audit and financial control Zekenov Y.N., Karibayev A.A.-K., Shakharova A.Y.	19
Transformation of state programs into national projects Negmetzhanova K.S.	29

RESEARCHES

State audit of the financial sector: a global trend or a requirement of the time? Rakhmetova A.M.	36
Audit of the effectiveness of the implementation of activities for the greening of the city of Astana: identified problems and shortcomings Lebo E.V.	50
Audit of compliance with the purpose of creation and use of the national fund of the Republic of Kazakhstan Zhanadil A.O., Rakayeva A.N.	59
Corruption risks in IT-development financing Karipova A.T., Babashev D.S., Beristenov R.A.	71

FOREIGN EXPERIENCE

The economy of the future: the future of cryptocurrency Abdikul Sh.N., Konyrbekov M.Zh., Sen B.	82
---	----

Б.С. Темірғали¹ *

магистрант

Л.Н.Гумилев атындағы

Еуразия ұлттық университеті

Астана қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: temirgali.bs@mail.ru

М.А. Серикова¹

доцент, PhD докторы

Л.Н.Гумилев атындағы

Еуразия ұлттық университеті

Астана қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: madina2281@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ САЛАЛЫҚ БАҒДАРЛАМАЛАРДЫҢ ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУЫН ТАЛДАУ

Аңдатпа. Салалық бағдарламалар бюджет жүйесінің барлық деңгейлеріндегі атқарушы билік органдарының қызметінде басқарудың бағдарламалық және мақсатты әдісін іске асырудағы айқындаушы құрал болып табылады. Мақалада Қазақстандағы мемлекеттік салалық бағдарламалар мен бағдарламалар жүйесі талданды. Орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдардың стратегиялық құжаттарындағы мақсаттар мен нысаналы индикаторларға қол жеткізуді талдау және бағалау жүргізілді. Аталмыш зерттеу нәтижесіне сәйкес дамыған елдердің үкіметтері стратегиялық құжаттар мен стандарттарды әзірлеу кезінде пайдаланатын экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының стандарттары мен озық тәжірибелері келтірілген. Ұсынылып отырған талдау халықаралық ұйымдардың зерттеулеріне, мемлекеттік органдардың есептеріне негізделді. Сонымен қатар, мемлекеттік органдардың салалық бағдарламаларды әзірлеуінің және жүзеге асыруының негізгі проблемалық бағыттары көрініс тауып отыр. Мониторинг жүргізу әдістемесінің болмауы және салалық жобаларды іске асыру бойынша жұмыстардың жүйелендірілмеуі ағымдағы үрдістер мен проблемалық мәселелерді дер кезінде табуға, шешу жолдарын анықтауға, сондай-ақ жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеуге мүмкіндік бермейді. Осыған орай, зерттеу барысында өңдеу өнеркәсібінің салалық бағдарлама қорытынды нәтижелері көрсетілді. Салалық бағдарлама құжаттарының сапасы көбінесе болжау және талдау жұмыстарының сапасына, сонымен қатар мемлекеттік органдардың қолында бар әдістемелік құралдарға байланысты деп қорытындыланады. Мақалада салалық бағдарламаға қатысты өңдеу өнеркәсібінің жетілдіру мақсатына сәйкес энерготиімділік және энергия аудиті ұғымдары бойынша ұсыныстар көрсетілді.

Түйін сөздер: салалық бағдарлама, стратегиялық жоспар, өңдеу өнеркәсібі, индикаторлар, талдау.

■ Кіріспе

2022 жылдың 1 қыркүйегінде мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев Қазақстан халқына Жолдауын жариялады. Елбасы өз Жолдауында негізінен республикадағы әлеуметтік-экономикалық дамуға тоқталды. Жарияланған жолдауға сәйкес мемлекеттік басқару мен мемлекеттік бюджеттің атқарылуы жаңа саясатқа өтуі қажет. Айта кетсек, салалық бағдарламаларды жүзеге асыру бойынша жауапты ретінде «ұжым» емес, нақты министрліктің жауапкершілігі болуы керек деп атап өтті. Сол себепті, «тиімді мемлекет» дәрежесіне жету жолында жүзеге асырылып жатқан стратегиялық жоспарлар мен салалық бағдарламаларға өзгерістер енгізу қажет [1].

■ Мақсаты

Осы мақаланың мақсаты мемлекеттік саясатты іске асырудың басты тетігі болып табылатын салалық бағдарламаларды жүзеге асыруды талдау және бағалау, анализ жұмыстары мен кемшіліктерін қарастыру болып табылады.

Елімізде дәстүрлі базалық салалар дамып келеді, бірақ жаңғырту үшін ең алдымен жоспарлау жүйесі, қаржыландыру жүйесі, әдіснамалық негіздемелер мен еңбек өнімділігін айтарлықтай арттыру маңызды, ол – салалық бағдарламалардың тиімділік деңгейін жоғарылату мен адами капиталды дамытуға байланысты.

Қазіргі таңда елімізде мемлекеттік стратегиялық және салалық бағдарламалық құжаттарды әзірлеу барысында міндеттер мен мақсаттарды белгілеудің нақтылығы, нысаналы индикаторлардың барабарлығы, тиімділігі және нысаналы индикаторларға қол жеткізу мүмкіндігі негізгі проблемалар болып табылады [2].

Сонымен қатар, қазіргі кезеңдегі әлемдік тәжірибеге сәйкес даму стратегиялық мақсаттар шеңберінде елдің өсу моделіне қойылатын маңызды талаптардың бірі нәтижеге бағытталған айқын, сапалы көрсеткіштердің болуы болып табылады. Нақты сапа көрсеткіштеріне дәйекті назар аудару үкіметтік және аймақтық деңгейде мемлекеттік басқарудың тиімділігі мен сәйкестігін айтарлықтай арттырады. Сондай-ақ дамыған елдер деңгейіне жетуге ықпал етерлігі айқын.

■ Әдіснама

Мақалада қойылған мақсатты ашу мен зерттеу барысында жалпы теориялық әдістер, оның ішінде формалдық логика әдісі, жалпы экономика-статистикалық әдістер, топтастыру, салыстыру, коэффициенттер әдісі қолданылды.

Талдау барысында Қазақстан бойынша зерттеулерге шолу жасалды, Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитеті, орталық атқарушы органдар, жергілікті атқарушы органдар және Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының есептеріне талдау жүргізілді. Мақала негізінде ел экономикасының ағымдағы салаларына талдау жүргізіліп, тиісті сала бойынша атқарылған салалық бағдарламалар қорытындысына сәйкес бағалау жүргізілді. Атқарылатын ағымдық салалық бағдарлама бойынша алынған ақпараттар негізінде кестелер, диаграммалар және суреттер құрастырылды.

Сондай-ақ, зерттеудің ақпараттық базасы Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросының статистикалық мәліметтері, мемлекеттік бағдарламалар, даму стратегиялары, тұңғыш Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың халыққа жолдауына сүйене отырып жүргізілді.

■ Әдеби шолу

Әр жылдардағы Қазақстанның экономикалық дамуын отандық және басқа да ТМД елдерінің көптеген ғалымдары зерттеп келеді. Бақасұлы мен Смағұлов Қазақстан тәуелсіздік алған 20 жылдағы дамуына салыстырмалы талдау жасады. Авторлар дәл осындай бастапқы шарттарда Қазақстанның әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына кіруге ұмтылуының және әлемдік қаржы институттарының әлемнің ең кедей елдеріне сыртқы қарызды есептен шығару бағдарламасына қатысуды ұсынуының себептерін зерттеді. Авторлар саяси жүйені ырықтандыру мен қатар экономикалық қайта құрулар жүргізілгенде ғана ұзақ мерзімді өсімге қол жеткізеді деген қорытындыға келді.

Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (әрі қарай – ЭЫДҰ) стандарттар, бағдарламалар және бастамалар арқылы 100-ден астам елдің реформаларын ілгерілетуге және біріктіруге көмектеседі. Ұйым екі жыл сайын экономикалық жағдай туралы объективті ақпаратпен, дәлелді деректермен және ұсыныстармен ұйымға мүше елдердің экономикалық саясатына талдауды қамтитын елдер бойынша ақпараттық шолуларды жариялайды. Соңғы

мәліметтерге сәйкес, ЭЫДҰ мүше елдері мен негізгі серіктестері әлемдік сауда мен инвестицияның 80%-ға жуығын құрап отыр.

Брайсон мемлекеттік сектор стратегиялық жоспарлауды жүзеге асырудың маңызды себептері болып табылатын стратегиялық мақсаттардың сәйкестігіне, күш-жігердің үздіксіздігіне және тиімділікке қол жеткізу керек деп санайды. Басқаша айтқанда, стратегиялық жоспарлау мемлекеттік секторда қабылдануы қажет, өйткені пайдаланушылар ұйымдардың не істеу керектігін, неге және қалай істеу керектігін шешуге көмектеседі деп ойлайды (Брайсон, 2018; Брайсон және Кросби, 2009).

Үкіметтер бір-бірімен қарым-қатынаста салалық басқару және тұрақты өнімділікті басқару процестері бойынша тығыз жұмыс істеуі керек, бұл ретте бағдарламаларды әзірлеу ең алдымен жалпы өнімділікті анықтауға және арттыруға бағытталған, ал өнімділікті бақылау осы жолда бағдарламаны ақпараттандыруға көмектеседі (Поистер, 2010).

Көптеген зерттеушілер салалық жоспарлаумен қатар іске асыру, бақылау және бағалауды қатар жүргізуге назар аудару қажет деп санайды (Танер, 2018; Гираудоу және Маклерни, 2014).

■ Нәтижелер мен пікірталас

Қазақстан экономикасы тұрақты өсім көрсететін келешегі зор экономика. Терең ойластырылған мемлекеттік саясат, қалыптасқан халықаралық қатынастар, орасан зор табиғи және еңбек ресурстары болашаққа батыл қарап, болашаққа бұдан да көп жаһандық міндеттер қоюға мүмкіндік береді. Дегенмен, кейбір күрделі мәселелер бар:

- ▶ салалық бағдарламалардың тиімсіз ұйымдастырылуы;
- ▶ ескірген әдіснамалық база;
- ▶ бюджет қаражатын тиімсіз, жеткіліксіз пайдалану;
- ▶ кейбір салаларды қаржыландыру қажеттілігі;
- ▶ елеулі сыртқы қарыз.

Қазақстанда 2014 жылы ЭЫДҰ еліміздің орталық үкіметінің қызметіне шолу жүргізіп, нәтижесінде 7 түрлі саладағы барлық салалық министрліктерге, соның ішінде Президент тапсырмаларының орындалуы мен стратегиялық мақсаттарға қол жеткізу бағытына баға берген болатын.

ЭЫДҰ – демократия және еркін нарықтық экономика принциптерін мойындайтын дамыған елдердің халықаралық экономикалық ұйымы. ЭЫДҰ ауқымды аналитикалық жұмыс жүргізеді және мүше елдер үшін ұсыныстар әзірлейді. Экономикалық мәселелер бойынша көпжақты келіссөздерді ұйымдастыру алаңы ретінде қызмет етеді. Ұйым қызметінің елеулі бөлігі ақшаны жымқырумен, салық төлеуден жалтарумен, сыбайлас жемқорлықпен және парақорлықпен күресуге байланысты. ЭЫДҰ қатысуы нәтижесінде бірқатар мемлекеттердің «салық жұмақтарын» құру тәжірибесін тоқтатудың кейбір тетіктері әзірленді [3].

ЭЫДҰ зерттеулеріне сәйкес, Қазақстанның жоспарлау және бағалау жүйесінің мықты жағы – ұзақ мерзімді бағдар және дәйекті саясат болды. Алайда, мұндай саясаттағы бағдарламаларды жүзеге асыру үкіметтің алдын ала белгіленген жоспарларды орындауынан тұрады және саясатты құрудың иерархиялық құрылымын күшейтеді. Сонымен қатар, мұндай жүйе, әсіресе, министрліктер департаменттерінің мониторинг пен есеп беруі үшін көп мөлшерде жұмсалатын тиімсіз шығындарға әкеледі. Осындай тенденциялар жоспарлы экономиканың жалпы кемшілігі болып табылады және елдің экономикасын жаңғырту мен әртараптандыруға қолдау көрсете алатын мемлекеттік басқару жүйесіне көшумен үйлеспейді [4].

Нәтижелерге сәйкес, ЭЫДҰ орталық үкіметтің қызметіне шолу жүргізіп, мемлекеттік органдардың дербестігін арттыру және олардың стратегияларын жақсарту бойынша ұсыныстарды көрсетті:

- ▶ ұлттық деңгейде жоспарлау көлемін стратегиялық басымдықтарға және ведомстволаралық мәселелерге дейін қысқарту;

- ▶ жоғары деңгейдегі стратегиялық құжаттарды дайындауға мемлекеттік органдардың қатысуын кеңейту;
- ▶ мемлекеттік органдарды саясатты талдау мен әзірлеуге белсендірек тарту және осы мәселе бойынша мүдделі тараптармен диалог орнату.

Сондай-ақ, ЭЫДҰ сарапшылары бағалау кезінде түпкілікті нәтижелерге қол жеткізуге, аудиторлық іс-шаралардың нәтижелеріне ерекше назар аударуы қажет бюджет қаражатын жұмсау тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстар берді. Бұдан басқа, мемлекеттік органның аумақтарды дамыту бағдарламасы жоспарының нысаналы индикаторларының мемлекеттік бағдарламалардың, ұлттық жобалардың мақсаттары, нысаналы индикаторлары және көрсеткіштерімен байланысы туралы ақпаратты пайдаланудың тиімділігі мен нәтижелілігін бағалау мақсатында пайдаланған жөн [5].

Жалпы, елімізде 2015 жылдың мамыр айында қабылданған «100 нақты қадам» Ұлт жоспарының мақсаттарының бірі болған «мемлекеттік жоспарлау жүйесін оңтайландыру» жұмыстары жақсы қарқын алуда. Үйлестіруді және стратегиялық жоспарлауды күшейту процесі ұлттық мемлекеттік жоспарлау жүйесінің тиімділігін бағалау мақсатында нысаналы индикаторларды әзірлеу мен пайдалануды және олардың тиісті мониторингін қамтамасыз етеді. Осыған байланысты соңғы жылдары мемлекеттік жоспарлаудың жаңа жүйесіне жаңа тәсілдер енгізілді.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 29 қарашадағы №790 қаулысына сәйкес «Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жоспарлау жүйесін бекіту туралы» заңнама бойынша мемлекеттік жоспарлау жүйесі аясында Қазақстан Республикасы Үкіметінің Қаулысымен құжаттар қабылданды. Қабылданған құжаттар төмендегі 1-суретте көрініс тауып отыр. Құжаттарға стратегиялар мен ұлттық жоспарлар, ұлттық жобалар мен бағдарламалар жатқызылды. Сонымен қатар, мемлекеттік органдарды, облыстарды, қалаларды, ұлттық холдингтерді дамыту жоспарлары да көрініс тапты [6].

1-сурет. 2021 жылы мемлекеттік жоспарлау жүйесі аясында Қазақстан Республикасы Үкіметінің Қаулысымен қабылданған мемлекеттік құжаттар тізбесі

Ұлттық жобаларда қатаң мерзімдер, әрбір бағыт бойынша нақты нәтижелер және алынған қаржыландыру мен қол жеткізілген нәтижелер үшін жеке жауапкершілік қалыптасқан [7]. Әрбір ұлттық жоба 3 өлшемшартқа сай болуы керек:

- 1) жалпыұлттық сипат;
- 2) жобалық көзқарас;
- 3) және «адамға бағдарлану» негізгі қағидасына сәйкес азаматтардың әл-ауқатына тікелей әсер ету.

Даму тұжырымдамасы нақты саланы дамыту пайымын, сондай-ақ Мемлекеттік жоспарлау жүйесінің жоғары тұрған құжаттарында айқындалған мақсаттар мен міндеттерге, тәсілдерге және Біріккен Ұлттар Ұйымының Орнықты даму мақсаттарына қол жеткізуге бағытталған тиісті саясатты іске асырудың негізгі қағидаттары мен тәсілдерін айқындайтын құжат болып табылады. Осыған сәйкес, тұжырымдамада ағымдағы ахуалды талдау, саланың мәселелері, халықаралық тәжірибені шолу, саланы дамытудың процестері мен пайымы қамтылады, ол саланы дамытудың негізгі қағидаттары мен тәсілдерін, күтілетін нәтижелерді, сондай-ақ тұжырымдаманы іске асыру жөніндегі іс-қимыл жоспарын айқындайды. Сонымен қатар, мемлекеттік органның даму жоспары Қазақстан Республикасының Ұлттық даму жоспары, Ұлттық қауіпсіздік стратегиясы, ұлттық жобалар негізінде тиісті саланың даму тұжырымдамаларын, сондай-ақ әлеуметтік-экономикалық даму болжамын ескере отырып, әр 3 жыл сайын 5 жылдық кезеңге әзірленеді. Ұлттық басқарушы холдингтердің, ұлттық компаниялардың даму жоспарларының іске асырылуын мониторингтеуді мемлекеттік жоспарлау жөніндегі уәкілетті орган айқындайтын тәртіппен тиісті саланың уәкілетті органы немесе жергілікті атқарушы орган жүзеге асырады.

Жалпы, стратегиялық және салалық бағдарламалық құжаттарды әзірлеу кезінде мақсатты индикаторлар мен көрсеткіштерді анықтау міндетті болып табылады. Төменгі деңгейдің құжаттары ыдырап, жоғары деңгейдің көрсеткіштерін ашады. Бұл құжаттар сыртқы әсерлерді қарастыруға және алға қойылған мақсаттарға жету үшін шараларды түзетуге мүмкіндік береді. Стратегиялық және салалық бағдарламалық құжаттарды әзірлеу кезінде оларға негіз болатын тұжырымдамалардың ережелерін ескеру қажет.

Бюджет кодексінде салалық бағдарламаларды бағалаудың өзі мыналардан қалыптасатыны көрсетілген:

- ▶ бағдарламалық құжаттардың орындалуын бағалау;
- ▶ тиімділік аудитінің жүргізілу заңнамасына сәйкестігі;
- ▶ орталық мемлекеттік органдар мен жергілікті атқарушы органдардың қызметін бағалау [8].

Осы өлшемшарттарға сәйкес не сәйкес еместігін мемлекеттік аудит нәтижелері көрсетеді. Бүгінгі күні мемлекеттік және бағдарламалық құжаттарды әзірлеудің негізгі проблемасы – мақсаттар мен міндеттерді, нысаналы индикаторларды белгілеудің анықтығы, олардың сәйкестігі және бағалау мүмкіндігі болып табылады. Әдетте, көптеген бағдарламалық құжаттарда бағдарлама мақсаттарының тиімділігіне қол жеткізу үшін қате құрылған көрсеткіштер бар немесе олар мүлдем жоқ. Мемлекеттік органдармен мемлекеттік бағдарламаларды қалыптастыру кезінде нысаналы индикаторлардың қайталану элементтері де орын алып отыр. Демек, салалық бағдарлама құжаттарындағы мақсаттар мен қол жеткізілуі тиіс көрсеткіштер салалық бағдарламаларды іске асыруға жүйелі түрде бағытталмаған. Өз кезегінде, осы бағдарламалардың тікелей және түпкілікті нәтижелері олардың салалық құжаттардың мақсаттары мен нысаналы индикаторларына әсерін кешенді бағалауға мүмкіндік бермейді.

Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитетінің Қаржылық бұзушылықтарды зерттеу жөніндегі орталығының жүргізген талдауында стратегиялық және бағдарламалық құжаттардағы нысаналы индикаторларды әзірлеу мен ұсынуындағы көптеген мәселелік бағыттарды анықтады [9]. Мысалы, мемлекеттік және салалық бағдарламаларда бекітілген мақсатты индикаторларды қарастырайық. «Шағын және орта бизнес са-

ласында жұмыспен қамтылғандар санын арттыру» сияқты нысаналы индикатор бірнеше мемлекеттік бағдарламаларда, мысалы, «Бизнестің жол картасы-2020» мемлекеттік бағдарламасында, 2017-2019 жылдарға арналған «Еңбек» мемлекеттік бағдарламасында белгіленген. «Өңдеу өнеркәсібіндегі еңбек өнімділігінің өсуі» нысаналы индикаторы «Бизнестің жол картасы-2020» мемлекеттік бағдарламасында, сондай-ақ «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасында бекітілген. Сонымен қатар, Агроөнеркәсіптік кешенді дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында бекітілген «Өңделген ауыл шаруашылығы өнімдерінің экспортының көлемі» көрсеткіші «Қазақстан Республикасының Ұлттық экспорттық стратегиясы» бағдарламасында өзінің қайталанатын көрінісін тапты».

Нәтижеге сәйкес, салалық бағдарламаларды әзірлеу кезінде жол беріліп отырған көрсеткіштердің қате жоспарлануы мен бірнеше бағдарламада қайталануы қазіргі өзекті мәселе болып отыр. Нарықтық заманауи экономика жағдайына сәйкес еліміздің алдында мынандай міндеттер тұр: экономиканы сапалы әртараптандыру, базалық салаларды технологиялық жаңғырту, бюджеттік жоспарлау жүйесін дамыту және тиімділігін арттыру. Бюджет қаражатын жұмсаудың тиімділігі үшін осы салалық құжаттарды, оларда көрсетілген нысаналы индикаторлармен арақатынасын бағалау өзекті болып табылады.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2004 жылғы 30 шілдедегі N810 қаулысы бойынша қабылданған «Экономиканың стратегиялық маңызы бар салаларының өздеріне қатысты меншіктің мемлекеттік мониторингі жүзеге асырылатын объектілерінің тізбесін бекіту туралы» заңнамасына сәйкес экономиканың стратегиялық маңызы бар салаларының өздеріне қатысты меншіктің мемлекеттік мониторингі жүзеге асырылатын объектілерінің тізбесі жарияланды[10]. Қабылданған құжатқа сәйкес, Экономиканың стратегиялық маңызы бар салаларының өздеріне қатысты меншіктің мемлекеттік мониторингі жүзеге асырылатын объектілерінің тізбесіне сәйкес 9 бөлімге бөлінді. Әрбір сала бойынша бөлімдерге сәйкес сала атауы, сала қызметі және іріктеу өлшемдері сияқты өлшемшарттар қарастырылған. Аталған мәліметке сәйкес қажетті ақпаратты толығырақ төменде ұсынылған 1-кестеде көрініс тапты. Көрсетіліп отырған 1-ші салаға назар аударатын болсақ отын және энергетикалық пайдалы қазбалар мен металл өндіру және қайта өңдеу өнеркәсібін көре аламыз. Ендігі кезекте, өңдеу өнеркәсібіндегі жүзеге асырылып жатқан салалық бағдарламалар мен жобаларға талдау жүргізіп көрейік.

1-кесте. Экономиканың стратегиялық маңызы бар салаларының мемлекеттік мониторингі жүзеге асырылатын объектілерінің тізбесі

№	Саланың атауы	Жауапты мемлекеттік орган	Мониторинг объектісі
1	Отын/энергетикалық пайдалы қазбалар/металл өндіру/қайта өңдеу	• ҚР Ұлттық экономика министрлігі • ҚР Қаржы министрлігі • ҚР Энергетика министрлігі • ҚР цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі	• «Қазақстан алюминийі» АҚ • «Қазцинк» ЖШС • «ҚазМұнайГаз» ұлттық компаниясы АҚ • «ҚазТрансОйл» АҚ және т.б.
2	Машина жасау	• ҚР Ұлттық экономика министрлігі • ҚР Қаржы министрлігі • ҚР Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі	• «Алматы ауыр машина жасау зауыты» АҚ • «ЕПК Степногорск» АҚ
3	Электр энергиясын өндіру және тарату	• ҚР Ұлттық экономика министрлігі • ҚР Энергетика министрлігі • ҚР Қаржы министрлігі • ҚР Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі	• «Еуроазиаттық энергетикалық корпорация» АҚ • «Алматинские электрические станции» АҚ • «Алатау Жарық Компаниясы» АҚ және т.б.

№	Саланың атауы	Жауапты мемлекеттік орган	Мониторинг объектісі
4	Көлік және байланыс	- ҚР Ұлттық экономика министрлігі - ҚР Қаржы министрлігі - ҚР Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі	«Қазақстан темір жолы» ұлттық компаниясы АҚ «Жолаушылар тасымалы» АҚ «Қазақтелеком» АҚ және т.б.
5	Әскери-өнеркәсіп мақсатындағы өнімді өндіру	- ҚР Қорғаныс министрлігі - ҚР Ұлттық экономика министрлігі - ҚР Қаржы министрлігі	«Қазақстан инжиниринг» ұлттық компаниясы (Kazakhstan Engineering) АҚ
6	Химия өнеркәсібі	- ҚР Ұлттық экономика министрлігі - ҚР Қаржы министрлігі - ҚР Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігі	«ҚАЗФОСФАТ» ЖШС «Ақтөбе хром қосылыстары зауыты» АҚ
7	Су шаруашылығы	- ҚР Ұлттық экономика министрлігі - ҚР Қаржы министрлігі - ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігі	«Алматы қаласы Энергетика және коммуналдық шаруашылық басқармасының «Алматы Су» ШЖҚ МКК
8	Агроөнеркәсіптік кешен	- ҚР Ұлттық экономика министрлігі - ҚР Қаржы министрлігі - ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігі	«Костанайский мелькомбинат» АҚ «Азық-түлік келісім шарт корпорациясы» ұлттық компаниясы» АҚ
9	Ғарыш қызметі	- ҚР Ұлттық экономика министрлігі - ҚР Қаржы министрлігі - ҚР Цифрлық даму инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі	«Қазақстан Ғарыш Сапары» ұлттық компаниясы АҚ «Республикалық ғарыштық байланыс орталығы» АҚ және т.б.
Ескерту - Автор дереккөздер бойынша құрастырған [10]			

Республиканың экономика құрылымында 30%-дан астамын өнеркәсіп саласы алып жатқандықтан, бұл экономиканың дамуының тұрақтылығын қамтамасыз ете алады [11]. Қазақстан Еуразия аймағындағы мемлекеттердің ішіндегі ең ірі экономикалық құрылымның иесі болып табылады. Қазақстан Республикасының экономикалық салалары кең ауқымды және үлкен. Әсіресе, еліміздің табиғи қорымыздағы қазба байлықтарды өңдеу өнеркәсіп саласы көш бастап тұр. Қазақстан экономикасы Орталық Азия өңірінің жалпы ішкі өнімінің 60% өндіреді [12].

Қазақстан Республикасының индустриялық-инновациялық дамуын жүзеге асыру үшін барлығы 25-ке жуық әртүрлі салалық бағдарламалар әзірленді. Елдегі отын және энергетикалық пайдалы қазбалар мен металл өндіру және қайта өңдеу өнеркәсіп саласы маңызды ролге ие. Сондықтан да, 2014-2021 жылдарды қамтитын Қазақстан Республикасының индустриялық-инновациялық даму саясаты өңдеуші өнеркәсіпті дамытуға бағытталып отыр. Себебі, соңғы 3 жылда өнеркәсіп саласындағы көрсеткіштерінде өсім байқалады. Мысалы, 2-кестеде 2019 жылы өндіріс көлемі 11573 млрд. теңге болса, 2021 жылы 16807 млрд. теңгені құрады. Демек, өсім 1,4 есе болып отыр. Бұл ретте, Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспарында өңдеуші өнеркәсіпті дамытуға инвестиция салатын кәсіпорындар үшін еңбек өнімділігін арттыру бөлігінде экспортты қолдау күшейтілетіні көрсетілген.

2 кесте. Өнеркәсіп саласы бойынша Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының статистикасы

№	Атауы	2019	2020	2021
1.	Өндіріс, млрд. теңге	11573,0	13233,0	16807,0
2.	Экспорт, млн. \$	15826,0	15456,0	19827,0
3.	Импорт, млн. \$	35738,0	36388,0	38253,0
4.	Негізгі капиталға инвестициялар, млрд. теңге	1017,0	1078,0	1550,0
5.	Еңбек өнімділігі, адам басына, мың теңге	13661,0	15874,0	18627,0
6.	Жұмыспен қамту (толық), мың адам	583,6	581,8	581,8
7.	Жұмыс істеп тұрған кәсіпорындар, мың бірлік	15,8	16,9	18,1
8.	Салық және басқа да міндетті төлемдер, млрд. теңге	1477	1746	1450
9.	ЖІӨ, млрд. теңге	69533,0	70649,0	81269,0
10.	ЖҚҚ, млрд. теңге	7973,0	9236,0	10837,0
11.	ЖІӨ-дегі ЖҚҚ үлесі, %	11,4	13,1	13,3

Ескерту - Автор дереккөздер бойынша құрастырған [13]

Ағымдағы 2022 жылдың өңдеу өнеркәсіп статистикасына көз жүгіртетін болсақ, 2022 жылғы қаңтар-қыркүйекте өнеркәсіп өнімінің көлемі 35963 млрд. теңгені құрады [13]. Тау-кен өндіру өнеркәсібі және карьерлерді қазу – 18826 млрд. теңгеге, өңдеу өнеркәсібінде – 15230 млрд. теңгеге, электр энергиясымен, газбен, бумен, ыстық сумен және ауаны кондициялаумен жабдықтауда – 1647 млрд. теңгеге, сумен жабдықтау, қалдықтарды жинау, өңдеу және жою, ластануды жою бойынша қызметінде – 259,3 млрд. теңгеге өндірілді. Осылайша, статистикалық мәліметтер бойынша өңдеу өнеркәсіп саласындағы өсімді байқай аламыз. Алайда, жүргізілген мемлекеттік аудит нәтижелері бірқатар кемшіліктерді көрсете отырып, теріс пікір білдіруде.

Қазақстан Республикасының индустриялық-инновациялық дамуын жүзеге асыруының мемлекеттік аудитін Қазақстан Республикасы бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитеті ағымдағы 2022 жылы жүргізіп, «Республикалық және өңірлік индустрияландыру карталарына енгізілген жобаларды іске асыру тиімділігін бағалау, сондай-ақ квазимемлекеттік сектор субъектісінің активтерін басқаруды талдауында» аудиторлық есебін ұсынды. Есептің мақсаты республикалық және өңірлік индустрияландыру карталарына енгізілген жобаларды іске асыру тиімділігін бағалау, сондай-ақ квазимемлекеттік сектор субъектісінің активтерін басқаруды талдау. Аудит нәтижелеріне сәйкес өңдеу өнеркәсібі өндірісінің өсуіне қарамастан 2010 жылмен салыстырғанда 2014 жылы жалпы ішкі өнім (ЖІӨ) өңдеу өнеркәсібінің үлесінің теріс үрдісі (-1,1 п.б.), 2015 жылы (-1,2 п.б.), 2017 жылы (-0,1 п.б.) және 2018 жылы сақталды. (+0,1 б.б.) және 2019 жылы (+0,1 б.б.) 2010 жылғы деңгейде екенін көре аламыз.

Сонымен қатар, анықталған кемшіліктерге сәйкес комитеттердің жобаларды іске асыруға жауапты орындаушылармен кері байланысының әлсіз жүйесі, сондай-ақ өңірлерде іске асырылып жатқан жобалар санының нақты есебінің жоқтығын атап өткен жөн. Мәселен, тексеру кезінде жергілікті атқарушы органдардың мәліметтері бойынша 2021 жылдың аяғында іске асырылған жобалардың нақты саны 134 жобаны (11877 жұмыс орнын құрумен 1207,5 млрд. теңге сомасында) құраса, ал Комитет Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің Кеңсесіне 144 жобаның (12 863 тұрақты жұмыс орнын құрумен 1 308,0 млрд. теңге сомасында) іске асырылуы туралы ақпарат берді, яғни сәйкессіздік 10 жоба (100,5 млрд. теңге сомасында және 986 жұмыс орны) [15].

Аудит нәтижелеріне сәйкес жауапты атқарушы органдардың жобаларды уақтылы енгізу, мерзімдерін өзгерту тұрғысынан көптеген қателіктер, кемшіліктер мен сәйкессіздіктер жіберілді. Іске асыру мерзімдерін және жобалардың жобалық қуатына жету мерзімін бірнеше рет кейінге қалдыру өтінімдерді қарау сатысында жобалардың іске асырылуын терең талдаудың жоқтығын көрсетеді, бұл жобалардың жоспарланған деректеріне одан әрі түзетулер енгізуге әкеп соқты. Бекітілген есеп беру нысандарының, сондай-ақ мониторинг әдістерінің болмауы, сондай-ақ жеткіліксіз және жүйесіз жұмыс ағымдағы үрдістер мен проблемалық мәселелерді уақтылы анықтауға, оларды шешу жолдарын айқындауға мүмкіндік бермеді.

Осылайша, көптеген нысаналы индикаторлардың түрлі бағдарламалық құжаттарда қайталануы, ұсынылатын есептердің сәйкессіздігін көріп отырмыз. Бұл әр түрлі мемлекеттік органдардың бюджет қаражатын негізсіз жұмсауына, оған қоса түрлі ведомстволардың іс-әрекетінің шашыраңқы болуына әкеліп соғады. Сондықтан да, осындай іс-әрекеттер жүйесі қоғам үшін әрқашан нақты нәтижелер әкелмейді.

■ Қорытынды

Қазақстанның экономикалық даму жолында көптеген жетістіктерге қол жеткізілді деген қорытынды жасауға мүмкіндік берді. 2025 жылға дейінгі Ұлттық даму жоспары негізгі қағидатқа негізделетін дамудың жаңа моделін қалыптастыруды қамтамасыз етеді: жеңілдіктер мен міндеттерді әділ бөлу, жеке кәсіпкерліктің жетекші рөлі, адал бәсекелестік, өндірістік қабілеттілікті арттыру, адами капиталды дамыту, қоршаған ортаны қорғау, мемлекеттің негізделген шешімдер қабылдауы және олар үшін қоғам алдындағы жауапкершілік.

Мемлекеттік аудит салалық бағдарламаларды іске асыру мен басқаруды қамтамасыз ететін бюджет шығыстарын бағдарламалық-мақсатты басқару жүйесінің элементі болып табылады. Бюджет шығыстарын басқару жүйесіндегі мемлекеттік аудиттің негізгі міндеті – шығыстардың заңдылығы, мақсаттылығы, сипаты мен тиімділігі мақсатында бюджет қаражатының жұмсалуды туралы ақпарат алу болып табылады. Салалық бағдарламаларды іске асыруға арналған бюджет шығыстарын мемлекеттік қаржылық бақылау мынадай әдістемелік және ұйымдастырушылық ерекшеліктеріне ие:

- 1) күрделі жүйе болып табылады;
- 2) бюджет қаражатын жұмсау тиімділігін бақылау негізгі міндет болып табылады;
- 3) жеке мақсатты бағдарламалар контекстінде де, мемлекеттік саясаттың мақсаттары шеңберінде де жүзеге асырылады;
- 4) сыртқы және ішкі бақылауды үйлестіруді көздейді;
- 5) бюджет шығыстарының тиімділігін және мемлекеттің стратегиялық мақсаттарына қол жеткізу мүмкіндігін бағалауға байланысты бақылау әдістерін қолдануды талап етеді.

Осыған байланысты, салалық бағдарламаларды іске асыруға арналған мемлекеттік аудитті жүргізуге негізгі ұсыныстар:

- 1) салалық бағдарламаларды іске асыру үшін бюджет шығыстарын бақылау жөніндегі мемлекеттік аудитті жүргізу бойынша құқықтық қамтамасыз етуді жетілдіру;
- 2) бағдарламаларды іске асыру үшін бюджет шығыстарына мемлекеттік қаржылық бақылаудың әдістемелік базасын әзірлеу;
- 3) салалық бағдарламаларды әзірлеу кезеңінде олардың ережелерінің стратегиялық даму жоспарларына және нысаналы критерийлерді бағалауға сәйкестігіне назар аудару қажет.

Өз кезегінде, салалық бағдарламаларды іс жүзінде жүзеге асырудың маңызды және ажырамас элементтерінің бірі тиімділік аудиті болып табылады. Қазақстан Республикасының заңнамаларына сәйкес мемлекеттік бағдарламалардың аудиті тиімділік аудитінің бағыттарының бірі ретінде қарастырылады. Алайда, көптеген мемлекеттік бағдарламалар жүзеге асырылып жатқанымен, түпкі мақсатқа жетпей, еліміздің стратегиялық міндеттерін орын-

дай алмай отыр. Бұл тиімділік аудиті жүйесінің, ең бастысы, салалық бағдарламаларда жүргізіліп жатқан әдістеменің толық жетілдірілмегенін, кемшіліктерін айғақтайды.

«Қазақстан Республикасындағы өңдеу өнеркәсібінің энергия тиімділігінің мемлекеттік саясатына шолу» есебіне сәйкес Қазақстан Республикасы тұрақты даму моделін қалыптастыру бойынша белсенді шаралар қабылдауда. Қазақстан Республикасында «жасыл экономика» бағытына көшу тұжырымдамасы бекітілді. Мемлекет экономикасын дамытудың тұрақты моделін құру энергия тиімділігі мен энергияны үнемдеу мәселелерін шешпей мүмкін емес. Бұл бағыттағы іс-шаралар жаңа технологиялар мен инновацияларды қолдануды ынталандыру арқылы өнеркәсіпті дамытуға ықпал етеді. Осыған байланысты Қазақстан басшылығы елдегі энергетикалық ресурстардың айтарлықтай қорына және дамыған энергетикалық инфрақұрылымына қарамастан, энергия үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру бағытын өзінің энергетикалық саясатының негізгі басымдықтары ретінде таңдады.

Энергия үнемдеу саласындағы субсидиялау жүйесі және экологиялық консалтинг бойынша Нидерланды тәжірибиесін қарастырсақ, өнеркәсіп саласы бойынша энергия аудитінің үлгілері төмендегідей:

- ▶ өнеркәсіптік энергия аудиті: энергия сыйымдылығы төмен кәсіпорындарға арналған аудиттің жаңа нұсқасы;
- ▶ өнеркәсіптік энергетикалық аудит: кәсіпорындар үшін аудиттің кеңейтілген нұсқасы;
- ▶ технологиялық қондырғыларға арналған энергия талдауы: скрининг кезеңі мен егжей-тегжейлі энергия аудиті кезеңін қоса алғанда, энергияны көп қажет ететін өңдеу зауыттарына қолданылатын екі сатылы энергия аудитінің үлгісі;
- ▶ энергия инспекциясы: коммерциялық және өнеркәсіптік секторлардағы шағын ғимараттарға қолданылады;
- ▶ ғимараттардың энергетикалық аудиті: коммерциялық ғимараттардың негізгі үлгісі;
- ▶ қайталанатын энергия аудиті – алдыңғы энергия аудиттерінің нәтижелерін жаңарту үшін пайдаланылатын үлгі[16].

Бұл саясат жергілікті деңгейде жаңа дағдыларды дамытуға ықпал етеді, экономикалық тұрғыдан тиімді және бизнесті инвестициялауды оңтайландыру үшін саланы да, үкіметті де қажетті сапалы ақпаратпен қамтамасыз етеді. Бағдарлама әр түрлі энергетикалық сценарийлер үшін әртүрлі аудит үлгілерінің сипаттамасын қамтиды, олардың әрқайсысы Қазақстан жағдайында қолданылуы мүмкін. Бағдарламалық қамтамасыз етуді талдау нәтиженің бірізділігі мен сапасына қол жеткізуге мүмкіндік береді және мемлекет үшін пайдалы анықтамалық үлгі ретінде қызмет етеді.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2022 жылғы 1 қыркүйек. [Электрондық ресурc] URL: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomartatokaeva
2. Клименко А.В., Королев В.А., Двинских Д.Ю., Рычкова Н.А., Сластихина И.Ю. Мемлекеттік стратегиялық жоспарлау жүйесін дамытудағы шет елдердің өзекті тәжірибесі / Ұлттық зерттеулер «Экономика жоғары мектебі» университеті
3. Bryson, J. M., B. C. Crosby, and J. K. Bryson. 2009. “Understanding Strategic Planning and the Formulation and Implementation of Strategic Plans as a Way of Knowing: The Contributions of Actor-Network Theory.” *International Public Management Journal* 12 (2): 172–207. doi: 10.1080/10967490902873473
4. Бақасұлы Б., Смағұлов Қ. Қазақстан мен Қырғызстанның 20 жылдық тәуелсіз дамуы: не маңыздырақ – саясат әлде экономика? // Орталық Азия және Кавказ, 2011. – 14 том, 4 шығарылым. – 6.95-104
5. OECD (2021). [Электрондық ресурc] URL: <http://www.oecd.org/about/members-and-partners/>
6. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 29 қарашадағы № 790 қаулысына сәйкес «Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жоспарлау жүйесін бекіту туралы» заңнама. [Электрондық ресурc] URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000790>

7. Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспары: Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпандағы №636 Жарлығы. [Электрондық ресурс] URL: https://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies_and_programs
8. Қазақстан Республикасының Бюджет кодексі. Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 4 желтоқсандағы №95-IV Кодексі. [Электрондық ресурс] URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K080000095>
9. Есеп комитетінің зерттеуі (2019 ж.). «Стратегиялық және бағдарламалық құжаттардың мақсаттары мен міндеттеріне қол жеткізуге бағытталған қаражатты пайдаланудың экономикалық тиімділігін бағалау әдістемесін зерттеу, жалпы экономиканы, сондай-ақ оның жекелеген салаларын және секторлар, экономикалық-математикалық модельдеу құралдарын әзірлей отырып, Қазақстан Республикасы Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитеті, «Қаржылық бұзушылықтарды зерттеу орталығы» республикалық мемлекеттік кәсіпорны, Астана, 2019 ж.
10. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2004 жылғы 30 шілдедегі №810 қаулысы бойынша қабылданған «Экономиканың стратегиялық маңызы бар салаларының өздеріне қатысты меншіктің мемлекеттік мониторингі жүзеге асырылатын объектілерінің тізбесін бекіту туралы» заңнамасы. [Электрондық ресурс] URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P040000810/_links
11. Қазақстан: тиімді, стратегиялық және есеп беретін мемлекет жолында. ЭЫДҰ шолуы, 2017. – 6.78
12. Knutson K. The Heart of All Strategic Planning Models. 11 March 2020. [Электрондық ресурс] URL: <https://envisio.com/blog/strategic-planning-models/>.
13. Өнеркәсіп саласы бойынша Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының статистикасы Конъюнктуралық зерттеу статистикасы. [Электрондық ресурс] URL: <https://stat.gov.kz/>
14. Қазақстан Республикасы Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитетінің 2022 жылғы «Республикалық және өңірлік индустрияландыру карталарына енгізілген жобаларды іске асыру тиімділігін бағалау, сондай-ақ квазимемлекеттік сектор субъектісінің активтерін басқаруды талдау»
15. Бағалау блоктары аясында 2019 жылға арналған мемлекеттік органдар қызметінің тиімділігін бағалау нәтижелерін талдау. Зерттеулер, талдау және тиімділікті бағалау орталығы. Есеп комитеті. Астана, 2020
16. «Қазақстан Республикасындағы өңдеу өнеркәсібінің энергия тиімділігінің мемлекеттік саясатына шолу» есебіне сәйкес Қазақстан Республикасы тұрақты даму моделін қалыптастыру. [Электрондық ресурс] URL: https://www.greenkaz.org/images/for_news/pdf/inf/obzor-gos-politiki-energobezheniya.pdf

REFERENCES:

1. Memleket basshısı Qasım-Jomart Toqaevtın Qazaqstan xalqına Joldaı. 2022 jılǵı 1 qırkúyek. [Élektrondıq resurs] URL: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomartatokaeva
2. Klimenko A.V., Korolev V.A., Dvinskix D.Yu., Rıçkova N.A., Slastixina I.Yu. Memlekettik strategiyalıq josparlau juyesin damıtwdagı set elderdin ozekti tajiribesi / Ulttıq zerttewler «Ekonomika joǵarı mektebi» universiteti.
3. Bryson, J. M., B. C. Crosby, and J. K. Bryson. 2009. “Understanding Strategic Planning and the Formulation and Implementation of Strategic Plans as a Way of Knowing: The Contributions of Actor-Network Theory.” International Public Management Journal. [Élektrondıq resurs] URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000266203000003?SID=EUW1ED0A48Ff7UUmBXEgh66l4Jw10>
4. Baqasulı B., Smaǵulov Q. Qazaqstan men Qırǵızstannıń 20 jıldıq táwelsiz damwı: ne manızdıraq – sayasat alde ékonomika? // Ortalıq Aziya jane Kavkaz. - 2011. - 14 tom, 4 sıǵarılıp. – p.95-104
5. OECD (2021). [Élektrondıq resurs] URL: <http://www.oecd.org/about/members-and-partners/>.
6. «Qazaqstan Respwblıkasındaǵı Memlekettik josparlau júyesin bekitw twralı» Qazaqstan Respwblıkası Úkimetiniń 2017 jılǵı 29 qaraşadaǵı №790 qawlısı. Qazaqstan Respwblıkası Úkimetiniń 2021.02.26. 99. [Élektrondıq resurs] URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000790>
7. Qazaqstan Respwblıkasınıń 2025 jılǵa deyingi strategiyalıq damw josparı: Qazaqstan Respwblıkası Prezidentiniń 2018 jılǵı 15 aqpanadaǵı №636 Jarlıǵı. [Élektrondıq resurs] URL: https://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies_and_programs
8. Qazaqstan Respwblıkasınıń Byudjet kodeksi. Qazaqstan Respwblıkasınıń 2008 jılǵı 4 jeltoqsandaǵı №95-IV Kodeksi. [Élektrondıq resurs] URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K080000095>
9. Esep komitetiniń zerttewi (2019 j.). «Strategiyalıq jáne baǵdarlamalıq qujattardıń maqsattarı men mindetterine qol jetkizwge baǵıtallǵan qarajattı paydalanwdıń ékonomikalıq tiimdiligin baǵalaw ádistemesin zerttew, jalpı ékonomikanı, sonday-aq onıń jekelegen salaların jáne sektorlar, ékonomikalıq-matematikalıq modeldew quraldarın ázirley otırıp, Qazaqstan Respwblıkası Respwblikalıq byudjettiń atqarılwın baqılaw jónindegi esep komiteti, «Qarjılıq buzwshılıqtardı zerttew ortalıǵı» respwblikalıq memlekettik kásiportı, Astana, 2019 j.

10. Qazaqstan Respwblıkası Ükimetiniñ 2004 jılǵı 30 şildedegi N810 qawlısı boyınşa qabılğan «Ékonomikaniñ strategiyalıq mañızı bar salalarınıñ özderine qatıstı menşiktiñ memlekettik monıtorıngı jüzege asırılatın obektleriniñ tizbesin bekitw twralı» zañnaması. [Élektrondıq resurs] URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P040000810_/links
11. Qazaqstan: tüimdi, strategiyalıq jáne esep beretin memleket jolında. ÉIDU şolwı, 2017. – b.78
12. Knutson K. The Heart of All Strategic Planning Models. 11 March 2020. [Élektrondıq resurs] URL: <https://envisionio.com/blog/strategic-planning-models/>.
13. Önerkäsip salası boyınşa Qazaqstan Respwblıkası Strategiyalıq josparlaw jáne reformalar agenttigi Ulttıq statistika byurosınıñ statistikası Konyunkturalıq zerttew statistikası. [Élektrondıq resurs] URL: <https://stat.gov.kz/>
14. Qazaqstan Respwblıkası Respwblıkalıq byudjettiñ atqarılwın baqılaw jönindegi esep komitetiniñ 2022 jılǵı «Respwblıkalıq jáne öñirlik indwstriyalandırw kartalarına engizilgen jobalardı iske asırw tüimdiligini baǵalaw, sonday-aq kvazımemlekettik sektor swbektisiniñ aktivterin basqarwdı taldaw»
15. Baǵalaw bloktarı ayasında 2019 jılǵa arnalǵan memlekettik organdar qızmetiniñ tüimdiligini baǵalaw nätijelerin taldaw. Zerttewler, taldaw jáne önimdilikti baǵalaw ortalıǵı. Esep komiteti. Astana. 2020
16. 16. «Qazaqstan Respwblıkasındaǵı öñdew önerkäsibiniñ énergıya tüimdiliginiñ memlekettik sayasatına şolw» esebine säykes Qazaqstan Respwblıkası turaqtı damw modelin qalıptastırw. [Élektrondıq resurs] URL: https://www.greenkaz.org/images/for_news/pdf/inf/obzor-gos-politiki-energoberezheniya.pdf

АНАЛИЗ РЕАЛИЗАЦИИ ОТРАСЛЕВЫХ ПРОГРАММ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Темиргали Б.С.^{1*}

Магистрант

Евразийский национальный
университет имени Л. Н. Гумилева
г. Астана, Республика Казахстан
E-mail: temirgali.bs@mail.ru

Серикова М.А.¹

доцент, доктор PhD

Евразийский национальный университет
имени Л. Н. Гумилева
г. Астана, Республика Казахстан
E-mail: madina2281@mail.ru

Аннотация: Отраслевые программы являются определяющим инструментом реализации программно-целевого метода управления в деятельности органов исполнительной власти на всех уровнях бюджетной системы. В статье проанализирована система государственных отраслевых программ и бюджетных программ в Казахстане. Проведен анализ и оценка достижения целей и целевых показателей в стратегических документах центральных государственных и местных исполнительных органов. По результатам указанного исследования приведены стандарты и лучшие практики организации экономического сотрудничества и развития, которые используются правительствами развитых стран при разработке стратегических документов и стандартов. При этом отражены основные проблемные места разработки и реализации отраслевых программ государственными органами. Отсутствие методологии мониторинга и отсутствие систематизации работы по реализации отраслевых проектов не позволяет своевременно выявлять актуальные тенденции и проблемные вопросы, определять решения, а также вырабатывать рекомендации по улучшению. В связи с этим в ходе исследования были показаны окончательные результаты отраслевой программы обрабатывающей промышленности. Более того, качество отраслевых программных документов зачастую зависит от качества прогнозирования и анализа, а также методического инструментария, имеющегося в распоряжении государственных органов. В статье представлены рекомендации по концепциям энергоэффективности и энергоаудита в соответствии с целью совершенствования обрабатывающей промышленности применительно к отраслевой программе.

Ключевые слова: отраслевая программа, стратегический план, обрабатывающая промышленность, показатели, анализ.

ANALYSIS OF THE IMPLEMENTATION OF INDUSTRY PROGRAMS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Temirgali B.S.^{1*}

Master's student

L.N. Gumilyov Eurasian National University
Astana, Republic of Kazakhstan
E-mail: temirgali.bs@mail.ru

Serikova M.A.¹

Associate Professor, Doctor PhD
Eurasian National University
named after L. N. Gumilyov
Astana, Republic of Kazakhstan
E-mail: madina2281@mail.ru

Abstract: Sectoral programs are the defining tool for the implementation of the program-target method of management in the activities of executive authorities at all levels of the budget system. The article analyzes the system of state sectoral programs and programs in Kazakhstan. The analysis and evaluation of the achievement of goals and targets in the strategic documents of the central state and local executive bodies was carried out. Based on the results of this study, the standards and best practices of the Organization for Economic Cooperation and Development, which are used by the governments of developed countries in the development of strategic documents and standards, are presented. At the same time, the main problem areas for the development and implementation of sectoral programs by state bodies are reflected. The lack of a monitoring methodology and the lack of systematization of work on the implementation of sectoral projects does not allow timely identification of current trends and problematic issues, identification of solutions, and development of recommendations for improvement. In this regard, during the study, the final results of the sectoral program of the manufacturing industry were shown. Quality of sectoral policy documents often depends on the quality of forecasting and analysis, as well as the methodological tools available to state agencies. The article presented recommendations on the concepts of energy efficiency and energy audit in accordance with the goal of improving the manufacturing industry in relation to the sectoral program.

Keywords: sectoral program, strategic plan, manufacturing industry, indicators, analysis.

Е.Н. Зекенов^{1*}

магистрант

Евразийский Национальный
Университет им. Л.Н. Гумилева
г. Астана, Казахстан
Email: zekenov.ernur@inbox.ru

А.А.-К. Карыбаев²

к.э.н.

ТОО «Центр исследований анализа
и оценки эффективности»
г.Нур-Султан, Республика Казахстан
E-mail: anuar30@mail.ru

Шахарова А.Е.¹

профессор, к.э.н.

Евразийский Национальный
Университет им. Л.Н. Гумилева
г. Астана, Казахстан
Email: shaharovaaliya@yandex.kz

СТРАТЕГИЧЕСКИЙ АУДИТ КАК ПЕРСПЕКТИВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО АУДИТА И ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ

Аннотация: В представленной статье рассматриваются проблемы интеграции стратегического аудита как нового и перспективного направления аудита в структуре государственного аудита и финансового контроля. Авторами в научной работе определены сущность, понятие и концепция стратегического аудита. Раскрыты основополагающие методы, используемые в рамках стратегического аудита. На сегодняшний день система государственного аудита и финансового контроля в государственном секторе на пути непрерывного совершенствования, учитывая современные тенденции, а также развитие экономики. В свою очередь стабильная система государственного аудита и финансового контроля способствует устойчивому росту государства в целом, к тому же позволяет достичь поставленные цели, и следовать выбранной стратегии дальнейшего развития. Перспективы развития казахстанской экономики возможны только при выработке результативных, инновационных стратегий, успешность выполнения которых зависит в том числе от стратегического аудита. В процессе написания научной статьи авторами было выделено, что направление стратегический аудит существенно отличается от основных типов аудита и использует иные методы для осуществления стратегического аудита, кроме того, реализует поставленные задачи с достижением наибольшего эффективного результата при наименьших затратах. Отмечены потенциально-перспективные пути внедрения стратегического аудита в систему государственного аудита и финансового контроля Республики Казахстан.

Ключевые слова: стратегический аудит, государственный аудит, финансовый контроль, система, методы, стратегическое управление, аудит.

■ Введение

Актуальность данного вопроса обусловлена тем, что на современном этапе основной проблемой конкурентного развития экономики любого государства является обеспечение самодостаточности национальной системы государственного аудита и финансового контроля, что достигается посредством обеспечения прогрессирующей систематизации основных ее элементов, которые гармонично взаимодействуют между собой.

Одним из перспективных направлений аудита является система стратегического аудита. В настоящее время нет целостной концепции стратегического аудита, отвечающей всем необходимым требованиям, в том числе сегодняшним тенденциям развития аудита в целом, и прикладной значимости, в том числе выступает серьезным сдерживающим фактором широкого практического применения стратегического аудита.

В статье приведен авторский подход к трактовке понятия стратегический аудит, основанный на изучении современных парадигм аудита зарубежных авторов. Авторами дана оценка современного состояния стратегического аудита, сделаны выводы, свидетельствующие о необходимости проведения стратегического аудита, как эффективного инструмента, способствующего к совершенствованию контрольной системы, что отвечает на вопрос научной новизны и значимости.

■ Методы исследования

В работе применялись общенаучные методы изучения с помощью сравнительного анализа.

■ Цель исследования

Целью научного исследования являются – изучение теоретических и практических аспектов стратегического аудита, и интеграция данного вида аудита в систему государственного аудита и финансового контроля.

■ Основная часть

Развитие казахстанской экономики требует создания современной и эффективной системы государственного управления. Государственный аудит и финансовый контроль является неотъемлемой частью государственного управления, но в нынешних условиях необходимо не только выявление финансовых нарушений, но и оценка существующей системы управления с определением направлений по ее дальнейшему развитию. В международной практике такую роль выполняет государственный стратегический аудит.

Задачей государства является создание благоприятных условий для развития внешнего государственного аудита и финансового контроля при обеспечении соблюдения законов и интересов всего общества, а также для реализации государственной политики посредством корпоративных методов управления необходимо участие государства в развитии государственного аудита в Казахстане через усиленное взаимодействие с компетентными органами.

Состояние и эффективность использования национальных ресурсов страны оказывает непосредственное влияние на экономическое и социальное развитие всего общества. Поэтому государство тщательно контролирует все процессы, связанные с формированием и использованием национальных ресурсов. Инструментом государственного аудита и финансового контроля государства данных процессов является организуемый им государственный аудит [1].

Следовательно, обеспечение государственной и экономической безопасности, является одним из основных приоритетов страны, и данная задача, требует развитой системы государственного аудита и финансового контроля.

Стратегический аудит – это вид внешнего государственного аудита, применяемый в целях оценки реализуемости, рисков и результатов достижения стратегических целей, а также оценки влияния внешних и внутренних факторов на уровень достижения стратегических целей. В некоторых зарубежных странах стратегический аудит осуществляется ВОА.

Государственный аудит необходим на всех этапах стратегического управленческого цикла: от стратегического анализа и планирования до корректировки стратегических планов и программ.

Государственный стратегический аудит позволяет вовремя принимать решения. Для любой управленческой системы необходимы контроль и самоконтроль. Государственный стратегический аудит призван своевременно сигнализировать о тех неблагоприятных тенденциях в экономике, прежде всего в финансово-бюджетной и социальной сферах, которые способны в значительной степени осложнить движение к намеченной стратегической цели,

а при самых неблагоприятных условиях – и вовсе отодвинуть ее достижение на неопределенную историческую перспективу [6].

В 2019 году на Конгрессе ИНТОСАИ была принята Московская декларация Международной организации высших органов аудита ИНТОСАИ, в которой были определены приоритеты развития стратегического подхода для содействия высшими органами аудита достижению национальных приоритетов и целей устойчивого развития. В декларации была провозглашена приверженность обеспечению независимого внешнего надзора за достижением согласованных на национальном уровне целей, в том числе целей устойчивого развития. В целях реализации данного положения декларации Высшие органы аудита призваны развивать стратегический подход к государственному аудиту.

Было достигнуто согласие по следующим вопросам развития стратегического подхода к государственному аудиту:

- ▶ ИНТОСАИ планирует поддерживать БОА в их важной работе, связанной с реализацией по обеспечению гендерного равенства, в частности, в Повестке дня ООН до 2030 года и Целях устойчивого развития (ЦУР) и тем самым помогать менять жизнь граждан к лучшему в соответствии с ISSAI-P12 (Ценность и преимущества высших органов финансового контроля – изменение жизни граждан);

- ▶ национальные цели и цели устойчивого развития не могут быть достигнуты без совместных усилий отдельных органов государственной власти, различных уровней правительства и общества;

- ▶ в процессах государственного управления БОА призываются рассмотреть роль стратегического помощника с сохранением своей независимости. Достижению долгосрочных национальных целей будут способствовать независимость, уникальный взгляд на бюджетный цикл, а также накопленные знания БОА;

- ▶ в рамках своих полномочий БОА, продолжая содействовать развитию стратегического подхода к государственному аудиту, могут способствовать достижению национальных целей путём проведения комплекса аудиторских проверок, которые оценивают достижение поставленных целей правительством и развитость системы стратегического управления (постановка целей, увязка стратегий и национальных целей, «обратной связи» и должного контроля на основе полученных результатов);

- ▶ БОА могут оценивать эффективность взаимодействия между различными уровнями правительства, синергию между государственными политиками, программами и стратегиями. Также БОА могут оценивать согласованность государственной политики и фокусироваться на сквозных темах и проблемах, которые пронизывают весь сектор государственного управления.

В рамках панельных дискуссий были очерчены основные тематики аудита, относимые к стратегическому аудиту, среди которых:

1. Определение значимых системных рисков использования ресурсов для достижения национальных целей развития и рекомендации по снижению этих рисков.

2. Оценка программ и проектов, включая оценку позитивного и негативного взаимовлияния между ними. Аудит организаций, ответственных за реализацию программ развития, оценка использования ресурсов и контрольных показателей результативности.

3. Решение проблем открытости данных о деятельности публичных органов власти и государственных организаций.

4. Аудит инклюзивности в качестве одной из целей Повестки 2030.

Предметом стратегического аудита являются:

- ▶ актуальные и прогнозируемые проблемы и причины проблем, ожидания целевых групп, достижение стратегических целей;

- ▶ проекты программ, действующие и реализованные программы, деятельность участников стратегического управления по их инициированию (разработке), реализации и заверше-

нию, а также ожидаемые и фактические результаты программ (непосредственные результаты, конечные результаты, итоговые эффекты);

- ▶ планируемая и фактическая деятельность участников стратегического управления с точки зрения направленности на достижение стратегических целей, включая их организационную зрелость, культуру и вовлеченность;

- ▶ состояние отдельных элементов системы государственного управления, включая функционирование управленческих, финансово-бюджетных, информационно-телекоммуникационных, правовых и иных элементов системы государственного управления.

Объектами стратегического аудита являются участники стратегического планирования, включая сформированные в их составе органы управления проектной деятельностью, гос. корпорации, а также иные органы и организации, в отношении которых ВАП вправе осуществлять внешний государственный аудит.

Также объектами стратегического аудита являются стратегические планы, программы, бюджеты на этапах их предварительного обоснования и утверждения, текущего и последующего контроля их реализации.

Начальным этапом стратегического аудита должна стать экспертиза результативности, целесообразности, рациональности в расходовании средств, влияния на инфраструктуру, окружающую среду масштабных, ресурсоемких и долговременных проектов.

Документы стратегического планирования должны быть взаимоувязаны с документами территориального планирования субъектов государства, которые, в свою очередь, представляют собой один из инструментов управления комплексным развитием территорий и создают территориальную основу для реализации стратегий и программ социально-экономического развития регионов и государства в целом. Должны быть скоординированы, взаимно согласованы и взаимоувязаны национальные, региональные и отраслевые стратегии.

Национальные стратегии формируются руководством страны, включая президентскую и парламентскую власть. Оценка хода и результатов реализации стратегических целей с точки зрения ресурсного обеспечения должна осуществляться высшими контрольными органами государства. Оперативные и тактические национальные цели являются результатом межотраслевых и отраслевых стратегий правительства и отдельных министерств, региональных стратегий местных органов власти.

Стратегическое планирование на начальном этапе проведения аудита может быть полезным инструментом в установлении приоритетов и выборе потенциальных сфер для проведения оценки. Оно способно служить в качестве механизма отбора будущей схемы проведения аудита, являться основой для более детального планирования, стать инструментом по выбору методов аудита, принятия стратегических решений по дальнейшему проведению аудита [2].

Следует отметить, что стратегический аудит актуален в период экономического кризиса, так как помогает избежать определенных рисков и возможных неблагоприятных ситуаций, контролируя планирование и расходование средств бюджета государства.

Стратегический аудит проводится в три этапа:

1. Подготовительный этап. Осуществляется предварительное исследование, в рамках которого определяется наиболее ценная информация и имеющиеся данные о предмете стратегического аудита и его аспектах, осуществляется подбор необходимых методов для анализа, оптимизируются границы и объем аудиторских процедур.

2. Основной этап. Сбор фактических данных и информации, проведение значительного объема аналитических процедур, изучение данных и результатов проведенных ранее мероприятий.

3. Заключительный этап. Готовится отчет о результатах аудита.

К методам стратегического аудита относятся:

- ▶ теория изменений (реконструкция логики программ, оценка рисков, интервью со стейкхолдерами);

- ▶ количественные методы (регрессионный и микросимуляционный анализ);
- ▶ оценка доказательств.

Стратегический аудит может проводиться в рамках следующих подходов:

Системно-ориентированный подход, в рамках которого анализируется надлежащее функционирование различных систем управления или элементов соответствующих систем, обеспечивающих соответствие предмета стратегического аудита установленным критериям (например, систем мониторинга показателей и оценки эффективности (результативности), системы управления рисками, проектной деятельности и так далее).

Проблемно-ориентированный подход, в рамках которого анализируется наличие проблем (предполагаемых отклонений от критериев), устанавливаются соответствующие причины их возникновения, формулируются рекомендации, направленные на устранение причин возникновения данных проблем.

Результат-ориентированный подход, в рамках которого анализируются фактические или ожидаемые непосредственные или конечные результаты на основе установления критериев и отклонений от них и формулируются рекомендации, направленные на то, чтобы подобные отклонения были исключены.

Стратегический аудит фактически оценивает реалистичность и достижимость запланированных мероприятий, контролирует их реализацию, а при обнаружении отклонения от планов подготавливает набор корректирующих мероприятий [3].

На заключительном этапе задача стратегического аудита заключается в сопоставлении полученных итогов реализации программных мероприятий и запланированных целевых индикаторов. По итогам формируется аудиторский отчет о достижении плановых индикаторов результативности и эффективности.

Стратегический аудит рассматривается как экономическая категория для обозначения такого типа государственного аудита, с помощью которого можно получить объективную оценку располагаемых материальных, финансовых, интеллектуальных и иных ресурсов, необходимую для принятия оптимальных стратегических решений, а также определить эффективность управления общественными ресурсами в интересах реализации стратегии социально-экономического развития страны.

Стратегический аудит, в отличие от аудита эффективности и аудита финансовой отчетности, проводит комплекс экспертно-аналитических и контрольных мероприятий, позволяющих оценить эффективность использования национальных ресурсов для достижения стратегических целей, формулируемых руководством на определенный период времени, однако инструментами для проведения стратегического аудита могут служить как аудит эффективности, так и аудит финансовой отчетности. Стратегический аудит, рассматриваемый в органическом единстве с традиционным аудитом финансовой отчетности и аудитом эффективности использования государственных ресурсов, позволяет обеспечить системный подход к организации независимого государственного аудита, а в конечном счете – высокую результативность деятельности органов государственного и муниципального контроля [4].

В настоящее время государственный стратегический аудит выступает как особый вид контроля, направленный как на выявление соответствия затраченных финансовых ресурсов степени достижения определенных стратегических целей, так и на оценку эффективности и корректировку принятых стратегических решений.

Принципиальное отличие стратегического государственного аудита от аудита эффективности, в первую очередь, можно заметить на уровне его объектов. Аудированию в государственном секторе могут быть подвергнуты:

- ▶ различные типы стратегии, цели и задачи, реализуемые в рамках, например, направления социальной и экономической политики государства (денежно-кредитная, бюджетная, налоговая, внешнеэкономическая, социальная и т.д.);
- ▶ принятые, принимаемые или планируемые к реализации стратегические решения на уровне государства и регионов;

► оценка стратегии государственных органов, что помогает определить целесообразность и эффективность деятельности государственных структур.

Поскольку предметом внедрения является стратегический аудит государственного сектора, то необходимо наглядно сравнить категорию стратегического аудита с аудитом эффективности, который согласно Закону РК «О государственном аудите и финансовом контроле» является оценкой и анализом деятельности объекта государственного аудита на предмет эффективности, экономичности, продуктивности и результативности [7].

Стратегический аудит имеет совсем иные цели и отличается от аудита эффективности тем, что в стратегическом аудите оценке подлежат конечные и достигнутые стратегические цели социально-экономического развития, а также тем, что аудит проводится для оценки реализуемости целей, их рисков и последствий результатов реализации рисков.

Таблица 1. Сравнение стратегического аудита с аудитом эффективности

Область сравнения	Стратегический аудит	Аудит эффективности
Определение	Систематическая оценка и анализ текущего и будущего состояния стратегической ситуации экономики	Эффективность использования бюджетных средств, и оценка степени достижения запланированных результатов
Цели	• оценка стратегического планирования государственного органа; • оценка степени достижения стратегических целей; • контроль выполненной стратегии	• оценка и анализ деятельности объекта государственного аудита на предмет эффективности, экономичности, продуктивности и результативности
Объект	Стратегии, цели и задачи государственных органов, реализуемые в целях повышения качества и уровня жизни страны	Показатели эффективности государственных органов и их сравнение с общепринятыми стандартами экономности, производительности и результативности расходования государственных средств.
Методы	Стратегический анализ социально-экономического развития	Анализ методов организации и результатов работы объектов проверки на основе критериев эффективности
Функции	• анализ расхождений между запланированной и реальной стратегией; • выявление недостатков в реализации стратегии; • формулировка проблем в реализуемой стратегии; • выработка рекомендаций и контроль по результатам стратегического аудита	• аналитическая (проведение расчетов эффективности); • синтетическая (рекомендации для улучшения эффективности)
Предмет	Деятельность органов по проведению стратегического планирования и последующей реализации стратегии	Деятельность органов по эффективному использованию бюджетных средств
Составлено авторами, [8]		

Таблица показывает роль и место стратегического государственного аудита в государственном секторе, его характерные особенности отличительные характеристики от аудита эффективности.

Стратегический государственный аудит, в отличие от аудита эффективности, проводит комплекс экспертно-аналитических и контрольных мероприятий, позволяющих оценить эффективность использования государственных ресурсов для достижения стратегических целей, формулируемых политическим руководством страны на определенный период времени.

В отличие от аудита финансовой отчетности, имеющего ретроспективную направленность, стратегический аудит носит перспективный характер, он может обнаружить сигналы опасности, предвещающие серьезную неприятность в будущем, и предложить ранние профилактические или корректирующие действия [9].

Таким образом, на наш взгляд, одной из основных функций системы государственного аудита и финансового контроля является содействие формированию стратегического видения у руководства органов власти и государственных организаций. Стратегическое видение будет способствовать совершенствованию стратегического целеполагания в важнейших сферах социально-экономического развития нашей страны. Это могут быть отдельные аспекты совершенствования механизмов достижения общенациональных приоритетов, целей национальных проектов, госпрограмм, стратегий деятельности национальных управляющих холдингов, национальных компаний и компаний с государственным участием, повестки устойчивого развития.

Методология и методика расчета показателей Прогноза социально-экономического развития ежегодно является объектом критики со стороны Высшей аудиторской палаты. Несмотря на то, что ПСЭР был выведен из СГП, он выполняет важную фундаментальную функцию в формировании основных направлений государственной политики и поэтому требуется ежегодный аудит эффективности прогностической и плановой функции государства (на уровне экспертно-аналитического мероприятия) [5,10].

Реализация данной функции возможна на основе внедрения в систему ГАФК Казахстана стратегического аудита, как одного из типов государственного аудита и вменения в компетенцию ВОА проведения стратегического аудита.

Для создания условий и предпосылок к внедрению и развитию функции стратегического аудита в Высшей аудиторской палате необходимо разработать Процедурный стандарт, определяющий общие требования, характеристики, правила и процедуры осуществления Высшей аудиторской палатой стратегического аудита. В рамках стратегического аудита будут готовиться макроэкономические прогнозы и проводиться оценка перспектив экономического развития страны. Подготавливаемые прогнозы будут способствовать повышению доказательности выводов и системных рекомендаций Высшей аудиторской палаты как о качестве, так и о достоверности прогноза, разрабатываемого уполномоченным органом по планированию, что будет способствовать более эффективному взаимодействию с макроэкономическим блоком Правительства.

■ Заключение

Таким образом, на современном этапе развития контрольной деятельности в сферах государственных финансов, объективно сложилось новое перспективное направление стратегического аудита, имеющее главную цель – обеспечение долговременного и устойчивого функционирования объекта на основе создания качественного планирования и эффективно отработанных процессов. Применение стратегического аудита обусловлено относительно новыми тенденциями в государственном управлении, развитием стратегического планирования и управления. Стратегический аудит в государственном секторе дает возможность оценивать риски с помощью современных методов. Комплексная оценка рисков недостижения ожидаемых результатов на стадии реализации государственных программ помогла бы увеличить выполняемость по ключевым показателям. В условиях, когда в стране при-

нимается курс на реализацию крупномасштабных в том числе инвестиционных проектов, существенно возрастает и потребность в качественном развитии системы государственного стратегического аудита.

В настоящее время в мире стратегический аудит динамично развивается как в государственном секторе, так и в коммерческих организациях. Он активно применяется аудиторскими организациями и индивидуальными аудиторами, и внутренними аудиторами контрольных органов. Анализ эволюции стратегического аудита свидетельствует о его взаимодействии с традиционным аудитом финансовой отчетности. Стратегический аудит предполагает оценку причин изменений в деятельности проверяемого субъекта в тесной взаимоувязке с принимаемыми им управленческими решениями и меняющимися условиями внешней среды. Применение стратегического аудита позволяет повысить результативность осуществляемой работы и процессов, способствует повышению эффективности реализации избранной стратегии.

Рассматривая вышеизложенное можно сказать что стратегический аудит является новым методологическим инструментом государственного аудита и финансового контроля, основными объектами которого является социально-экономическое развитие и обеспечение национальной безопасности страны, состоящим в комплексной оценке способов использования средств и ресурсов, направленных на достижение долгосрочных целей развития, с целью определения их реализуемости в установленные сроки и внесения необходимых коррективов, ориентированных на повышения эффективности использования ресурсов в контексте общенациональных стратегических приоритетов.

Перспективными направлениями внедрения стратегического аудита в Республике Казахстан являются: создание интегрированной системы стратегического планирования развития государства и регионов, унификация горизонтов планирования, показателей и целевых индикаторов общегосударственных, отраслевых и региональных программ стратегического развития. Применение стратегического аудита, наряду с аудитом финансовой отчетности и аудитом эффективности, позволит органам внешнего государственного аудита охватить весь цикл использования бюджетных средств: от разработки проекта до получения конечного результата.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Алибекова Б.А., Бейсенова Л.З. Государственный аудит: теория, методология и практика // Монография. – Алматы: ССК, 2020
2. Булыга Р.П. Становление и развитие стратегического аудита // Аудитор, 2014. – № 4. – Доступ из справ.-правовой системы «Консультант Плюс»
3. Стратегический управленческий учет // учебное пособие / Б.Ж. Акимова, А.О. Махамбетова, Л.Ж. Айтхожина, А.А. Кажмухаметова. – Алматы, 2021. – с.252
4. Гусева Ю.В., Столяров Н.С. Стратегический аудит: зарубежный опыт // Вестник АККОР, 2010 (12). – № 1
5. Николашен Д.В. Формирование стратегического аудита в системе государственного финансового контроля на уровне субъекта РФ // Санкт-Петербург, 2011
6. Васильева М.В. Стратегический аудит в социально-экономическом развитии регионов: от внедрения до концепции // Российское предпринимательство, 2008. – № 7 – Вып. 2.
7. Емельянова И.Н. Развитие методики стратегического аудита путем внедрения аналитического инструментария // Наука и мир, 2014. – № 2
8. Прудникова С.А. Инструментарий стратегического анализа в методологии стратегического аудита хозяйствующего субъекта // Ученые записки Тамбовского отделения Российского союза молодых ученых, 2016. – № 6
9. Алексеева И.В. Развитие терминологической базы в области стратегического аудита // Учет и статистика, 2010. – № 4 (20)
10. Столяров Н.С. Финансовый контроль в системе стратегического управления социально-экономическим развитием России: теория и практика // автореферат диссертации, Москва, 2006

REFERENCES:

1. Alibekova B.A., Beisenova L.Z. State audit: theory, methodology and practice // Monograph. - Almaty: SSK, 2020
2. Bulyga R.P. Formation and development of strategic audit // Auditor, 2014. – No. 4. – Access from the reference-legal system «Consultant Plus»
3. Strategic management accounting // textbook / B.J. Akimova, A.O. Makhambetova, L.J. Aitkhozhina, A.A. Kazhmukhametova. – Almaty: 2021. – p.252
4. Guseva Yu.V., Stolyarov N.S. Strategic audit: foreign experience // Bulletin of AXOR, 2010 (12). – No. 1
5. Nikolashen D.V. Formation of strategic audit in the system of state financial control at the level of the subject of the Russian Federation // Saknkt-Petersburg, 2011
6. Vasilyeva M.V. Strategic audit in the socio-economic development of regions: from implementation to concept // Russian Entrepreneurship, 2008. – No. 7 – Issue 2.7.
7. Emelyanova I.N. Development of strategic audit methodology through the introduction of analytical tools // Nauka i Mir, 2014. – No. 2
8. Prudnikova S.A. Tools of strategic analysis in the methodology of strategic audit of an economic entity // Scientific notes of the Tambov branch of the Russian Union of Young Scientists, 2016. – No. 6
9. Alekseeva I.V. Development of the terminological base in the field of strategic audit // Accounting and statistics, 2010. – No. 4 (20)
10. Stolyarov N.S. Financial control in the system of strategic management of socio-economic development of Russia: theory and practice // abstract of dissertation, Moscow, 2006

STRATEGIC AUDIT AS A PROMISING DIRECTION OF STATE AUDIT AND FINANCIAL CONTROL

Zekenov Y.N.^{1*}

master's student

Eurasian National University

named by L.N. Gumilyov

Astana, Kazakhstan

E-mail: zekenov.ernur@inbox.ru

Karibayev A.A.-K.²

c.e.s.

«Center for analytical

research and evaluation» LLP

Nur-Sultan, Republic of Kazakhstan

E-mail: anuar30@mail.ru

Shakharova A.Y.¹

professor, candidate of economics

Eurasian National University named by L.N. Gumilyov

Astana, Kazakhstan

E-mail: shaharovaaliya@yandex.kz

Abstract: The article considers the problems of integration of strategic audit as a new direction of an audit in the structure of state audit and financial control. The authors defined the essence, terminology and concept of strategic audit. The fundamental methods used in the framework of strategic audit are revealed. The system of financial control in the public sector is constantly evolving, with current trends, as well as the growth of the economy, in turn, contributing to the sustainable development of the state. Moreover, financial control allows achieving the goals and following the chosen strategy for further development. The prospects growth of the Kazakh economy is possible with the development of effective, innovative strategies, the success of which also depends on strategic audit. In the process of writing the article, the authors highlighted that the strategic audit direction differs significantly from the main types of audit and uses other methods to conduct the strategic audit, in addition, the strategic audit implements the objectives to achieve the most effective result at the lowest cost. Potential ways of integrating strategic audit into the financial control system of the Republic of Kazakhstan are noted.

Keywords: strategic audit, state audit, financial control, system, methods, strategic management, audit.

СТРАТЕГИЯЛЫҚ АУДИТ МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТ ЖӘНЕ ҚАРЖЫЛЫҚ БАҚЫЛАУДЫҢ КЕЛЕШЕКТІ БАҒЫТЫ РЕТІНДЕ

Е.Н. Зекенов^{1*}

магистрант

Л.Н. Гумилев атындағы
Еуразия Ұлттық Университеті
Астана қ., Қазақстан,
E-mail: zekenov.ernur@inbox.ru

Ә.Ә.-Қ. Кәрібаев²

э.ғ.к.

«Зерттеулер, талдау және
тиімділікті бағалау орталығы» ЖСШ
Нұр-Сұлтан қаласы,
Қазақстан Республикасы
E-mail: anuar30@mail.ru

А.Е. Шахарова¹

профессор, э.ғ.к.

Л.Н. Гумилев атындағы
Еуразия Ұлттық Университеті
Астана қ., Қазақстан
E-mail: shaharovaaliya@yandex.kz

Аңдатпа: Берілген мақалада мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау құрылымында аудиттің жаңа бағыты ретінде стратегиялық аудитті енгізу мәселелері қарастырылды. Авторлар стратегиялық аудиттің мәнін, тұжырымдамасын анықтады. Стратегиялық аудит әдістері ашылды. Мемлекеттік сектордағы қаржылық бақылау жүйесі экономиканың дамуын ескере отырып, үздіксіз дамып келеді. Өз кезегінде, қаржылық бақылаудың тұрақты жүйесі мемлекеттің дамуына ықпал етеді және мақсаттарға жетуге және таңдалған стратегияны ұстануға мүмкіндік береді. Қазақстанның даму перспективалары нәтижелі, инновациялық стратегияларды әзірлеу кезінде мүмкін болады, оларды орындаудың табыстылығы стратегиялық аудитке байланысты болады. Ғылыми мақаланы жазу барысында авторлар стратегиялық аудиттің бағыты аудиттің негізгі түрлерінен ерекшеленетінін және стратегиялық аудитті жүзеге асыру үшін басқа әдістерді қолданатынын және минималды шығындармен тиімді нәтижеге қол жеткізе отырып, міндеттерді жүзеге асыратынын атап өтті. Қазақстан Республикасының Қаржы-бақылау жүйесіне стратегиялық аудитті енгізудің перспективалық жолдары атап өтілді.

Түйін сөздер: стратегиялық аудит, мемлекеттік аудит, қаржылық бақылау, жүйе, әдістер, стратегиялық басқару, аудит.

Negmetzhanova K.S.*

master's student

L. N. Gumilyov Eurasian National University

Astana, Republic of Kazakhstan

E-mail: nk2123789@mail.ru

TRANSFORMATION OF STATE PROGRAMS INTO NATIONAL PROJECTS

Abstract: *The strategic planning system determines in which direction the state and all its structures should go. The strategic plan, planned for several years, is the basis for making all management decisions, as it characterizes the future model of the state, the global picture of its development prospects in a competitive market. Therefore, the issue of implementing strategic projects and programs is relevant not only in our domestic experience, but also abroad.*

This article examines the change in the strategic planning system of the Republic of Kazakhstan. During its existence, state programs have shown the need to revise and adopt other documents on strategic planning. Therefore, in 2021, national projects were adopted by the decision of the head of state. National projects are a tool for the implementation of national development goals, which is of priority importance at a certain stage of the development of the state and provides for a clearly defined end result for its solution, as well as requiring significant resources.

The article presents the structure of national projects, the stages of development and their features and comparison with state programs. However, during the preliminary control and analysis of national projects, a number of shortcomings were identified.

Keywords: *program, national project, planning, control, system.*

■ Introduction

At the present stage, a program-targeted approach is being actively implemented and used in public administration. The meaning of the country's development strategy is that it additionally sets targets, which are then entered into the list of state programs that need to be implemented. And the importance of these targets lies in the fact that they cover all spheres of life of society and the state as a whole. Each state program contains a list of the main activities. In order to effectively achieve the goals and objectives set by the President and for more efficient use of budget funds at the present time, it is necessary to introduce and use new, improved management tools.

On September 1, 2020, in his Address to the People of Kazakhstan, Head of State Kassym-Jomart Tokayev noted the need for public administration reform.

In his message, he made a proposal to stop the preparation of state programs with many indicators and indicators. The evaluation and analysis of the majority of state programs by the state audit bodies have shown inefficiency. Their implementation will not lead to an increase in the effectiveness of the use of budgetary funds. Therefore, the head of state proposed to move on to national projects that will be understandable to all citizens. Thus, national projects have been developed to ensure national priorities in the new system of state planning [1].

■ Aim

The purpose of this article is to study, compare and analyze the features of the old and new system of state planning documents in the Republic of Kazakhstan, management in the public sector, to identify the main problems and disadvantages that lead to the failure to achieve the tasks

and reduce effectiveness of the implementation of these projects, as well as to suggest possible ways to eliminate them.

■ Methods

When analyzing the implementation of state programs and the process of planning national programs, the following research methods were used: comparison and analysis.

■ Literature review

Many scientists pay special attention to the problems of socio-economic development of regions and the tools that are used to solve and improve these problems.

Gorokhova S.S., noted the existing shortcomings of national projects, such as: the inadequacy of the legal framework, poorly established interaction between all bodies (organizations) involved in the implementation of projects, the uneven development of budget funds in the process of implementing national projects, and, finally, the difficulty of monitoring budget expenditures and achieving the stated goals and targets of projects [2].

Marina L. Sedova. in their works, She concluded that national projects can be considered not only as means of program-targeted management of strategic development, but also as tools for managing public finances, when in conditions of great specificity of different projects, the only possible generalizing criteria for evaluating their implementation are effectiveness, as well as the level of cash execution of expenditures on budget projects, when there are no general patterns the impact on the level of execution of the federal budget on expenditures on national projects of their types, operational risks, related to the use of new information technologies, but at the same time the number of main managers of budget funds and the structure of sources of financing of projects affect the level of their execution. She also formulated proposals on improving the methodological support of national project management at all stages of the budget process and increasing the openness of information concerning federal budget expenditures on national projects [3].

■ Discussion

The Government has taken a number of measures to implement the recommendations of the Accounts Committee aimed at improving the effectiveness of the implementation of program documents by ensuring the achievement of national objectives in 2020. This work continues with the adoption of a new system of state planning, reformatting state programs into national projects.

National projects are an instrument of socio-economic development of the state, designed to bring priority industries to a new level. National projects are understood as comprehensive programs of national importance and requiring a large-scale infusion of public funds. The Resolution «On approval of the State planning system in the Republic of Kazakhstan» contains the main requirements related to national projects. The last time this resolution was amended was on February 26, 2021. The following figure shows the place of national projects in the state planning system.

According to Figure 5, the concept of the development of the industry/sphere, national projects occupy the place. In the previous system of state planning documents there were 8 documents containing 3 levels, in the current system - 6 documents. The task assigned to the state bodies was to create small projects aimed at the development of priority sectors of the state, instead of programs consisting of a variety of goals and objectives. At the same time, we can say that the task has been completed.

Figure 1. The order of documents of the state planning system
Note - Compiled by the author based on the source [4]

National projects are important, but they are not the only means to achieve national goals and objectives. They must act comprehensively as part of the system.

The number of main projects is 9, as shown in the figure below. Each of them is designed to develop the key industries of the country (Figure 2).

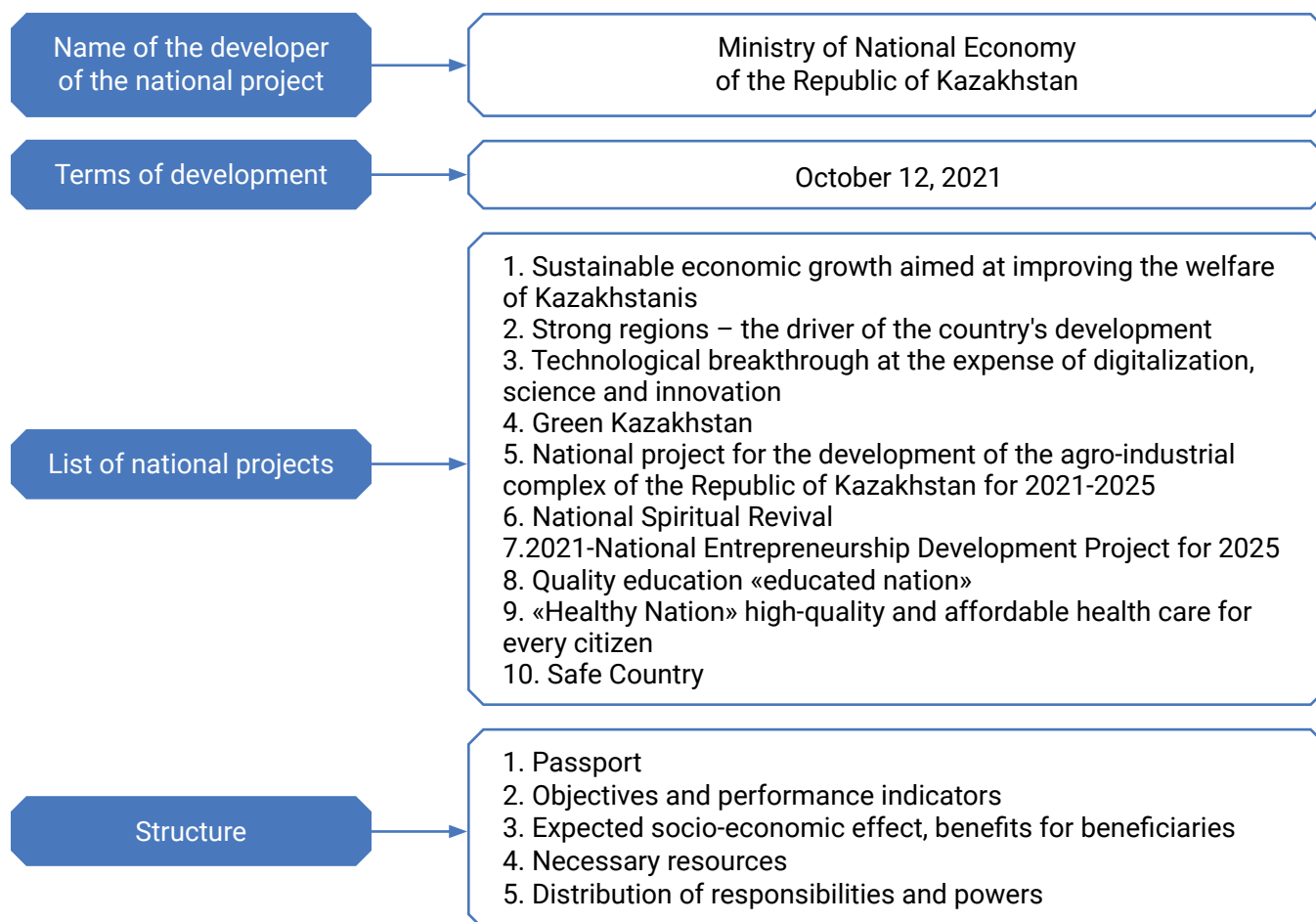

Figure 2. National projects of the Republic of Kazakhstan
Note - Compiled by the author based on the source [4]

The «Safe Country» project is secret. This project will solve issues related to the acquisition of foreign weapons and equipment, as well as the development of domestic weapons, infrastructure improvement, digitalization of troops.

When preparing a national project, it is necessary to meet a number of criteria that:

- ▶ concreteness - aimed at obtaining a clear, measurable result if sufficient resources are allocated;
- ▶ availability - the possibility of finally achieving the expected result within the established limited time;
- ▶ importance - ensuring socio-economic efficiency across the country, indicating significant positive changes in the quality and safety of life of the population or business conditions;
- ▶ the ratio of responsibility and opportunities.

The process of developing national projects consists of several stages:

1. Initiating the development of a national project. The initiated proposal of the state body is formed taking into account the need to solve the tasks set in the higher-level documents of the State Planning System and/or concepts of the development of the sphere / industry, to ensure the final solution in a limited time of a specific important issue of the development of the sphere / industry.

2. Development of a national project. It is not allowed when preparing a draft of a national project:

- ▶ duplication of directions, tasks and indicators of results with the documents of the SRP;
- ▶ vagueness in the formulations of directions, tasks and indicators of results, as well as the activities of the project implementation schedule;
- ▶ underestimation of planned values of indicators of results relative to the values of the corresponding indicators of higher-level documents.

3. Approval of the national project

4. Financing of national projects.

5. Implementation of national projects.

6. Monitoring of national projects

7. Adjustment of national projects

8. Prioritization of expenditures of national projects. When selecting a national project, priority for expenditures is given to national projects that meet the following criteria:

- ▶ social orientation of the national project;
- ▶ the presence of a higher expected socio-economic effect, relevant under unforeseen circumstances;
- ▶ the success of the implementation of the national project before the occurrence of unforeseen circumstances;
- ▶ the expediency of consideration in the conditions of unforeseen circumstances [5].

The purpose of the national project is to ensure the safety of citizens and the state. The implementation period of national projects is from 2021 to 2025, the volume of financing for the entire period amounted to 48,155.7 billion tenge.

At the expense of the republican budget - 12,617.1 billion tenge or 26.2%. The volume of financing for 2021 amounted to 5,960.3 billion tenge (from all sources of financing), including from the republican budget – 2,277.5 billion tenge or 38.2%.

Also, as we can see in the figure, the largest amount was allocated to such areas as: regional development, entrepreneurship and economics. Less funding has been allocated to social spheres.

«The peculiarity of the project is that not one ministry but several are responsible for the implementation of the national project. As a rule, in government programs it was so that each ministry had its own departmental program and tried not to «communicate» with other ministries. In order to overcome departmental disunity and there was a common state approach, an approach was adopted when we switched from state programs to project management», – Kairat Kelimbetov said [7].

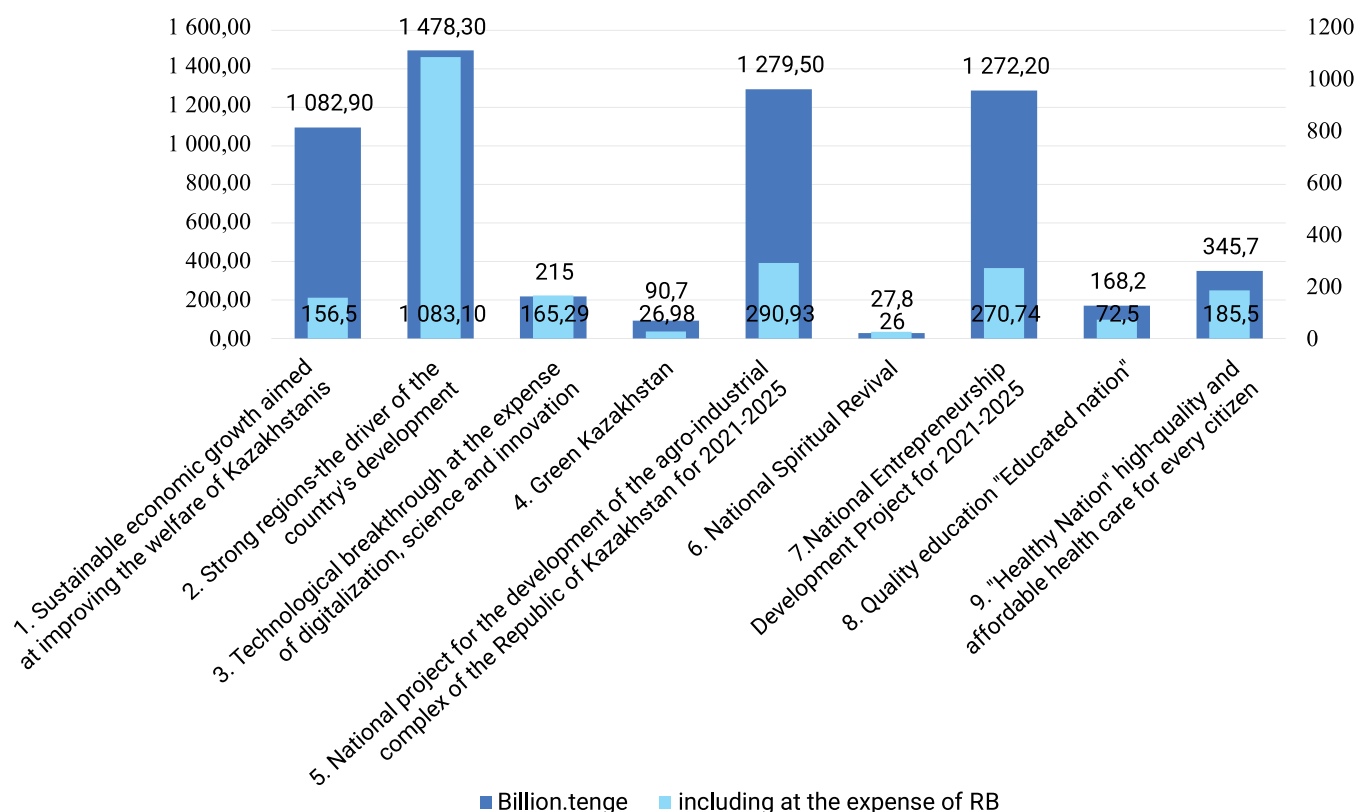

Figure 3. Volume of financing of national projects in 2021

Note - Compiled by the author based on the source [6]

Project management is understood as a mechanism for the implementation of activities in which strategic objectives are structured into separate programs and projects that exist and are being implemented over a limited period of time. The need to introduce project management mechanisms in the public sector is associated with the need to achieve strategic goals of socio-economic development of the country, as well as the need to increase the efficiency of public budget expenditures [9].

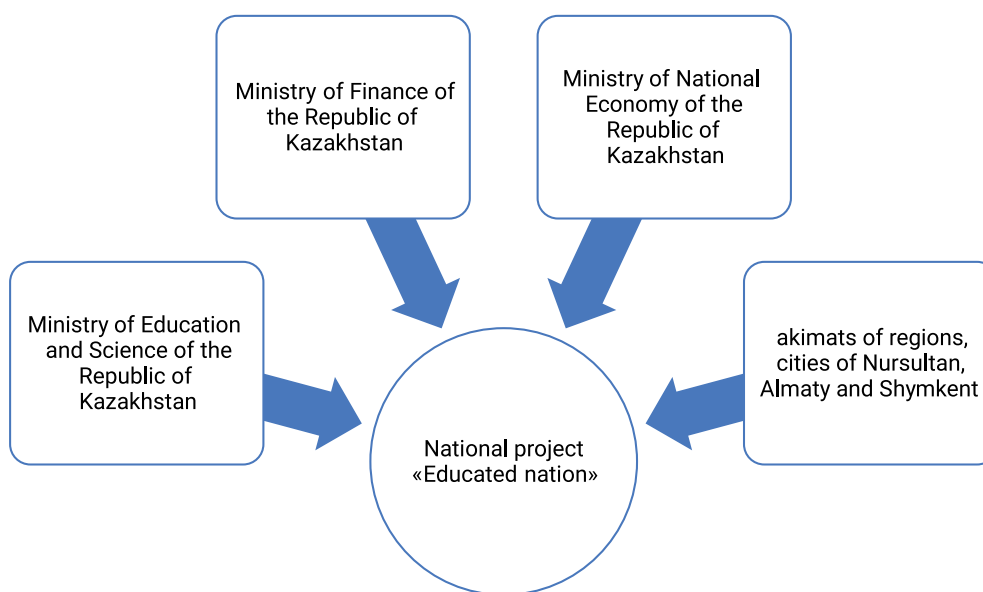

Figure 4. Example of responsibility for a national project

Note - Compiled by the author based on the source [10]

When focusing on one task, it allows you to more effectively solve the set goals and objectives. Also, one of the advantages is prioritization, that is, the main 10 projects that need to be concentrated on have been developed.

Also, one of the features of combining the activities of previously existing programs from one area into one project. For example, according to the Government report, the national project «Strong regions - the driver of the country's development» includes the activities of the state programs «Nurly Zhol», «Nurly Zher», «Development of Regions-2020».

Nevertheless, the interim assessment has already identified some problems, among which there are systemic shortcomings, these are:

- ▶ the lack of full-fledged financial security, the realism of the final indicators;
- ▶ discrepancies in the reporting data of the Government and state agencies-developers;
- ▶ As the results of the operational analysis showed, with the adoption of the new state planning system in February 2021, the full reformatting of state programs into national projects actually did not happen. Along with the start of the implementation of national projects (from October 2021), the financing of state programs has continued;
- ▶ New approaches to building a more flexible architecture of program documents, improving the coherence of budget and state planning, and implementing the principles of project management of reforms have not yet been finalized;
- ▶ Moreover, the analysis of the implementation of the target indicators of state programs indicates an increase in the risks of not achieving national goals due to the lagging of previous years in individual programs from the target parameters defined in the higher-level documents of the state planning system.

■ Conclusion

Summing up, analyzing the transition from state programs to national projects and its results showed the need for further work on its improvement.

The results of the analysis revealed that the tasks of the Head of State on the transition to the format of concise national projects (with a small number of indicators and indicators), understandable to all citizens, have not actually been achieved. It is noted that the developed national projects are cumbersome, their individual activities are duplicated with the activities of state programs.

For more effective implementation of national projects, it is necessary to plan it more carefully and conduct interim assessments in order to adjust them if necessary. In further development, it is recommended to focus on the most key indicators.

It is also necessary to monitor the implementation of national projects and the interaction between the Government and regional authorities.

REFERENCES:

1. President of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev's State of the Nation Address, September 1, 2020
2. Gorohova S.S. Nacional'nye proekty Rossijskoj Federacii kak instrument dostizhenija strategicheskikh celej i zadach gosudarstva // Rossijskaja justicija, 2020. – Hranenie – 4-j Veshnjakovskij pr-d, 4
3. Sedova M.L. Finansirovanie nacional'nyh projektov // Jekonomika.Nalogi.Pravo. – 2020.
4. «Ob utverzhdenii Sistemy gosudarstvennogo planirovanija v Respublike Kazahstan» Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 29 nojabrja 2017 goda № 790
5. «O nekotoryh voprosah nacional'nyh projektov» Sovmestnyj prikaz Ministra nacional'noj jekonomiki Respubliki Kazahstan ot 11 avgusta 2021 goda № 79 i Predsedatelja Agentstva po strategicheskemu planirovaniju i reformam Respubliki Kazahstan ot 12 avgusta 2021 goda № 1. Zaregistririvan v Ministerstve justicii Respubliki Kazahstan 12 avgusta 2021 goda № 23968
6. Zakljuchenie K otchetu pravitel'stva Respubliki Kazahstan ob ispolnenii respublikanskogo bjudzhetza za 2021 god
7. Nur-sultan. kazinform - VPredsedatel' Agentstva po strategicheskemu planirovaniju i reformam RK, upravljajushhij MFCA Kajrat Kelimbetov
8. Vasil'ev A.I. Organizacija proektnogo upravlenija v organah gosudarstvennoj vlasti / Vasil'ev A.I., Prokof'ev S.E. // Upravlencheskie nauki, 2016
9. Kuznecov N.V. Razvitie sistemy proektnogo upravlenija v gosudarstvennom sektore // Fundamental'nye issledovanija, 2021. – № 8. – p.34-39
10. Ob utverzhdenii nacional'nogo projekta «Kachestvennoe obrazovanie «Obrazovannaja nacija» Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 12 oktjabrja 2021 goda № 726

МЕМЛЕКЕТТІК БАҒДАРЛАМАЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ ЖОБАЛАРҒА ТРАНСФОРМАЦИЯЛАНУЫ

К.С. Негметжанова*

магистрант

Л.Н.Гумилев атындағы

Еуразия ұлттық университеті

Астана қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: nk2123789@mail.ru

Аңдатпа: Стратегиялық жоспарлау жүйесі мемлекет пен оның барлық құрылымдарының қандай бағытта жүру керектігін белгілейді. Бірнеше жылға жоспарланған стратегиялық жоспар барлық басқару шешімдерін қабылдауға негіз болып табылады, өйткені ол мемлекеттің болашақ моделін, оның бәсекеге қабілетті нарықта даму перспективаларының жаһандық көрінісін сипаттайды. Сондықтан стратегиялық жобаларды, бағдарламаларды іске асыру мәселесі біздің отандық тәжірибемізде ғана емес, шетелде де өзекті болып табылады.

Белгіленген мақалада ҚР стратегиялық жоспарлау жүйесінің өзгерісі зерттелуде. Өзінің өмір сүру кезеңінде мемлекеттік бағдарламалар стратегиялық жоспарлау жөніндегі өзге де құжаттарды қайта қарау және қабылдау қажеттігін көрсетті. Сондықтан 2021 жылы Мемлекет басшысының шешімімен ұлттық жобалар қабылданды. Ұлттық жобалар – бұл мемлекет дамуының белгілі бір кезеңінде басым маңызы бар және оны шешу үшін нақты белгіленген түпкілікті нәтижені көздейтін, сондай-ақ елеулі ресурстарды талап ететін ұлттық даму мақсаттарын іске асыру құралы болып табылады.

Мақалада ұлттық жобалардың құрылымы, әзірлеу кезеңдері және олардың ерекшеліктері мен мемлекеттік бағдарламалармен салыстыру арқылы көрсетілген. Дегенмен ұлттық жобаларды алдын ала бақылау мен талдау кезінде бірқатар кемшіліктері анықталды.

Түйін сөздер: бағдарлама, ұлттық жоба, жоспарлау, бақылау, жүйе.

ТРАНСФОРМАЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ПРОГРАММ В НАЦИОНАЛЬНЫЕ ПРОЕКТЫ

Негметжанова К.С.*

магистрант

Евразийский национальный университет

им. Л.Н.Гумилева

г. Астана, Республика Казахстан

E-mail: nk2123789@mail.ru

Аннотация: Система стратегического планирования определяет, в каком направлении должно идти государство и все его структуры. Стратегический план, намеченный на несколько лет, является основой для принятия всех управленческих решений, так как характеризует будущую модель государства, глобальную картину его перспектив развития на конкурентном рынке. Поэтому вопрос реализации стратегических проектов, программ является актуальным не только в нашем отечественном опыте, но и за рубежом.

В обозначенной статье исследуется изменение системы стратегического планирования РК. За время своего существования государственные программы показали необходимость пересмотра и принятия иных документов по стратегическому планированию. Поэтому в 2021 году решением главы государства были приняты национальные проекты. Национальные проекты – это инструмент реализации национальных целей развития, имеющий приоритетное значение на определенном этапе развития государства и предусматривающий четко определенный конечный результат для его решения, а также требующий значительных ресурсов.

В статье представлена структура национальных проектов, этапы разработки и их особенности и сопоставление с государственными программами. Однако при предварительном контроле и анализе национальных проектов выявлен ряд недостатков.

Ключевые слова: программа, национальный проект, планирование, контроль, система.

Рахметова А.М.*

д.э.н., профессор

ТОО «Центр исследований,
анализа и оценки эффективности»

г. Астана, Казахстан

E-mail: aibota@mail.ru

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ АУДИТ ФИНАНСОВОЙ СФЕРЫ: МИРОВОЙ ТРЕНД ИЛИ ТРЕБОВАНИЕ ВРЕМЕНИ?

Аннотация: В статье рассмотрены современные тенденции развития отечественного рынка финансовых услуг. Автором проведен анализ таких ключевых сегментов финансового рынка, как: банковский, пенсионный, страховой, валютный и фондовый рынки. В результате анализа были выявлены ключевые проблемы, ограничивающие эффективность развития финансового рынка с позиции его взаимодействия с реальным сектором экономики и обществом в целом. Результаты анализа показали, что действующая политика финансового регулирования в Казахстане все еще далека от совершенства в контексте гармонизации интересов финансового рынка и иных субъектов национальной экономики. По мнению автора, особая роль в этом процессе принадлежит государству, которое в лице уполномоченных органов, должно выступать неким внешним регулятором, согласовывающим интересы всех субъектов экономики без исключения, прежде всего, в тех случаях, когда «невидимая рука» рынка не справляется с этой важной задачей. Учитывая, что такая тенденция наблюдается в различные периоды времени (после мирового финансового кризиса 2008 года) практически во всех странах, в периметр государственного аудита, проводимого высшими органами аудита, стали включать и деятельность финансовых регуляторов. В заключении статьи автор приходит к выводу о том, что выявленные негативные тенденции в регулировании и развитии финансового рынка и его субъектов не только ограничивают эффективность последних, но и не обеспечивают ожидаемых устойчивых социальных и экономических эффектов, что потребует участия высшего органа аудита Казахстана в оценке эффективности политики финансового регулирования. В этой связи, автором сформулирован комплекс соответствующих рекомендаций по укреплению позиций высшего органа аудита Казахстана в совершенствовании политики финансового регулирования.

Ключевые слова: регулирование, финансовый рынок, банки, финансовый регулятор, кредитование, страхование, инвестиционная стратегия, экономический эффект, социальный эффект.

■ Введение

Финансовый рынок, как неотъемлемая часть национальной экономической системы, выполняет важную роль в обеспечении высокого качества социально-экономического развития любого государства с рыночной моделью хозяйствования вне зависимости от степени его развития. Его значимость обусловлена ролью в обеспечении бесперебойного перелива капитала, необходимого субъектам экономики для развития и повышения качества жизни населения. Существенная трансформация социально-экономических процессов под влиянием происходящих геополитических и геоэкономических перемен в мире и сохраняющаяся пандемическая опасность ставят перед системой государственного управления новые задачи в части более эффективного использования ресурсов, обеспечения прозрачности деятельности финансово-кредитных организаций и повышения их ответственности за результаты деятельности с целью защиты прав потребителей финансовых услуг и обеспечения поступательного социально-экономического роста.

Основная часть

Благодаря беспрецедентным мерам поддержки со стороны государства удалось осуществить оздоровление банковского сектора от неплатежеспособных банков и исторически накопленных проблемных кредитов. Так, за анализируемый период 2017-2021 годы объем активов банковского сектора увеличился на 13 464,1 млрд. тенге (или на 55,7%), составив по итогам 2021 года 37 622 млрд. тенге (рост за весь период в 1,5 раза).

Кроме того, за исследуемый период существенно увеличилась доходность банковского сектора на 891,4 млрд. тенге (или на 224,2%), составив 1289 млрд. тенге по итогам 2021 года (Рисунок 1).

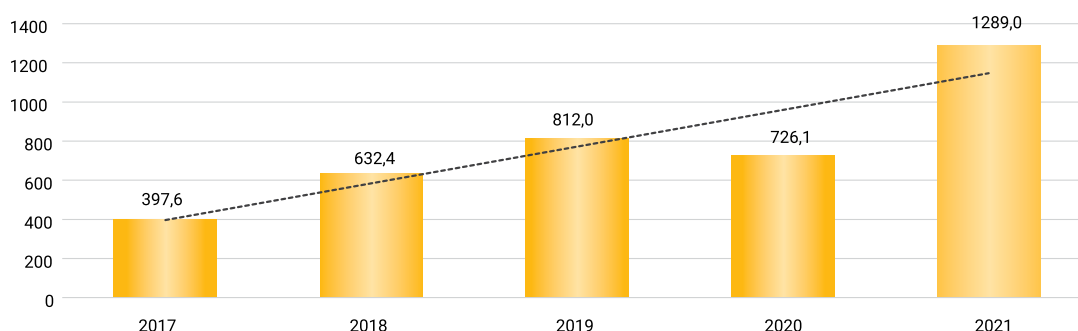

Рисунок 1. Динамика доходности банковского сектора Республики Казахстан за период 2017-2021 годы, в млрд. тенге

Примечание: составлено автором на основе [1].

Результаты анализа показали рост эффективности деятельности банковского сектора. В частности, чистая прибыль банков выросла на 78% и составила 1,3 трлн. тенге [1]. При этом отношение чистого дохода к совокупным активам (ROA) за весь анализируемый период увеличилось на 2,17% (2017г. – 1,61%, 2021 г. – 3,78%), а отношение чистого дохода к собственному капиталу по балансу (ROE) – на 15,7% (2017г. – 14,94%, 2021 г. – 30,64 %) (Рисунок 2).

Финансовый кризис 2007-2008 гг. показал, что регуляторам необходимо обратить большее внимание на качество и структуру капитала, диверсификацию кредитного портфеля, стандарты управления ликвидностью и другие сферы деятельности банков, в том числе устранение «клубного подхода» в управлении рисками. В результате Базельский комитет по банковскому регулированию и надзору разработал новую редакцию положений – Базель III и IV, направленные на устранение недостатков предыдущего соглашения, укрепление устойчивости мировой финансовой системы и предотвращение наступления новых глобальных финансовых кризисов.

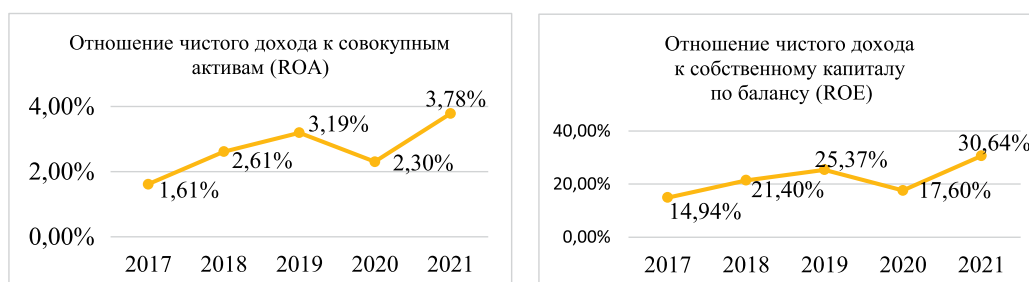

Рисунок 2. Динамика ROA и ROE в банковском секторе за период 2017-2022 годы, в %

Примечание: составлено автором на основе [1].

Позитивные тенденции отмечены и с позиции повышения устойчивости банковского сектора, что объясняется ростом объема собственного капитала банков за весь исследуемый период. Так, совокупный объем собственного капитала за период 2017-2021 годы увеличился на 1544,5 млрд. тенге (или на 41%), составив на конец анализируемого периода 5308,1 млрд. тенге (Рисунок 3).

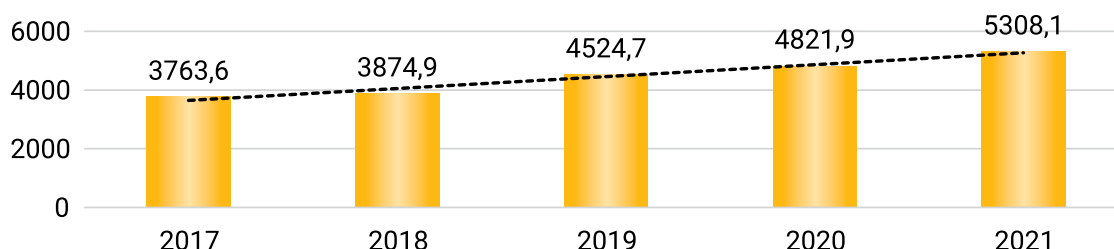

Рисунок 3. Динамика собственного капитала банковского сектора Казахстана за период 2017-2021 годы, в млрд. тенге

Примечание: составлено автором на основе [1].

Вместе с тем, несмотря на положительные тенденции развития одного из ключевых сегментов финансового рынка, в результате анализа установлены следующие негативные причинно-следственные связи или противоречия:

- Монополизация банковского рынка (2017 год – 33 банка, 2021 год – 22 банка) – стимулирует рост банковских олигополий и приводит к сужению конкурентного поля на рынке финансово-банковских услуг;
- Неэффективная денежно-кредитная политика (рост базовой ставки: 2017 год – 12%, 2021 год – 16%) на фоне галопирующей инфляции на конец анализируемого периода (18,8%) обусловила рост стоимости денег, удорожание кредитных ресурсов и дальнейшее раскручивание инфляционной спирали под давлением денежных факторов;
- Неэффективность инструментов пруденциального регулирования проявляется в ужесточении пруденциальных нормативов, что ведет к снижению доверия на рынке и ущемлению интересов потребителей финансовых услуг [4];
- Вследствии роста стоимости денег банковские структуры вынуждены учесть данное повышение, риски и маржу в стоимости перераспределяемых ими ресурсов, что отражается на росте годовой эффективной ставки вознаграждения (ГЭСВ). В частности, величина ГЭСВ для юридических лиц колеблется в диапазоне от 25,5% до 35%, при том, что средняя рентабельность предприятий обрабатывающей промышленности составляет всего – 21,8% (в таких отраслях, как производство продуктов питания и производство одежды рентабельность составляет 7% и 14% соответственно) [5];
- На фоне многолетней задачи по диверсификации структуры отечественной экономики все еще сохраняется низкая доля кредитования приоритетных отраслей промышленности и экономики. Так по итогам 2021 года доля кредитования обрабатывающей промышленности составила лишь 6,2%; сельского хозяйства – 0,9%; транспорта – 1,4% при традиционно высоком значении данного показателя в торговой отрасли – 32,2%. Как результат, за весь исследуемый период отмечено снижение роли банковского сектора в развитии реальной экономики Казахстана: отношение банковских активов к ВВП (2017 год – 49,9%, 2021 год – 46,3%), отношение кредитного портфеля к ВВП (2017 год – 28,1%, 2021 год – 24,9%) [6];
- Целевая установка банков по максимизации прибыли за счет размещения временно свободных средств вкладчиков и развитость Fintec обусловили критический уровень закредитованности населения, когда свыше 80% населения трудоспособного возраста имеют в

среднем от 3-х до 5-ти потребительских кредита. При этом доля кредитов на потребительские цели по итогам 2021 года достигла 59,6 % в общей структуре кредитного портфеля банков, а сумма задолженности – 13,9 трлн. тенге). Ключевыми причинами, лежащими на стороне спроса на кредитные ресурсы со стороны населения стали: снижение покупательной способности валюты; резкое обесценение реальных доходов населения; развитие соцсетей и активизация рекламы товаров; приоритет модели потребления; платный характер большинства социальных услуг; менталитет общества по принципу «уяты» и другие.

Для экономики любой страны страхование выступает финансовым стабилизатором, благодаря которому возможно стабильное развитие государства и общества. Страхование стало основным инструментом, гарантирующим финансовую защиту интересов населения, субъектов бизнеса и государства. Так, с одной стороны, субъекты страхового сектора снимают с «плеч» государства финансовую нагрузку, обеспечивая повышение индивидуальной ответственности частных субъектов и населения, а также регулируя гражданско-правовые отношения; с другой – обеспечивают защиту застрахованных в случае наступления страховых событий на основе страховых выплат пострадавшим.

Инструментам страхового рынка, обеспечивающих защиту населения, бизнеса и экономики от финансовых потерь, уделяется пристальное внимание в условиях повышенной волатильности, турбулентности и пролонгированной неопределенности. Доля страхового сектора в структуре ВВП в странах с развитой экономикой превышает 5%. К примеру, в Южной Корее значение данного показателя составляет 12%, в Германии – 7%. В Казахстане же по итогам 2021 года доля страхового сектора составляет всего 3% от объема ВВП (для сравнения: по итогам 2020 года – 3,4%, в до пандемический период – менее 2%). Подобные тенденции свидетельствуют об инерционном характере развития отечественного страхового рынка, когда страховщики создают новые страховые продукты под влиянием таких масштабных чрезвычайных ситуаций, как вспышка Covid, когда казахстанцам стали предлагать все больше продуктов по страхованию жизни и здоровья [7].

Следует отметить, что крупные страховые компании выступают частью банковских конгломератов, формируют те же тренды, что и на банковском рынке – сокращение числа игроков. Так за период с 2007 года количество страховых организаций сократилось почти в 1,5 раза (в 2007 году числу страховых компаний составило 40 компаний, по итогам 2021 года – 27 ед.). Несмотря на тенденции постепенной монополизации страхового рынка, Агентство по регулированию и развитию финансового рынка (АРРФР) не видит повода для беспокойства, оправдывая сокращение числа страховых компаний на рынке укреплением и стабилизацией рынка, ростом активов отрасли, так же, как и в случае с банковским сектором.

В целом, объем активов страховых (перестраховочных) организаций за период 2017-2021 год возрос почти в 2 раза, составив на конец периода 1 828, 6 млрд. тенге, что свидетельствует об устойчивой и поступательной тенденции роста (Рисунок 4).

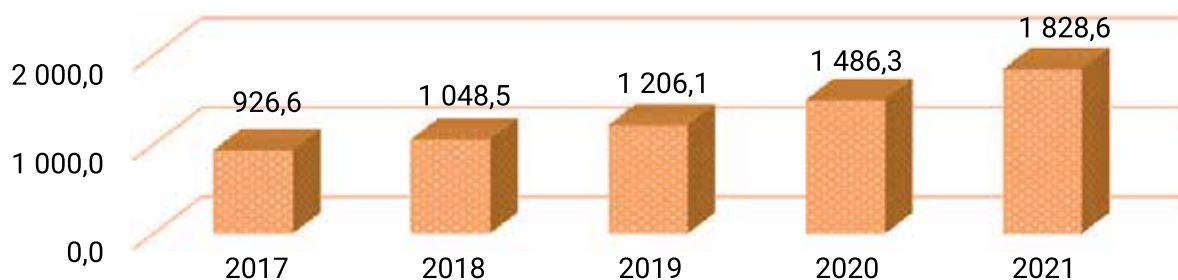

Рисунок 4. Динамика активов страхового рынка Республики Казахстан, в млрд. тенге

Примечание: составлено автором на основе [8].

В структуре страховых активов по итогам 2021 года львиная доля страховых активов (72,1%) приходится на ценные бумаги. При этом в структуре страховых премий лидирует доля добровольного личного страхования – 42,9%, в то время как на долю обязательного страхования приходится – 18,9%, а имущественного страхования – 38,2%.

Об устойчивости субъектов страхового сектора свидетельствует устойчивая динамика роста собственного капитала страховых организаций (Рисунок 5).

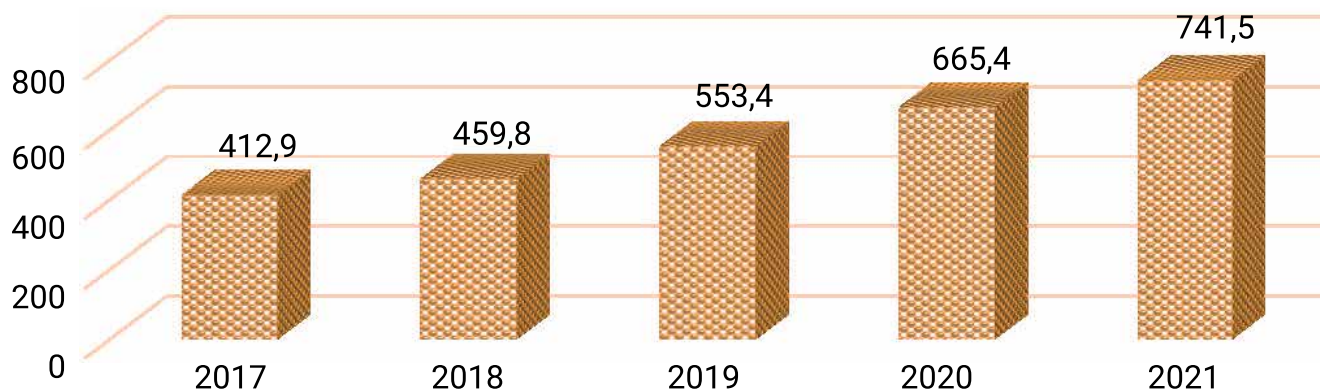

Рисунок 5. Динамика собственного капитала страхового сектора Республики Казахстан, в млрд. тенге

Примечание: составлено автором на основе [8].

Результаты анализа рынка страховых услуг позволили выявить следующие проблемы, ограничивающие развитие как самого рынка, так и его роль в социально-экономическом развитии:

- Монополизация рынка страховых услуг – (2017 год – 32 ед. страховых организаций, 2021 год – 27 ед. страховых организаций) ведет к снижению уровня конкуренции на рынке и ограничению линейки страховых услуг;
- Неэффективная стратегия возмещения обуславливает отток клиентов и ограничивает мобилизацию временно – свободных средств населения и выбор страховых организаций населением. Вследствии нежелания страховщиков выплачивать достойное страховое возмещение, большая часть страховых случаев решается без участия страховых компаний;
- Низкий уровень доходов населения и менталитет населения, основанный на понятии «ырым» не способствует активному притоку временно свободных средств и дальнейшему их перераспределению на мезо- и макроэкономическом уровне (за исключением последствий пандемии, когда среди населения стали пользоваться спросом такие виды страховых услуг, как страхование жизни и здоровья, доля которых составила 42,9% по итогам 2021 года), что не могло не сказаться на снижении эффективности инвестиционной стратегии и роли страхового сектора в развитии экономики.

По причине неэффективной работы негосударственных накопительных пенсионных фондов (ННПФ), доходность которых не покрывала инфляционного обесценения пенсионных накоплений граждан и низкого инвестиционного дохода, несоизмеримого с процентами по банковским депозитам, ННПФ Казахстана были объединены в АО Единый накопительный пенсионный фонд (ЕНПФ). За период 2017-2021 годы количество индивидуальных пенсионных счетов (ИПС) вкладчиков ЕНПФ увеличилось на 1 360 706 ед. (или на 13,4%), составив на конец анализируемого периода 11 480 025 ед. (Рисунок 6).

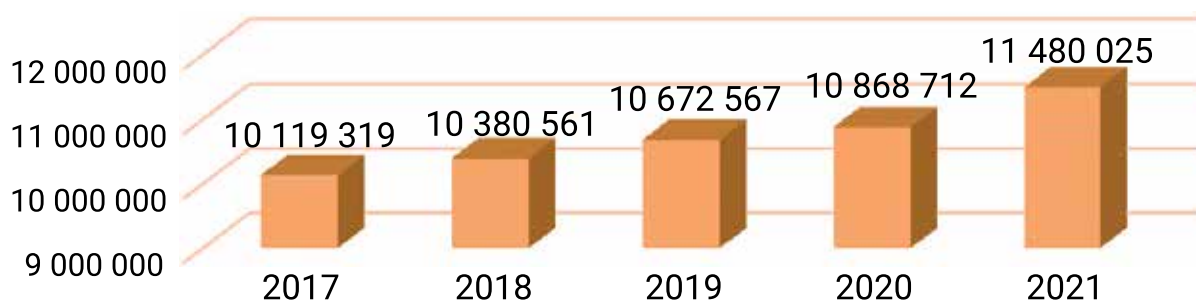

Рисунок 6. Динамика количества ИПС вкладчиков ЕНПФ за период 2017-2021 годы, ед.

Примечание: составлено автором на основе [9].

В структуре ИПС вкладчиков ЕНПФ наибольшая доля (94,7%) приходится на ИПС по обязательным пенсионным взносам и только 0,5% от общего количества ИПС вкладчиков ЕНПФ – на счета по добровольному пенсионному обеспечению (Таблица 1).

Таблица 1. Динамика пенсионных накоплений на ИПС ЕНПФ за период 2017-2021 годы, в млрд. тенге

Пенсионные накопления	2017	2018	2019	2020	2021
по обязательным пенсионным взносам	7 636,6	9 178,3	10 552,5	13 005,3	12 707,4
по обязательным профессиональным пенсионным взносам	142,4	197,4	246,1	361,8	361,0
по добровольным пенсионным взносам	1,7	1,9	1,9	1,7	1,7
Всего пенсионных накоплений	7 780,7	9 377,6	10 800,5	13 368,8	13 070,1
Пенсионные взносы	2017	2018	2019	2020	2021
обязательные пенсионные	720,9	809,4	946,9	1 136,2	1 284,9
обязательные профессиональные пенсионные	35,2	39,5	43,4	50,4	56,6
добровольные пенсионные	0,4	0,2	0,3	0,6	0,8
Всего пенсионных взносов	754,4	847,1	989,8	1 186,5	1 340,3

Примечание: составлено автором на основе [9]

Данные таблицы 1 свидетельствуют о достаточно стабильной динамике роста пенсионных накоплений, не считая последних двух лет, когда отмечается незначительное их снижение на 2 987 млрд. тенге (2020 г. – 13 368,8 млрд. тенге, 2021 г. – 13 070,1 млрд. тенге). Примерно в такой же пропорции возросли пенсионные взносы. Так, сумма пенсионных взносов за весь исследуемый период возросла на 585,9 млрд. тенге (или в 1,8 раз), составив на конец периода 1340,3 млрд. тенге.

Инвестирование пенсионных взносов для сбережения и роста пенсионных накоплений осуществляет Национальный банк Республики Казахстан (НБРК). Так до 2/3 инвестиций пенсионных накоплений ЕНПФ номинированы в тенге и 1/3 – в иностранной валюте (большая часть в долларах США), что позволяет обеспечить защиту от рисков валютной и рыночной переоценки. Структура инвестиционного портфеля ЕНПФ представлена на Рисунке 7.

Рисунок 7. Структура инвестиционного портфеля ЕНПФ за 2021 год, в %

Примечание: составлено автором на основе [9].

Вместе с тем, следует отметить, что такие институциональные финансовые посредники, как пенсионные фонды в мировой практике, обладая «длинными» деньгами, вносят более существенный вклад в развитие национальной экономической системы по сравнению с коммерческими банками, способствуя бесперебойному и достаточному переливу капитала между различными секторами, сферами и отраслями экономики и промышленности. Например, если доля пенсионных активов в ВВП Казахстана составляет 16%, то в Австралии – 132,7%, в Нидерландах – 191,4%, в Швейцарии – 141,1%, в Великобритании – 132,3%, в Сингапуре – 80,1%, в Гонконге – 44,4%.

Кроме того, занимая монопольное положение на рынке НПФ несмотря на стратегическую цель: «...обеспечить адекватность пенсионных выплат для достойного уровня жизни в пенсионном возрасте», инвестиционный доход АО «ЕНПФ» не покрывает инфляционного обесценения национальной валюты (доходность ЕНПФ составляет 7,5% при годовой инфляции 18,8%). При этом 38,9% АО «ЕНПФ» пенсионных активов в структуре инвестиционного портфеля приходится на низкодоходные государственные ценные бумаги согласно пруденциальным требованиям регулятора. Иными словами, за счет стратегически важных средств вкладчиков финансируется дефицит государственного бюджета. Результаты подобной инвестиционной стратегии свидетельствуют о неэффективности управления пенсионными активами АО «ЕНПФ». Кроме того, следует указать на наличие конфликта интересов, при котором Национальный Банк Республики Казахстан в единственном лице: 1) осуществляет кастодиальную деятельность (хранит пенсионные активы), 2) выполняет функции управляющей компании, и 3) дает оценку эффективности деятельности АО «ЕНПФ», сохраняя при этом статус одного из финансовых регуляторов на рынке финансовых услуг.

Рассмотрим ключевые тенденции развития валютного рынка Казахстана, где общий объем торгов на казахстанской бирже KASE сократился за период 2017–2021 годы на 2 438 млн. ед. долларов США, составив 34 567 млн. ед. долларов США. Объем сделок на внебиржевом межбанковском валютном рынке (BMBP) за тот же период увеличился на 11 503 млн. ед. долларов США, составив на по итогам 2021 года 29 703 млн. ед. долларов США (Таблица 2).

Таблица 2. Динамика операций на внутреннем валютном рынке за период 2017 – 2021 год, млн. ед. валюты

Наименование показателя	2017	2018	2019	2020	2021
USD					
Объем торгов на KASE	37005	38740	28838	27477	34567
Объем сделок банков-резидентов на ББВР	18200	33847	32504	24959	29703

Наименование показателя	2017	2018	2019	2020	2021
EUR					
Объем торгов на KASE	56550	56550	60572	34446	69059
Объем сделок банков-резидентов на ББВР	88607	107960	46948	98667	99527
RUB					
Объем торгов на KASE	27229	10709	11487	17873	46683
Объем сделок банков-резидентов на ББВР	16894	10690	9640	5574	8390
<i>Примечание: составлено автором на основе [10]</i>					

Сравнительно больший объем операций с положительной динамикой за весь период приходится на торги с Евро. Так, общий объем торгов на казахстанской бирже KASE увеличился за исследуемый период на 12 509 млн. ед. долларов Евро, составив на конец периода - 69 059 млн. ед. долларов Евро. Более высокий и стабильный курс данной валюты обусловил рост торгов с Евро и на межбанковском валютном рынке, где объем сделок банков-резидентов за тот же период также увеличился на 10 920 млн. ед. долларов Евро.

Примечательно, что несмотря на сохранение высокой волатильности на внешних рынках, курс национальной валюты с начала 2022 года продолжает укрепляться за счет влияния следующих факторов: уменьшение спроса на иностранную валюту, что связано со снижением импорта, в том числе российского, в результате разрыва логистических цепочек и возможных перебоев в поставках; сохраняющаяся неопределенность, в том числе на внешних рынках, что способствует снижению активности рыночных участников, изменению сентимента рынка и др.

На фоне геополитической ситуации и волатильности обменного курса уровень долларизации в банковской системе увеличился до 38,4% преимущественно из-за переоценки курса. В случае краткосрочных колебаний курса национальной валюты, не подкрепленных фундаментальными факторами, присутствие НБРК на валютном рынке может быть как со стороны продажи, так и со стороны покупки. Определенную поддержку валютному рынку Казахстана оказывали продажи валютной выручки субъектами квазигосударственного сектора, которые превысили 200 млн. долларов. Доля продаж из Национального фонда составила 8,7% от общего объема торгов (Таблица 3).

Таблица 3. Сведения о ввозе и вывозе наличной иностранной валюты банками второго уровня Казахстана за период 2017-2021 годы, тыс. ед. валюты

Наименование показателя	2017	2018	2019	2020	2021
Ввоз USD	3432892	3449769	4188532	2492900	2058787
Вывоз USD	12251	244161	64541	298376	337453
Сальдо ввоза – вывоза USD	3309641	3205508	4123991	2194524	1721334
Ввоз EUR	303818	415609	549830	297850	469100
Вывоз EUR	28858	31601	6162	2860	11382
Сальдо ввоза – вывоза EUR	274960	384008	543668	294990	457718
Ввоз RUB	38246000	61294500	34857000	64176065	84069602
Вывоз RUB	5966894	7274846	14703481	5332963	5523196
Сальдо ввоза – вывоза RUB	32279100	54019654	20153519	58843102	78546406
<i>Примечание: составлено автором на основе [10]</i>					

Как свидетельствуют данные таблицы 3, вывоз долларов США из Казахстана за весь рассматриваемый период вырос на 325 202 тыс. ед. долларов США на фоне снижения ввоза данной валюты на 1 374 105 тыс. ед. долларов США и сокращения сальдо ввоза и вывоза в 1,9 раз. Такой отток долларов США связан с различными факторами: усиливающимися потоками иммиграции населения на постоянное место жительства (ПМЖ), выводом денежных средств компаниями и банками, в том числе в офшорные зоны и значительный уровень волатильности курса в период пандемии.

К проблемным вопросам в развитии валютного рынка следует отнести:

- сохраняющаяся волатильность цен на мировом рынке нефтепродуктов, эскалация конфликтов геополитического характера как ключевой фактор риска для курса тенге;
- высокая чувствительность внешней торговли к изменению валютного курса на фоне малоэластичного импорта товаров к внешним шокам и курсовым колебаниям, что создает угрозу экономической безопасности;
- львиная доля экспортной выручки национальных экспортеров остается на валютных счетах зарубежных банков, при этом на казахстанский валютный рынок доходит лишь незначительная часть, связанная с текущими расходами.

Совокупные активы профессиональных участников рынка ценных бумаг (ПУРЦБ) за анализируемый период возросли на 320 076 млн. тенге, составив на конец на период 505 108 млн. тенге. При этом в структуре активов, наибольшая доля приходится на активы управляющих инвестиционным портфелем компаний (72,2%). Обязательства ПУРЦБ имеют тенденцию роста за тот же период на 33729 млн. тенге, составив на конец периода 105 980 млн. тенге, где большая доля (90,8%) также приходится на обязательства управляющих инвестиционным портфелем компаний. Совокупный собственный капитал увеличился на 286 348 млн. тенге, составив на 01 января 2022 года – 399 129 млн. тенге (Таблица 4).

Таблица 4. Финансовые показатели профессиональных участников рынка ценных бумаг за период 2017-2021годы (млн. тенге)

Наименование показателя	2017	2018	2019	2020	2021
Совокупные активы, в т.ч	185032	199699	286874	410886	505108
Брокеры – дилеры	12369	21251	97932	164608	140651
Управляющие инвестиционным портфелем (УИП)	171723	178448	188942	246277	364458
регистратор	940	-	-	-	-
Обязательства, в т.ч:	72251	65072	73293	115180	105980
Брокеры – дилеры	935	808	2188	44158	9745
Управляющие инвестиционным портфелем (УИП)	71274	64264	71105	71022	96235
регистратор	42	-	-	-	-
Капитал, в т.ч.	112781	134627	213582	295706	399129
Брокеры-дилеры	114434	20443	95744	120450	130906
Управляющие инвестиционным портфелем (УИП)	100449	114183	117838	175255	268223
регистратор	898	-	-	-	-
Уставный капитал, в т.ч.	108341	134804	205085	252773	330376
Брокеры-дилеры	11196	20133	89937	91670	95437
Управляющие инвестиционным портфелем (УИП)	95562	114671	115148	161104	234939
регистратор	1583	-	-	-	-

Примечание: составлено автором на основе [11]

Главной площадкой для размещения корпоративных и государственных ценных бумаг в Казахстане определена биржа Международного финансового центра Астана (МФЦА)-AIX, преимуществами которой являются технологическое оснащение биржи (система Nasdaq Matching Engine), использование финансовых инструментов (ETF, «зеленые бонды», сукук) и

повышенный интерес международных инвесторов. Эти факторы могут лишить статуса KASE как главной отечественной площадки привлечения капитала и сделать его площадкой для совершения сделок только на валютном и денежном рынках [12].

Причинами недостаточной развитости фондового рынка, который все еще не может обеспечить справедливое ценообразование, свободный доступ внутренних инвесторов на рынки ценных бумаг и защиту их интересов, являются:

- низкая финансовая грамотность населения (в части операций с ценными бумагами, видов ценных бумаг, их преимуществ и недостатков) и его невовлеченность в операции с ценными бумагами;
- неразвитость фондовых операций в регионах, где концентрируются существенные финансовые ресурсы промышленных предприятий и населения в тезаврации в качестве потенциальных источников инвестиций в ценные бумаги;
- отсутствие прозрачного странового механизма перелива капитала на мезо- и макроуровне, способствующего эффективной трансформации сбережений в инвестиции;
- непривлекательность и невостребованность предлагаемых финансовых инструментов для потенциальных инвесторов;
- действующее законодательство не учитывает все аспекты работы инвесторов и участников биржи (случаи ущемления прав мелких акционеров (миноритариев) и акционеров-нерезидентов в результате действий крупных держателей акций (мажоритариев), существенные издержки при купле-продаже акций, переоформлении прав владельцев, прежде всего, неликвидных инструментов;
- неразвитость инструментов страхования в управлении финансовыми рисками; низкая акционерная (дивидендная) культура (акционерные общества часто имеют короткую историю, не имеют четкой дивидендной политики (частые невыплаты, невысокий их размер, приобретаются не в результате повышения дивидендов, а вследствие роста курсовой разницы, что указывает на их спекулятивный, а не инвестиционный характер) и другие.

■ Выводы и рекомендации

Таким образом, результаты проведенного анализа демонстрируют, что финансовые регуляторы (НБРК, АРРФР) не справляются с задачей по гармонизации интересов субъектов финансового рынка с интересами развития национальной экономической системы и повышения качества жизни населения. Мировой финансовый кризис 2008 года продемонстрировал, что субъекты и их деятельность могут одновременно выступать, как источниками системных кризисов, так и нести существенные убытки вследствие кризисов, подхлестывая кризисную волну дестабилизации. Данное обстоятельство положило начало включения ВОА развитых стран мира в периметр оценки эффективности деятельности финансовых регуляторов с позиции следующих аспектов: 1) аутентичность мер финансовых регуляторов в оценке системных финансовых рисков и обеспечении финансовой стабильности; 2) действенность механизма бесперебойного и беспрепятственного доступа финансовых услуг для реального сектора экономики; 3) защита прав потребителей финансовых услуг.

Необходимо отметить, что отдельного международного стандарта в области оценки эффективности процесса регулирования финансового рынка в арсенале INTOSAI, на сегодняшний день, не существует и это подтверждается практикой высших органов аудита (ВОА) стран с высоким уровнем социально-экономического развития, с развитыми финансовыми рынками, деятельность которых не богата результатами проверок в этой сфере. Данное обстоятельство объясняется тем, что законодательством большинства стран ВОА не наделены соответствующими функциями и полномочиями. Как известно, деятельность финансовых организаций и финансовых регуляторов подвергается проверке преимущественно со стороны организаций Big 4 (Deloitte, PricewaterhouseCoopers, Ernst&Young and KPMG).

При этом наиболее показательным является опыт таких стран, как США и Китай. Анализ опыта ВОА этих стран показал, что акцент в организации и проведении аудита эффективности финансового рынка и деятельности финансовых регуляторов делается на: 1) оценке эффективности деятельности финрегуляторов в области оценки рисков и обеспечения стабильности на финансовом рынке; 2) оценке эффективности деятельности финрегуляторов с позиции защиты прав потребителей финансовых услуг; 3) оценке эффективности работы банковских сервисов и обеспечения доступа населения к финансовым услугам и др. (опыт США) и 1) оценке эффективности механизма предоставления финансовых услуг для реального сектора экономики; 2) оценке эффективности системы предотвращения и разрешения финансовых кризисов; 3) оценке соответствия функций органов финансового регулирования действующему законодательству (опыт Китая).

Учитывая сложившиеся тенденции и противоречия в политике регулирования финансового рынка с позиции обеспечения позитивных устойчивых социально-экономических эффектов, а также мировые тренды по включению в поле зрения ВОА деятельности финансовых регуляторов с целью оценки эффективности их деятельности, сформулированы следующие рекомендации:

- Внесение изменений и дополнений в действующий Закон Республики Казахстан «О государственном аудите и финансовом контроле» № 392-V ЗРК от 12 ноября 2015 года о расширении полномочий Высшей аудиторской палаты Республики Казахстан (ВАП РК) по включению в периметр аудита эффективности деятельности финансовых регуляторов и крупных игроков финансового рынка с особым статусом (Национальный банк Республики Казахстан (НБРК), Агентство по регулированию и развитию финансового рынка (АРРФР), Единый пенсионный фонд (ЕНПФ), Банк развития Казахстана (БРК) и другие) в части оценки роли финансовых регуляторов и крупных финансовых игроков в процессе гармонизации интересов субъектов финансового рынка с интересами развития экономики и общества в целом (оценка эффективности достижения устойчивых макроэкономических эффектов);

- Внедрение цифрового аудита на фоне активной фазы цифровой трансформации государственного сектора и экономики Казахстана. В частности, целесообразно предусмотреть укрепление позиций ВАП РК в плане обеспечения оперативного доступа аудиторов к верифицированным данным для анализа реальной ситуации в аудируемой отрасли посредством максимального использования цифровых технологий и искусственного интеллекта со встроенными алгоритмами расчета ключевых показателей, их анализа и достоверной оценки качества государственных услуг. В сентябре 2016 года рабочая группа Международного совета по стандартам аудита (IAASB) рекомендовала аудиторам применять цифровые технологии (AI-системы с технологиями анализа больших данных – Data Analytics) с целью повышения качества аудита. Аудиторские компании «Big 4», более гибче адаптирующиеся к современной цифровой среде по сравнению с ВОА уже давно применяют инновационные технологии для выполнения определенных трудоемких аудиторских процессов. Например, Deloitte применяют AI-продукт Argus на базе Kira Systems, KPMG применяет IBM. Это позволяет упростить решения когнитивных задач, которые традиционно ставятся перед человеком-аудитором. Они включают, например, разработку алгоритма, понимание абстрактных концепций, запоминание опыта (истории аудита), мониторинг, разработку проекта и прогнозирование, критическую оценку аудиторских доказательств, оценку рисков и систем контроля, обработку и генерацию данных и др., что весьма важно, учитывая специфику финансового рынка;

- Необходимо наладить прямой канал обратной связи с потребителями финансовых услуг для достоверной оценки их качества. В этой связи для получения объективного фактического значения по обширному кругу показателей, характеризующих тенденции развития аудируемого объекта, целесообразно максимальное использование искусственного интеллекта для опроса населения в части степени их удовлетворенности качеством государствен-

ных услуг (в разрезе государственных органов и курируемых ими отраслей, и сфер деятельности). При этом Министерство цифрового развития и аэрокосмической промышленности (МЦРИАП) совместно с подведомственной организацией АО «НИТ» могут самостоятельно организовать автоматическую обработку первичных данных, полученных на портале E-gov (или в его мобильной версии, или в приложении «Каспий» как лидера по охвату населения) специальных мини-анкет или отдельных «кнопок» голосования, а результаты такой оценки (законодательно закрепить ответственность оператора о невмешательстве в процесс оценки и ее результаты) автоматически размещать на E-gov и автоматически отправлять в ВАП РК и другие заинтересованные органы. Это позволит полностью автоматизировать данный бизнес-процесс, сократив транзакционные издержки, одновременно исключая человеческий фактор и риск влияния административного ресурса госоргана на объективность результатов опроса, и, самое главное, достигнув, существенной экономии бюджетных средств, которые не будут направлены на оплату услуг сторонней организации, призванной обрабатывать анкеты на основе реализации таких принципов государственного управления, как экономия, объективность и прозрачность.

- ВАП РК необходимо начать работу по разработке методического комплекса в данной предметной области: «Стандарт «Организация и проведение аудита эффективности финансового регулирования»; Методика «Оценка деятельности крупных участников финансового рынка»; Методика «Оценка системных финансовых рисков»; Методика «Оценка влияния финансового сектора на социально-экономическое развитие». Для реализации данной задачи необходимо привлечь высококвалифицированных специалистов и экспертов в области бухгалтерского учета и аудита, учета и отчетности в финансовых организациях и др. Результаты данной работы (алгоритмы расчета ключевых показателей) должны быть встроены в информационно-аналитическую систему ВАП РК при ее наличии после соответствующего обсуждения и апробации.

- Предусмотреть для работников ВАП РК стажировку на базе ВОА таких стран, как США и Китай.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Сайт Агентства Республики Казахстан по регулированию и развитию финансового рынка. Текущее состояние банковского сектора Республики Казахстан за 2017-2021годы. Электронный ресурс. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/ardfm/documents/details/271028?lang=ru> (дата обращения: 25.11.2022)
2. Бейноева М. Спасательный круг: сколько денег влил Нацфонд в банки Казахстана. LS. Электронный ресурс. URL: <https://lsm.kz/nacfond-banki> (дата обращения: 25.11.2022)
3. Свободная энциклопедия Википедия. Электронный ресурс. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D1%8C_III (дата обращения: 26.11.22)
4. A. Rakhmetova, G. Kalkabaeva, Z. Iskakova and other Institutional conditions of interaction of financial-credit and innovative economic sectors. Entrepreneurship and sustainability issues, Q1. 2019r. Volume 7 Number 1 September. – P. 716-730 <http://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.1> (51) (дата обращения: 26.11.22)
5. Сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. Электронный ресурс. URL: <https://stat.gov.kz/> (дата обращения: 17.05.2022)
6. A. Rakhmetova, G. Kalkabaeva, Zh. Gusmanova, G. Serikova and other Financial-credit and innovative economic sectors: evaluation of macroeconomic effects of regulation and interaction sectors. Entrepreneurship and sustainability issues. Q1.2020. ISSN 2345-0282 (online) <http://jssidoi.org/jesi/> 2020 Volume 8 Number 1 (September). – P. 1224-1237. [http://doi.org/10.9770/jesi.2020.8.1\(82\)](http://doi.org/10.9770/jesi.2020.8.1(82)) (дата обращения: 26.11.22)
7. О рисках и перспективах развития страхового рынка Казахстана. URL. <https://kapital.kz/finance/104864/o-riskakh-i-perspektivakh-razvitiya-strakhovogo-rynka-kazakhstan.html>. (дата обращения: 26.11.2022).
8. Сайт Агентства по регулированию и развитию финансового рынка. Текущее состояние страхового сектора Республики Казахстан. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/ardfm/documents/details/278259?lang=ru> (дата обращения: 27.11.2022)
9. Сайт Единого накопительного пенсионного фонда. Показатели Фонда в динамике. URL: <https://www.enpf.kz/ru/indicators/pa/current.php> (дата обращения: 27.11.2022)

10. Сайт Национального банка Республики Казахстан. Информационное сообщение по валютному рынку. Электронный ресурс. URL: <https://www.nationalbank.kz/ru/news/informacionnye-soobshcheniya/13183> (дата обращения 29.11.22)
11. Сайт Агентства Республики Казахстан по регулированию и развитию финансового рынка. Текущее состояние рынка ценных бумаг за 2017-2021 годы. Электронный ресурс. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/ardfm/documents/details/276151?lang=ru> (дата обращения 30.11.2022)
12. Тулепов Д. Фондовый рынок Казахстана: скорее жив, чем мертв. Сайт KASE. Электронный ресурс. URL: <https://kapital.kz> (дата обращения: 30.07.22)

REFERENCES:

1. Sait Agentstva Respubliki Kazakhstan po regulirovaniyu i razvitiyu finansovogo rynka. Tekushchee sostoyanie bankovskogo sektora Respubliki Kazakhstan za 2017-2021gody. Ehlektronnyi resurs. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/ardfm/documents/details/271028?lang=ru> (data obrashcheniya: 25.11.2022)
2. Beinoeva M. Spasatel'nyi krug: skol'ko deneg vlil Natsfond v banki Kazakhstan. LS. Ehlektronnyi resurs. URL: <https://lsm.kz/nacfond-banki> (data obrashcheniya: 25.11.2022)
3. Svobodnaya ehntsiklopediya Vikipediya. Ehlektronnyi resurs. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D1%8C_III (data obrashcheniya: 26.11.22)
4. A. Rakhmetova, G. Kalkabaeva, Z. Isakova and other Institutional conditions of interaction of financial-credit and innovative economic sectors. Entrepreneurship and sustainability issues, Q1. 2019g. Volume 7 Number 1 September. – P. 716-730 <http://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.1> (51) (data obrashcheniya: 26.11.22)
5. Sait Byuro natsional'noi statistiki Agentstva po strategicheskemu planirovaniyu i reformam Respubliki Kazakhstan. Ehlektronnyi resurs. URL: <https://stat.gov.kz/> (data obrashcheniya: 17.05.2022)
6. A. Rakhmetova, G. Kalkabaeva, Zh. Gusmanova, G. Serikova and other Financial-credit and innovative economic sectors: evaluation of macroeconomic effects of regulation and interaction sectors. Entrepreneurship and sustainability issues. Q1.2020. ISSN 2345-0282 (online) <http://jssidoi.org/jesi/> 2020 Volume 8 Number 1 (September). – P. 1224-1237. [http://doi.org/10.9770/jesi.2020.8.1\(82\)](http://doi.org/10.9770/jesi.2020.8.1(82)) (data obrashcheniya: 26.11.22)
7. O riskakh i perspektivakh razvitiya strakhovogo rynka Kazakhstan. URL: <https://kapital.kz/finance/104864/o-riskakh-i-perspektivakh-razvitiya-strakhovogo-rynka-kazakhstan.html>. (data obrashcheniya: 26.11.2022).
8. Sait Agentstva po regulirovaniyu i razvitiyu finansovogo rynka. Tekushchee sostoyanie strakhovogo sektora Respubliki Kazakhstan. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/ardfm/documents/details/278259?lang=ru> (data obrashcheniya: 27.11.2022)
9. Sait Edinogo nakopitel'nogo pensionnogo fonda. Pokazateli Fonda v dinamike. URL: <https://www.enpf.kz/ru/indicators/pa/current.php> (data obrashcheniya: 27.11.2022)
10. Sait Natsional'nogo banka Respubliki Kazakhstan. Informatsionnoe soobshchenie po valyutnomu rynku. Ehlektronnyi resurs. URL: <https://www.nationalbank.kz/ru/news/informacionnye-soobshcheniya/13183> (data obrashcheniya 29.11.22)
11. Cait Agentstva Respubliki Kazakhstan po regulirovaniyu i razvitiyu finansovogo rynka. Tekushchee sostoyanie rynka tsennykh bumag za 2017-2021 god. Ehlektronnyi resurs. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/ardfm/documents/details/276151?lang=ru> (data obrashcheniya 30.11.2022)
12. Tulepov D. Fondovyi rynek Kazakhstan: skoree zhiv, chem mertv. Sait KASE. Ehlektronnyi resurs. URL: <https://kapital.kz> (data obrashcheniya: 30.07.22)

ҚАРЖЫ САЛАСЫНЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТІ: ӘЛЕМДІК ТРЕНД НЕМЕСЕ УАҚЫТ ТАЛАБЫ?

А.М. Рахметова*

э.ғ.д., профессор

«Зерттеулер, талдау және тиімділікті бағалау» ЖШС

Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

E-mail: aibota@mail.ru

***Аңдатпа:** Мақалада отандық қаржылық қызметтер нарығын дамытудың заманауи тенденциялары қарастырылған. Автор банк, зейнетақы, сақтандыру, валюта және қор нарықтары сияқты қаржы*

нарығының негізгі сегменттерін талдады. Нәтижесінде Қаржы нарығын дамытудың тиімділігін оның экономиканың нақты секторымен және тұтастай қоғаммен өзара іс-қимылы тұрғысынан шектейтін негізгі проблемалар анықталды. Талдау нәтижелері Қазақстандағы қаржылық реттеудің қолданыстағы саясаты қаржы нарығы мен ұлттық экономиканың басқа да субъектілерінің мүдделерін үйлестіру контекстінде әлі жетілмегенін көрсетті. Автордың пікірінше, бұл процесте ерекше рөл мемлекетке тиесілі, ол уәкілетті органдардың атынан экономиканың барлық субъектілерінің мүдделерін, ең алдымен, нарықтың «көрінбейтін қолы» осы маңызды міндетті орындамаған жағдайларда келісетін қандай да бір сыртқы реттеуші болуы керек. Мұндай үрдіс барлық елдерде әр түрлі уақыт кезеңдерінде байқалатынын ескере отырып (2008 жылғы әлемдік қаржы дағдарысынан кейін), жоғары аудит органдары жүргізетін мемлекеттік аудит периметріне қаржы реттеушілерінің қызметі де енгізіле бастады. Мақала қорытындысында автор Қаржы нарығын және оның субъектілерін реттеу мен дамытудағы анықталған теріс үрдістер соңғыларының тиімділігін шектеп қана қоймай, күтілетін орнықты әлеуметтік және экономикалық әсерлерді қамтамасыз етпейді деген қорытындыға келеді, бұл Қазақстанның жоғары аудит органының қаржылық реттеу саясатының тиімділігін бағалау бөлігінде қатысуын талап етеді. Осыған байланысты автор реттеуші саясаттың тиімділігін бағалауда Қазақстанның жоғары аудит органының ұстанымдарын нығайту бойынша тиісті ұсынымдар кешенін тұжырымдады.

Түйін сөздер: реттеу, қаржы нарығы, банктер, қаржылық реттеуші, несиелеу, сақтандыру, инвестициялық стратегия, экономикалық әсер, әлеуметтік әсер.

STATE AUDIT OF THE FINANCIAL SECTOR: A GLOBAL TREND OR A REQUIREMENT OF THE TIME?

Rakhmetova A.M.*

Doctor of Economics, Professor
Center for analytical research and evaluation
Nur-Sultan, Kazakhstan
E-mail: aibota@mail.ru

Abstract: The article discusses the current trends in the development of the domestic financial services market. The author analyzes such key segments of the financial market as: banking, pension, insurance, currency and stock markets. As a result, key problems were identified that limit the effectiveness of the development of the financial market from the perspective of its interaction with the real sector of the economy and society as a whole. The results of the analysis showed that the current financial regulation policy in Kazakhstan is still far from perfect in the context of harmonizing the interests of the financial market and other subjects of the national economy. According to the author, a special role in this process belongs to the state, which, represented by the authorized bodies, should act as an external regulator coordinating the interests of all economic entities without exception, primarily in cases when the «invisible hand» of the market does not cope with this important task. Considering that such a trend has been observed in various periods of time (after the global financial crisis of 2008) in almost all countries, the activities of financial regulators began to be included in the perimeter of the state audit conducted by the supreme audit institutions. In conclusion, the author comes to the conclusion that the identified negative trends in the regulation and development of the financial market and its subjects not only limit the effectiveness of the latter, but also do not provide the expected sustainable social and economic effects, which will require the participation of the supreme audit institution of Kazakhstan in assessing the effectiveness of financial regulation policy. In this regard, the author formulated a set of relevant recommendations to strengthen the position of the supreme audit institution of Kazakhstan in assessing the effectiveness of regulatory policy.

Keywords: regulation, financial market, banks, financial regulator, lending, insurance, investment strategy, economic effect, social effect.

Лебо Е.В.*

Ревизионная комиссия
по городу Астана

г. Астана, Казахстан

E-mail: e.lebo@rkastana.gov.kz

АУДИТ ЭФФЕКТИВНОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ МЕРОПРИЯТИЙ ПО ОЗЕЛЕНЕНИЮ ГОРОДА АСТАНА: ВЫЯВЛЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ И НЕДОСТАТКИ

Аннотация: Озеленение городской среды является важным экологическим фактором обеспечения комфортной жизни горожан, влияющим на их здоровье и самочувствие. Надлежащее государственное регулирование данной сферы необходимо для ее эффективного развития.

В статье проанализированы основные итоги государственного аудита эффективности реализации мероприятий по посадке, содержанию и защите зеленых насаждений в городе Астана, проведенного Ревизионной комиссией по городу Астана.

Учитывая бурный рост столицы в последние десятилетия, расходы на благоустройство города, в том числе по его озеленению – существенная статья бюджета. Их оптимизация и обеспечение сохранности созданных активов являются важными задачами государственного управления, что требует системного научно обоснованного подхода к планированию и выполнению мероприятий по озеленению города. В связи с этим перед исследованием поставлена цель – анализ методов повышения эффективности мероприятий по озеленению города и бюджетных расходов на их осуществление Ревизионной комиссией по городу Астана.

Как показали результаты проведенного аудита существуют значительные проблемы и недостатки, влияющие на эффективность озеленения столицы и требующие их устранения для оптимизации бюджетных расходов.

Анализ установленных проблем и недостатков позволил дать рекомендации, направленные на повышение эффективности деятельности местных исполнительных органов в сфере озеленения городской среды.

Ключевые слова: озеленение, государственный аудит, аудит эффективности, рекомендации, планирование бюджетных средств.

■ Введение

Системный подход к озеленению как к созданию зелёных каркасов городов восходит к началу XX века. Французский градостроитель Эжен Энар в 1904 году предложил две наиболее эффективные, по его мнению, системы зелёных насаждений городов: зелёные кольца и зелёные пятна. Обе модели должны были равномерно обеспечить весь город насаждениями при минимальных радиусах их доступности. Проект планировки Берлина 1910 года предусматривал клинообразную схему насаждений, в которой зелёные клинья проникают до центра города и объединяются внешним зеленым поясом.

Развитие зелёной среды в СССР пришлось на послевоенный период градостроительства. В 1970-1990 годах было выпущено большое число нормативных положений, регламентирующих площади озеленения, исходя из основной функции средоформирования, конструкции средозащитных полос, типы и виды функционального озеленения. Эти требования соблюдались при проектировании и строительстве новых городских территорий. В 1980-е годы природный каркас в виде поясов, лучей, клиньев рассматривался как ресурсобеспечивающий инфраструктурный слой города. Структурные объекты каркаса размещались с учётом создания оптимального аэрационного режима, режима влажности, температуры и радиационного режима (солнечной радиации) на городской и пригородной территориях.

В каждом конкретном случае следовало учитывать особенности искусственного рельефа, созданного застройкой города, и оценивать оптимальное соотношение и взаимное расположение открытых и закрытых пространств с точки зрения регулирования теплового баланса и создания конвекционных токов воздуха в городской застройке. Эти комплексные задачи должны были совместно решать климатологи, геологи, архитекторы и специалисты ландшафтного строительства. Тогда же были проведены масштабные исследования, определяющие степень влияния различных пород деревьев и их совокупностей на окружающую среду, и разработаны первые математические модели подобных сложных систем [11].

При проектировании и строительстве новой столицы в Казахстане озеленению уделяется соответствующее внимание. Генеральным планом города предусматривается создание зеленых клиньев и зеленого пояса, а также других менее масштабных зон озеленения (парки, скверы, аллеи и др.) [7,8].

При этом основные затраты по озеленению города Астана приходятся на городской бюджет. И учитывая бурный рост столицы в последние десятилетия, расходы на благоустройство города, в том числе по его озеленению, существенная статья бюджета. Их оптимизация и обеспечение сохранности созданных активов являются важными задачами государственного управления. И это требует системного научно обоснованного подхода к планированию и выполнению мероприятий по озеленению города.

Государственный аудит, как важный инструмент государственного управления, вносит свой вклад в обеспечение эффективности мероприятий по озеленению города и бюджетных расходов на их осуществление. Ревизионной комиссией по городу Астана (далее – Ревизионная комиссия), был проведен государственный аудит эффективности реализации мероприятий по посадке, содержанию и защите зеленых насаждений столицы, который показал наличие проблем и недостатков, влияющих на эффективность озеленения столицы и требующих их устранения для оптимизации бюджетных расходов и сохранности государственных активов [1].

■ Цель

Анализ основных итогов государственного аудита эффективности реализации мероприятий по посадке, содержанию и защите зеленых насаждений в городе Астана

■ Методы исследования

При анализе итогов государственного аудита эффективности реализации мероприятий по посадке, содержанию и защите зеленых насаждений использовались общенаучные методы исследования: статистический и сравнительный анализ [9].

Аудиторское мероприятие и соответствующие исследования проведены в соответствии с Законом Республики Казахстан от 12 ноября 2015 года «О государственном аудите и финансовом контроле», Правилами проведения внешнего государственного аудита и финансового контроля, утвержденными нормативным постановлением Счетного комитета по контролю за исполнением республиканского бюджета от 30 июля 2020 года № 6-НҚ, Процедурным стандартом внешнего государственного аудита и финансового контроля по проведению аудита эффективности, утвержденным нормативным постановлением Счетного комитета по контролю за исполнением республиканского бюджета от 31 марта 2016 года № 5-НҚ, и Методикой по проведению аудита эффективности в сфере охраны окружающей среды с учетом международного опыта, утвержденной приказом Председателя ревизионной комиссии по городу Астана от 29 марта 2019 года № 43-н/қ [3,4,5].

■ Результаты

Государственный аудит эффективности реализации мероприятий по посадке, содержанию и защите зеленых насаждений в городе Астана был проведен в Управлении охраны

окружающей среды и природопользования города Астана (далее – Управление) за период с 1 января 2018 года по 31 июля 2020 года.

Управление является уполномоченным органом, осуществляющим координацию и организацию работ по посадке, содержанию и защите зеленых насаждений на территории города. При этом непосредственно устройством зеленых насаждений занимаются и другие местные исполнительные органы, а также физические и юридические лица [10].

Анализ показал, что в Управлении и других местных исполнительных органах отсутствует точная информация по количеству, видам, состоянию и другим характеристикам зеленых насаждений столицы. Информация для аудита предоставлена в оперативном виде. При этом даже в оперативном виде отсутствует точная информация по количеству в разрезе видов растений, их состоянию и другим характеристикам зеленых насаждений столицы. Вместе с тем, подтверждение цифр оперативной информации отсутствовало, имелись только разрозненные, обрывочные письменные сведения от различных организаций. Причиной отсутствия точной информации является несоблюдение Управлением утвержденных нормативных правовых актов, а также отсутствие бухгалтерского учета необходимого уровня (*подробнее смотреть ниже*).

Основываясь на предоставленной оперативной информации была проведена следующая работа по озеленению столицы за проверенный период (Таблица 1).

Таблица 1. Количество посаженных зеленых насаждений в столице

№	Наименование	на начало 2018 год	за 2018 г.	за 2019 г.	за 7 мес. 2020 г.	Итого
1	Деревья, шт.	745 102	144 014	122 992	44 239	1 056 347
2	Кустарники, шт.	-	75	29 245	10 580	39 900
3	Живая изгородь, п.м.	155 493	155 536,4	86 904,8	526,2	398 460,4
4	Цветники, м ²	187 480	39 120	9 590	12 600	248 790
5	Газоны, м ²	7 713 500	799 300	611 500	5 730	9 130 030

Кроме того, согласно оперативной информации на территории «Зеленого пояса» столицы произрастает еще 15 326 067 деревьев и кустарников.

Результаты проведенного анализа показали, что деятельность Управления осуществляется с недостатками и нарушениями, в том числе системного характера (Рисунок 1).

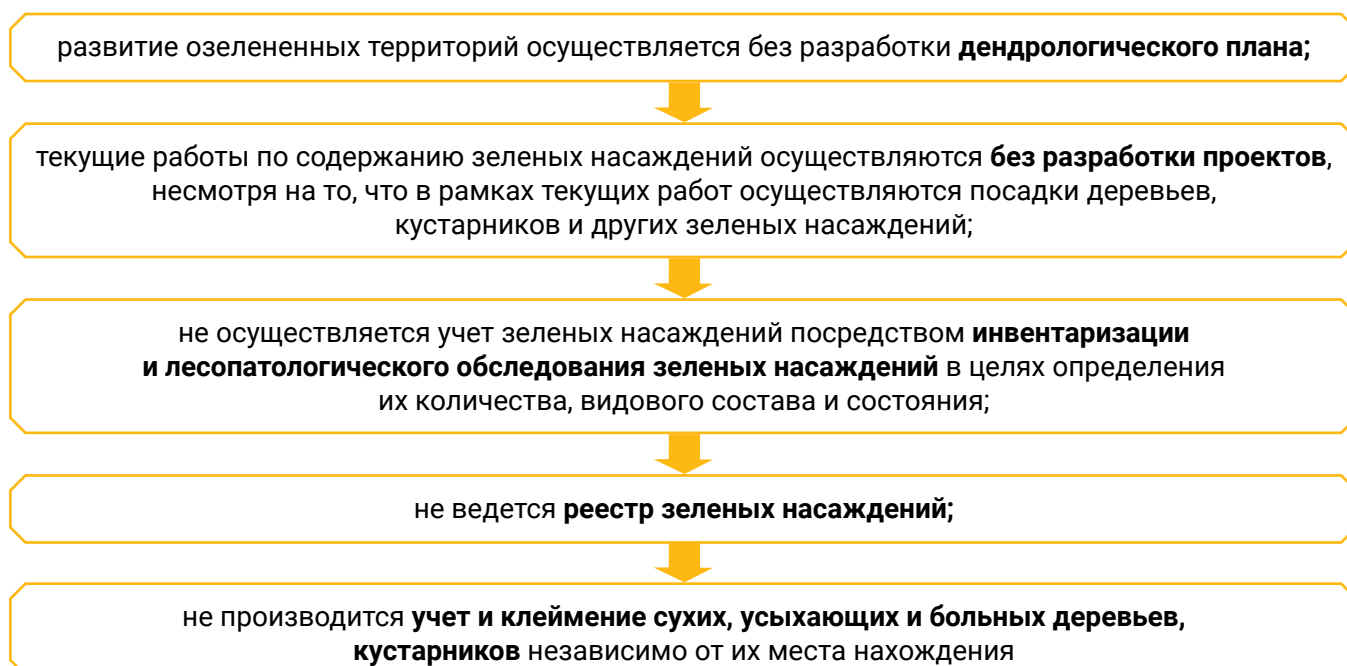

Рисунок 1. Системные нарушения

Так, установлено, что Правила содержания и защиты зеленых насаждений на территории города Астаны (утверждены решением маслихата города Астаны от 12 декабря 2017 года №219/25-VI, далее – *Правила содержания зеленых насаждений*), являющиеся основным документом, регламентирующим деятельность по посадке, содержанию и защите зеленых насаждений в городе Астана, как и типовые правила содержания и защиты зеленых насаждений (утверждены приказом министра национальной экономики Республики Казахстан от 20 марта 2015 года №235, далее – *Типовые правила*) недостаточно содержательны, не отражают все аспекты озеленения городской среды, недостаточно детализируют проведение озеленительных работ и содержание растений, а также имеют прочие недостатки, при этом не полностью соответствуют требованиям типовых правил. При этом часть несоответствий Правил содержания зеленых насаждений типовым правилам устранены в новых правилах, утвержденных маслихатом столицы 30 сентября 2020 года [6,7,8].

Кроме того, аудит показал, что необходима разработка документа, определяющего стратегию озеленения столицы на среднесрочный и долгосрочный периоды, концепцию развития озеленения города, и детализирующего порядок (методы) его осуществления, требование о разработке которого желательно закрепить в Правилах содержания зеленых насаждений, а также в Типовых правилах. При этом необходимо при разработке соответствующих документов акцентировать внимание на внедрение инновационных технологий в области озеленения (к примеру, *капельное орошение; минимизация химических препаратов, использование биобезопасных препаратов, требования к посадочному материалу, микроклональное размножение декоративных культур и др.*).

Частично роль подобного документа мог бы выполнять дендрологический план, разработка которого предусмотрена Правилами содержания зеленых насаждений, но не осуществляется местными исполнительными органами.

Наличие такого документа позволит повысить эффективность планирования вложений бюджетных средств в озеленение города, обеспечив рациональность осуществляемых посадок растений, их наилучший эстетичный вид, рекреационные свойства, выживаемость и сохранность (Рисунок 1).

Управлением не во всех случаях обеспечивался должный уровень планирования мероприятий по посадке зеленых насаждений, что, является, в том числе следствием отсутствия вышеуказанного документа, и в свою очередь приводит к неэффективному планированию и использованию бюджетных средств и активов государства. Так, неэффективное планирование бюджетных средств по бюджетной программе 016 (в части содержания зеленого пояса) составило 2 898,6 млн. тенге. При этом при планировании и разработке бюджетных программ Управлением допускаются нарушения бюджетного законодательства.

Деятельность Управления по посадке, содержанию и защите зеленых насаждений на территории города осуществляется со значительными отклонениями от норм Правил содержания зеленых насаждений, имеющими системный характер, и требующими для их устранения дополнительных трудовых и финансовых ресурсов.

Одним из серьезнейших системных нарушений являлось – необеспечение ведения реестра зеленых насаждений, что наряду с отсутствием необходимого уровня ведения бухгалтерского учета не позволяет владеть качественной информацией необходимой для эффективного планирования озеленения и контроля за сохранностью зеленых насаждений. При этом как отмечено выше, в Управлении имелась только оперативная информация по общему количеству зеленых насаждений города. Вместе с тем, при отражении операций в бухгалтерском учете, связанных с озеленением, допущены отклонения от факта на 7 798,0 млн. тенге.

Кроме того, как ранее отмечено, было нарушено важнейшее требование Правил содержания о необходимости разработки дендрологического плана. То есть, отсутствовал документ,

являющийся основой планирования развития озеленения города и в соответствии с которым данная деятельность должна осуществляться [2].

Анализ, проведенный привлеченным независимым экспертом, показал, что во многих случаях мероприятия по озеленению города проводятся без соблюдения агротехнических приемов и при недостаточности фитосанитарных обследований, что кроме возможного неэффективного использования бюджетных средств носит определенные риски нанесения урона имеющимся зеленым насаждениям. Одним из следствий указанных недостатков явилось необеспечение эффективного использования государственных активов в виде многолетних зеленых насаждений на общую сумму 20,6 млн. тенге.

Так, нарушения и недостатки были выявлены в ходе обследования результатов работ по уходу за многолетними растениями, посаженными в рамках реализации проектов Управлением регенерации городской среды города Астана и переданные после его ликвидации Управлению охраны окружающей среды.

На двух из переданных участков было установлено, что посаженные растения находились в угнетенном состоянии вследствие несоблюдения агротехнических приемов: полив осуществлялся, но не выровнен рельеф, что способствовало стокам воды, состояние растений указывало на недостаток подкормки минеральными веществами, не произведена замена грунта, при выборе ассортимента растений не учтены абиотические факторы, а именно роза ветров, исходя из расположения участков, и их влияние на произрастание.

На низкий уровень подготовки проектов Управлением регенерации также указывали установленные факты ненадлежащего подбора и обследования участков для посадки многолетних растений. По двум проектам на выбранных участках значительную площадь, предназначенную для посадки многолетних растений, занимали огороженные площадки под строительство объекта транспортной системы LRT, а по третьему проекту выбранный участок на момент реализации договора не был передан на баланс города. В результате посадка растений осуществлялась на других участках, не соответствующих технической спецификации договоров.

Кроме того, на одном из участков посадки многолетних растений было установлено механическое повреждение техникой в зимнее время и вытаптывание дорожек на участках пешеходами, что повлекли за собой образование проплешин среди посадок, а также влияет на декоративность посадок. Данный факт являлся следствием отсутствия взаимодействия с уполномоченными органами столицы по уборке снега в зимнее время и по обеспечению сохранности государственных активов при осуществлении уборки снега.

В отдельных случаях несоблюдение агротехнических приемов допускается ТОО «Астана орманы», являющимся специализированной государственной организацией, ориентированной на уход и развитие территории «Зеленого пояса». При этом в настоящее время Управление не является органом управления данной организации и соответственно снижен уровень контроля над данной организацией со стороны Управления. Ранее по результатам аудита в АО «СПК «Астана» Ревизионной комиссией была предложена рекомендация Управлению активов и государственных закупок города Астана рассмотреть вопрос передачи ТОО «Астана орманы» в подчинение Управлению охраны окружающей среды и природопользования города Астана. Однако, до настоящего времени данный вопрос не был решен.

К примеру, обследование произведенных ТОО «Астана орманы» в рамках договоров с Управлением, по реконструкции насаждений и созданию лесных культур на территории «Зеленого пояса» в части посадки сосен (*Pinus sylvestris* L), показали, что предусмотренные договором культивация почвы в междурядьях, рыхление вокруг сеянцев, обрезка нижних сучьев у деревьев, химические обработки после посадки проводились только в первый год

после посадки растений. В последующие годы уход ограничивался только поливом. В результате на посадках сосен повсеместно растет Вяз (*Ulmus scabra*), местами превышающий основную культуру, конкурирующий за питательные вещества и корнеобитаемый слой растений. Данные факты указывали на несоблюдение приемов по удалению сорных растений (в данном случае другой вид дерева отличный от основной культуры), которые в данном случае являются причиной угнетения роста сосны.

Учитывая бурные темпы застройки столицы, значительная доля озеленения города выполнялась в рамках компенсационных посадок, осуществляемых взамен снесенных зеленых насаждений (Таблица 2).

Таблица 2. Информация по компенсационным посадкам

Год	Количество компенсационной посадки зеленых насаждений (ед.)	Количество пересаженных зеленых насаждений (ед.)
Всего:	63 104	7 544
2018 г.	15 940	2 819
2019 г.	39 569	3 659
7 мес. 2020 г.	7 595	1 066

При этом, Управлением охраны окружающей среды и природопользования города Астана не обеспечен необходимый уровень контроля за осуществлением компенсационных посадок и их планирования, в результате чего за проверяемый период население столицы лишено возможности получения благ от использования биологических активов (51350 деревьев, 9 576 кустарников и 12 155 п/м живой изгороди), превышающих по количеству аналогичные активы в 106 скверах города (47 556 деревьев) и сопоставимых по количеству аналогичным активам в ботаническом саду столицы (80 782 деревьев).

Кроме того, эффективное использование компенсационных посадок может позволить снизить расход средств при осуществлении бюджетных инвестиционных проектов, если часть посадок зеленых насаждений, выполняемых до настоящего времени за счет бюджетных средств, заменить компенсационными посадками. При этом в определенных случаях целесообразно осуществлять компенсационные посадки, используя общественный контроль за качеством их выполнения и дальнейшего ухода, располагая их в соответствующих местах и должным образом информируя население [1].

■ Заключение

Таким образом, проведенный анализ проблем эффективного расходования средств на озеленение на основе итогов государственного аудита показал, что имеются недостатки государственного управления в сфере озеленения города Астана, устранение которых повысит эффективность реализации соответствующих мероприятий. Кроме того, имеются резервы в виде компенсационных посадок, которые могут позволить оптимизировать бюджетные расходы в данной сфере.

По результатам проведенного анализа рекомендуется:

► в целях повышения эффективности реализации мероприятий по озеленению города Астана рассмотреть вопрос разработки документа (документов), определяющего концепцию и стратегию озеленения столицы на среднесрочный и долгосрочный периоды, а также детализирующего порядок (методы) его осуществления.

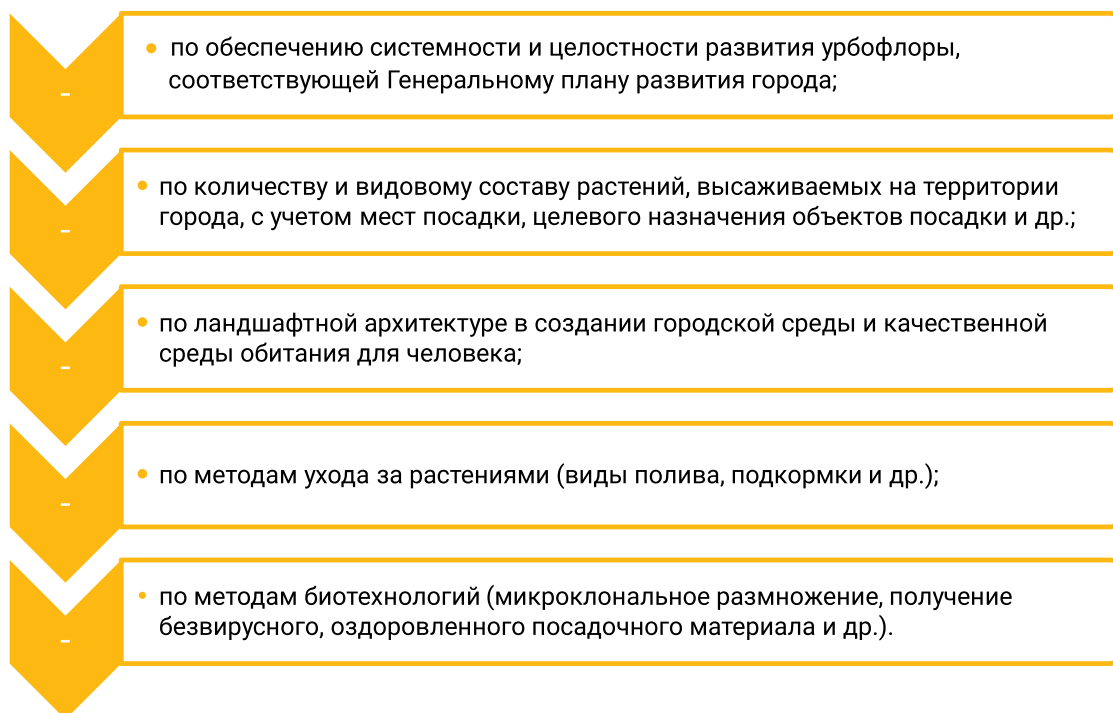

Рисунок 2. Перечень норм, предлагаемых для включения в документ, определяющий стратегию озеленения столицы

► в целях повышения эффективности мероприятий по уходу и развитию территории «Зеленого пояса» города Астана рассмотреть вопрос передачи ТОО «Астана орманы» в подчинение ГУ «Управление охраны окружающей среды и природопользования города Астана»;

► разработать план компенсационных посадок в целях обеспечения повышения эффективности компенсационных посадок путем обеспечения оптимизации затрат бюджетных средств на озеленение города и возможности использования общественного контроля за качеством их выполнения и дальнейшего ухода;

► внести изменения в Правила содержания зеленых насаждений и Типовые правила.

На момент подготовки данной статьи Управлением охраны окружающей среды и природопользования города Астана было обеспечено утверждение Правил содержания и защиты зеленых насаждений на территории города Астаны в новой редакции. Кроме того, на основании предложений Ревизионной комиссии были внесены определенные изменения в типовые правила содержания и защиты зеленых насаждений.

Также Управлением охраны окружающей среды и природопользования города Астана была обеспечена разработка плана компенсационных посадок в целях обеспечения повышения эффективности компенсационных посадок путем обеспечения оптимизации затрат бюджетных средств на озеленение города и возможности использования общественного контроля за качеством их выполнения и дальнейшего ухода. В настоящее время на стадии завершения находится цифровизация информации о зеленых насаждениях столицы на основании данных проведенной инвентаризации.

Кроме того, Акиматом города Астаны обеспечена передача ТОО «Астана орманы» в подчинение ГУ «Управление охраны окружающей среды и природопользования города Астана».

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Бюджетный кодекс Республики Казахстан
2. Экологический кодекс Республики Казахстан
3. Закон Республики Казахстан от 12 ноября 2015 года «О государственном аудите и финансовом контроле»
4. Процедурный стандарт внешнего государственного аудита и финансового контроля по проведению аудита

эффективности, утвержденным нормативным постановлением Счетного комитета по контролю за исполнением республиканского бюджета от 31 марта 2016 года № 5-НҚ

5. Правила проведения внешнего государственного аудита и финансового контроля, утвержденные нормативным постановлением Счетного комитета по контролю за исполнением республиканского бюджета от 30 июля 2020 года № 6-НҚ

6. Типовые правила содержания и защиты зеленых насаждений, утвержденные приказом Министра национальной экономики Республики Казахстан от 20 марта 2015 года №235

7. Правила содержания и защиты зеленых насаждений на территории города Астаны, утвержденные решением маслихата города Астаны от 12 декабря 2017 года №219/25-VI

8. Правила содержания и защиты зеленых насаждений на территории города Астаны, утвержденные решением маслихата города Астана от 30 сентября 2020 года № 537/73-VI

9. Методика по проведению аудита эффективности в сфере охраны окружающей среды с учетом международного опыта, утвержденной приказом Председателя ревизионной комиссии по городу Астана от 29 марта 2019 года № 43-н/к

10. Аудиторское заключение, утвержденное постановлением Ревизионной комиссии по городу Астана от 24 декабря 2020 года №13-К

11. Статья «Озеленение городов — конструкция, которая при неправильной сборке может привести к негативным последствиям», <https://greenbelarus.info/articles/27-01-2017/ozelenenie-gorodov-konstrukciya-kotoraya-pri-nep-ravilnoy-sborke-mozhet-privesti>

REFERENCES:

1. Bjudzhetnyj kodeks Respubliki Kazahstan

2. Jekologicheskij kodeks Respubliki Kazahstan

3. Zakon Respubliki Kazahstan ot 12 nojabrja 2015 goda «O gosudarstvennom audite i finansovom kontrole»;

4. Procedurnyj standart vneshnego gosudarstvennogo audita i finansovogo kontrolja po provedeniju audita jeffektivnosti, utverzhdenym normativnym postanovlenie Schetnogo komiteta po kontrolju za ispolnieniem respublikanskogo bjudzheta ot 31 marta 2016 goda № 5-NK

5. Pravila provedenija vneshnego gosudarstvennogo audita i finansovogo kontrolja, utverzhdennye normativnym postanovlenie Schetnogo komiteta po kontrolju za ispolnieniem respublikanskogo bjudzheta ot 30 ijulja 2020 goda № 6-NK

6. Tipovye pravila soderzhaniya i zashhity zelenyh nasazhdenij, utverzhdennye prikazom Ministra nacional'noj jekonomiki Respubliki Kazahstan ot 20 marta 2015 goda №235

7. Pravila soderzhaniya i zashity zelenyh nasazhdenij na territorii goroda Astany, utverzhdennye resheniem maslihata goroda Astany ot 12 dekabrja 2017 goda №219/25-VI

8. Pravila soderzhaniya i zashity zelenyh nasazhdenij na territorii goroda Astany, utverzhdennye resheniem maslihata goroda Astana ot 30 sentjabrja 2020 goda № 537/73-VI

9. Metodika po provedeniju audita jeffektivnosti v sfere ohrany okruzhajushhej sredy s uchetom mezhdunarodnogo opyta, utverzhdennoj prikazom Predsedatelja revizionnoj komissii po gorodu Astana ot 29 marta 2019 goda № 43-n/к

10. Auditorskoe zakljuchenie, utverzhdennoe postanovleniem Revizionnoj komissii po gorodu Astana ot 24 dekabrja 2020 goda №13-K

11. Stat'ja «Ozelenenie gorodov — konstrukcija, kotoraja pri nepravil'noj sborke mozhet privesti k negativnym posledstvijam», <https://greenbelarus.info/articles/27-01-2017/ozelenenie-gorodov-konstrukciya-kotoraya-pri-nep-ravilnoy-sborke-mozhet-privesti>

АСТАНА ҚАЛАСЫН КӨГАЛДАНДЫРУ ЖӨНІНДЕГІ ІС-ШАРАЛАРДЫ ІСКЕ АСЫРУ ТИІМДІЛІГІНІҢ АУДИТІ: АНЫҚТАЛҒАН ПРОБЛЕМАЛАР МЕН КЕМШІЛІКТЕР

Лебо Е.В.*

Астана қаласы бойынша тексеру комиссиясы

Астана, Қазақстан

E-mail: e.lebo@rkastana.gov.kz

Аңдатпа: Қалалық ортаны жасылдандыру азаматтардың жайлы өмір сүруін қамтамасыз ететін, олардың денсаулығы мен әл-ауқатына әсер ететін маңызды экологиялық фактор болып табылады. Оның тиімді дамуы үшін бұл саланы дұрыс мемлекеттік реттеу қажет.

Мақалада Астана қаласы бойынша Тексеру комиссиясы жүргізген Астана қаласындағы жасыл желектерді отырғызу, күтіп-ұстау және қорғау жөніндегі іс-шараларды іске асыру тиімділігіне жүргізген мемлекеттік аудитінің негізгі нәтижелері талданады.

Елорданың соңғы онжылдықтардағы қарқынды өсуін ескере отырып, қаланы абаттандыруға, оның ішінде абаттандыруға жұмсалатын шығындар бюджеттің қомақты бабы болып табылады. Оларды оңтайландыру және құрылған активтердің сақталуын қамтамасыз ету мемлекеттік басқарудың маңызды міндеттері болып табылады, бұл қаланы жасылдандыру іс-шараларын жоспарлау мен жүзеге асыруға жүйелі ғылыми негізделген көзқарасты талап етеді. Осыған байланысты зерттеудің мақсаты қаланы жасылдандырудың тиімділігін арттыру әдістерін және оларды жүзеге асыруға арналған бюджет шығыстарын талдау болды. Астана қаласы бойынша тексеру комиссиясы.

Тексеру нәтижелері көрсеткендей, елорданы көгалдандырудың тиімділігіне әсер ететін және бюджет шығыстарын оңтайландыру мақсатында оларды жоюды талап ететін елеулі проблемалар мен кемшіліктер бар.

Анықталған проблемалар мен кемшіліктерді талдау қалалық қоршаған ортаны жасылдандыру саласындағы жергілікті атқарушы органдар қызметінің тиімділігін арттыруға бағытталған ұсыныстарды беруге мүмкіндік берді.

Түйін сөздер: көгалдандыру, мемлекеттік аудит, тиімділік аудиті, ұсыныстар, бюджетті жоспарлау.

AUDIT OF THE EFFECTIVENESS OF THE IMPLEMENTATION OF ACTIVITIES FOR THE GREENING OF THE CITY OF ASTANA: IDENTIFIED PROBLEMS AND SHORTCOMINGS

Lebo E.V.*

Audit Commission for the city of Astana

Astana, Kazakhstan

E-mail: e.lebo@rkastana.gov.kz

Abstract: Greening the urban environment is an important environmental factor in ensuring a comfortable life for citizens, affecting their health and well-being. Proper state regulation of this sphere is necessary for its effective development.

The article analyzes the main results of the state audit of the effectiveness of the implementation of measures for planting, maintaining and protecting green spaces in the city of Astana, conducted by the Audit Commission for the city of Astana.

Given the rapid growth of the capital in recent decades, the cost of improving the city, including its landscaping, is a significant budget item. Their optimization and ensuring the safety of the created assets are important tasks of public administration, which requires a systematic scientifically based approach to planning and implementing urban greening activities. In this regard, the goal of the study was to analyze methods for improving the efficiency of greening the city and budget expenditures for their implementation. Audit Commission for the city of Astana.

As the results of the audit showed, there are significant problems and shortcomings that affect the efficiency of the capital's greening and require their elimination in order to optimize budget expenditures.

An analysis of the identified problems and shortcomings made it possible to give recommendations aimed at improving the efficiency of local executive bodies in the field of greening the urban environment.

Keywords: gardening, state audit, performance audit, recommendations, budget planning.

Жанәділ А.О.¹ *

магистрант
Л.Н.Гумилев атындағы
Еуразия ұлттық университеті
Астана қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: aidana.zhanadill@gmail.com

Ракаева А.Н.¹

э.ғ.к., қауымдастырылған профессоры
Л.Н.Гумилев атындағы
Еуразия ұлттық университеті
Астана қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: rakaeva@yandex.kz

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ҚОРЫНЫҢ ҚҰРЫЛУ МАҚСАТЫНА САЙ ЖӘНЕ ОНЫҢ ПАЙДАЛАНЫЛУЫНА СӘЙКЕСТІК АУДИТІН ЖҮРГІЗУ

Аңдатпа: Ең озық әлемдік тәжірибе негізінде мемлекеттік аудиттің кешенді жүйесін құру шеңберінде республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитетіне (бұдан әрі – Есеп комитеті) қолданыстағы функцияларды сақтай отырып және оларды кейіннен күшейте отырып, сыртқы мемлекеттік аудит органдарының функциялары берілді [1]. Қазіргі уақытта ол мемлекеттік аудиттің әдіснамалық негізін қалыптастыратын заңға тәуелді нормативтік құқықтық актілерді әзірледі. Нарықтық экономикасы дамыған елдердегі әл-ауқат қорларының басқару тиімділігін оларды пайдалануда шығыстардың нәтижелілігін арттыруға қаржылық бақылау мен аудит жүргізу арқылы қол жеткізуде. Еліміздің экономикалық жүйесінде Ұлттық қордың үлкен орны бар, себебі Ұлттық қор бюджет жүйесінің бір бөлігі болып саналады. Сондықтан, Ұлттық қор қаражатының қалыптастырылуы мен пайдаланылуына сәйкестік аудитін жүргізудің теориялық және практикалық аспектілерін зерттеу қажеттілігі өте өзекті болып табылады. Алайда бүгінгі күні елімізде Ұлттық қор қаражатын қалыптастыру және пайдалану аудитін жүргізудің арнайы әдіснамалық базасы қалыптастырылмаған.

Халықаралық және отандық қолданыстағы заңнамаларды талдау негізінде авторлар Ұлттық қордың пайдалануы бойынша бөлінетін нысаналы трансферттер мен басқа да шығындардың пайдалануына аудит жүргізу бойынша өз тұжырымдарын жасайды. Сондай-ақ, Ұлттық қордың қазіргі жәй-күйін баяндай отырып деректерге анализ жасап, өзгеру себептерін атап өткен.

Түйін сөздер: Ұлттық қор, мемлекеттік аудит, қаржылық бақылау, трансферттер, сәйкестік аудит.

■ Кіріспе

Көптеген экономикалық дамыған және дамушы елдерде егеменді әл-ауқат қорлары құрылған. Ал әлемдегі ең алғашқы Егеменді әл-ауқат қорлары XIX ғасырдың ортасында бірнеше елде құрылған болатын. Оларды құрудың мақсаты экономиканың құлдырау кезеңінде бюджет шығыстарын қолдау және пайдалы қазбалар таусылғаннан кейінгі келер жас ұрпақты қамтамасыз ету болды [2, 3].

Еліміздің Ұлттық қоры тұрақты әлеуметтік-экономиканы дамытуға және экономиканың сыртқы қолайсыз факторларына тәуелділігін төмендету мақсатында, Елбасының «Қазақстан Республикасының Ұлттық қоры туралы» 2000 жылғы 23 тамыздағы № 402 жарлығына сәйкес құрылды. Ал, 2005 жылы қор активтерін басқару қағидаттары мен тәсілдері, сонымен бірге оның қаражаттарының қалыптастырудың және пайдаланудың алғашқы орта мерзімді перспективаға арналған тұжырымдамасы айқындалған болатын. Қазіргі таңда Ұлттық қор қаражаттары Қазақстан Республикасының Ұлттық банкіндегі шоғырландырылған қаржы активтері мен табиғи ресурстарды экспорттаудан түсетін түсімдермен жыл сайын толығып отыр.

Ұлттық қор жинақтау және тұрақтандыру функцияларын жүзеге асыруы арқылы экономиканы дамытуға және экономиканың сыртқы қолайсыз факторларына тәуелділігін

төмендетеді. Сонымен бірге, болашақта Ұлттық қор қаражаттарын қалыптастыру мен пайдаланудың мемлекеттік аудитін қор қызметінің алдына қойылатын мақсаттары мен міндеттерін назарға ала отырып, аудит жүргізуді жетілдіру және аудит жүргізу барысында пайда болатын мәселелерді шешу арқылы жетілдіре аламыз [4].

■ Мақсаты

Ұлттық қор қаражатын қалыптастыру және пайдаланудың мемлекеттік сәйкестік аудитін жүргізуді зерделеу және жетілдіру жолдарын қарастыру.

■ Зерттеу әдіснамасы

Зерттеу барысында талдау және синтез, индукция және дедукция, ғылыми абстракция сияқты жалпы ғылыми әдістермен қатар экономикалық-статистикалық арнайы әдістер қолданылды.

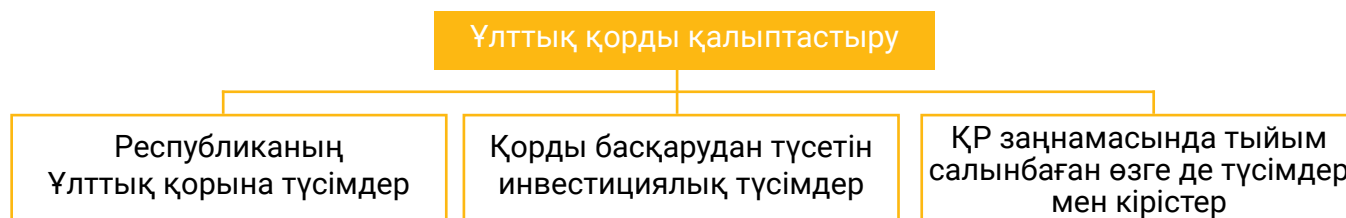
■ Ғылыми әдебиетке шолу

Ұлттық қор және мемлекеттік сәйкестілік аудиті жөніндегі отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми еңбектері, Қазақстан Республикасының заңнамалық және нормативтік актілері, электрондық кітапханалар болып табылады.

■ Негізгі бөлім

Еліміздің Ұлттық қор қаражаттарын қалыптастыру мен пайдалану жалпы бірнеше принциптерге негізделеді, осы принциптерді атап айтатын болсақ: *транспаренттілік, есептілік, толықтық, уақытылық, тиімділікті* орындай отырып қордың қалыптасуының дұрыс есептілігі мен оны пайдаланудың тиімділігіне қол жеткізіледі.

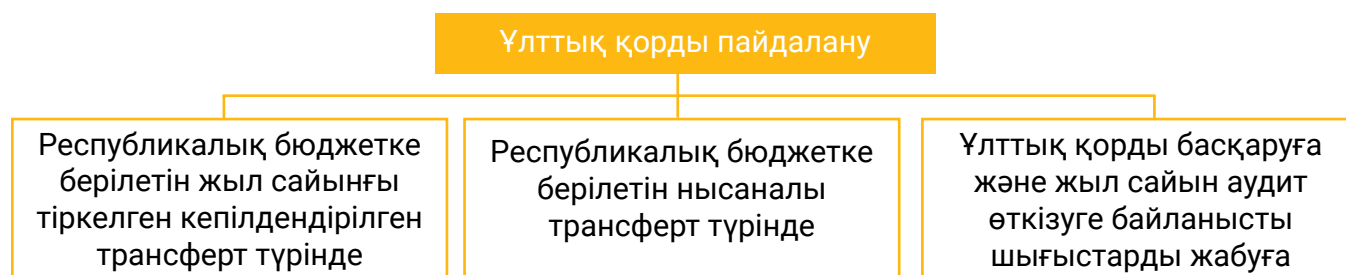
Бюджет жүйесіндегі Ұлттық қор қаражаттарын қалыптастырудың бірнеше көздерін атап өтуімізге болады (1-сурет).

1-сурет. Ұлттық қор қаражаттарын қалыптастыру көздері

Ескерту: мәліметтер негізінде автормен құрылған [5]

Ал, Республиканың экономикасына жыл сайынғы бөлінетін трансферттер арқылы Ұлттық қордың қаражаты пайдаланылуда (2-сурет)

2-сурет. Ұлттық қорды пайдалану

Ескерту: мәліметтер негізінде автормен құрылған [5]

Осы функциялар негізінде Ұлттық қордың қазіргі жағдайына шолу жүргізер болсақ, Ұлттық қордың құрылған кезінен бері (2000 - 2021 жылдар) барлығы:

1. 62,4 трлн. теңге жинақталған, соның ішінде:

▶ 36,6 трлн. теңге (58,7%) түсімдер, оның ішінде 98,9%-ы – мұнай секторындағы ұйымдардан түсетін тікелей салықтар (36,2 трлн. теңге);

▶ 25,5 трлн. теңге (40,8%) валюта бағамын түзетуді (19,8 трлн. теңге) ескергендегі, басқарудан түскен инвестициялық кіріс;

▶ 0,3 трлн. теңге (0,5%) өзге де түсімдер.

2. Пайдаланылғаны (кепілдендірілген және нысаналы трансферттер, Ұлттық қорды басқаруға арналған шығыстар) 34,4 трлн. теңге, соның ішінде:

▶ 34,3 трлн. теңге (99,7%) трансферттер;

▶ 0,1 трлн. теңге (0,3%) басқару шығындары;

3. 2021 жылдың соңындағы қалдық – 28 трлн. теңге.

Ұлттық қор қаражатын қалыптастыру және пайдалану тұжырымдамасында (Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 8 желтоқсандағы №385 Жарлығы) Ұлттық қордың негізгі мақсаты 2018 - 2030 жылдар аралығындағы кезеңде төмендегі міндеттерді орындау арқылы болашақ ұрпаққа арналған жинақтарды қалыптастыру және республикалық бюджеттің әлемдік шикізат нарықтарындағы жағдайға тәуелділігін төмендету арқылы қаржы ресурстарын жинақтау деп белгіленген:

▶ Ұлттық қор активтерін тұрақтандыру және оның одан әрі қысқаруына жол бермеу;

▶ бюджеттің теңгерімділігін қамтамасыз ету және бюджеттің мұнай кірістеріне тәуелділігін төмендету, мұнайлық емес тапшылықты азайту;

▶ Ұлттық қор активтерінің басқарылу тиімділігін арттыру;

▶ қойылған міндеттерді іске асыру мыналар арқылы жүзеге асырылады:

▶ материалдық емес активтерді қоспағанда, қаржылық активтерді және өзге де мүлікті жинақтау және ұзақ мерзімді перспективада тәуекелдің қалыпты деңгейінде Ұлттық қор активтерінің кірістілігін қамтамасыз ету арқылы жинақтау қызметі;

▶ Ұлттық қор активтерінің өтімділігінің жеткілікті деңгейін қолдау арқылы тұрақтандыру функциясы (Бюджет кодексінің 21-бабының 3-тармағы) [6].

Қазақстан Республикасының есеп комитетімен әзірленетін 2016 жылғы 31 наурыздағы №5 Сыртқы мемлекеттік аудиттің және қаржылық бақылаудың рәсімдік стандарттарын бекіту туралы нормативтік-қаулысында мемлекеттік сәйкестік аудиті 9 негізгі бағыт бойынша жүргізіледі, соның ішінде Қазақстан Республикасы Ұлттық қорын қалыптастыру және пайдалануы көрсетілген. Нормативтік-қаулыға сәйкес мемлекеттік сәйкестік аудиті – Ұлттық қордың негізгі функциялары жинақтау және тұрақтандыру функциясы бойынша бағалайды [7,8].

Мемлекеттік сәйкестік аудитін ұйымдастыру кезінде 2004 жылы сәуірдің 24-жұлдызындағы Қазақстан Республикасының бюджет жүйесінің жүргізілуі үшін қабылданған Бюджет кодексінің баптары, сонымен қатар, заңдар, Президенттің жарлықтары мен заңға тәуелді нормативтік-құқықтық актілері негізге алынады (1-кесте).

1-кесте. Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының қалыптастырылуы мен пайдаланылуының сәйкестік аудитін жүргізу кезінде қолданылатын нормативтік-құқықтық актілер

Р/с	Атауы	Мазмұны
1	ҚР Ұлттық қоры туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 23.08.2000 ж. №402 Жарлығы	Жарлықта қор активтері ҚР Ұлттық Банкіндегі ҚР Үкіметінің шотында шоғырландырылатындығы, қор активтерін басқаруды ҚР Ұлттық Банкі жүзеге асыратындығы, қордың көлемі мен пайдаланылу бағыттарын ҚР Үкіметінің ұсынысы бойынша ҚР Президенті айқындайтындығы және қордың жыл сайынғы есептілігін ҚР Президентінің бекітуіне ұсынылатындығы айтылған [4].

P/c	Атауы	Мазмұны
2	ҚР Бюджет кодексі 04.12.2008 ж. №95-IV	Кодекстің 5-тарауында қор қаражатын қалыптастыру және пайдалану көздері, қордан еліміздің республикалық бюджетіне аударылатын кепілдік берілген трансферттері мен қорды басқару жөніндегі кеңес жайында мәліметтер берілген [9].
3	ҚР Ұлттық қорының инвестициялық операцияларын жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы 25.08.2006 ж. №65 Жарлығы	Қорымызды сенімгерлік басқару уақытында инвестициялық операцияларды жүзеге асырудың негізгі 3 мақсатын атап өткен: 1) еліміздің қорының активтерінің сақталуына; 2) қорымыздың активтерінің өтімділігінің жеткілікті мөлшерін ұстап тұруға; 3) бірсыдырғы тәуекел деңгейінде ұзақ мерзімді келешекте Қорымыздың активтерінің кірістілігінің жеткілікті жоғары деңгейін қамтамасыз ету [10].
4	ҚР Ұлттық қорының қаражатын қалыптастыру және пайдалану тұжырымдамасы туралы 08.12.2016 ж. №385 Жарлығы	Жарлықта Ұлттық қордың қалыптасуы және оны пайдалану принциптері мен бюджеттің және еліміздің қорының теңгерімділігін қамтамасыз ету, сонымен бірге, Ұлттық қордың активін басқару мен борышты тұрақтандыру үшін Ұлттық қордың, үкіметтік қарыз алу мен квазимемлекеттік сектордың өзара қарым-қатынасы жағдайларын қамтиды [5].
5	ҚР Ұлттық қорының жыл сайынғы сыртқы аудитін жүргізу үшін аудиторлық ұйымды таңдау қағидаларын бекіту туралы ҚР Үкіметінің 08.06.2013 ж. №474 қаулысы	Қаулы Ұлттық қорға жыл сайынғы жүргізілетін сыртқы аудитті өткізетін аудиторлық ұйымдардың конкурсқа қатысу тәртібі, конкурстық комиссия өкілеттіктері, конкурстық құжаттама, жеңімпаз ұйымды айқындау тәртібін қарастырып өтеді [11].
6	200 сыртқы мемлекеттік аудит және қаржылық бақылаудың рәсімдік стандартты Есеп комитетінің 25.12.2020 ж. №10-НҚ нормативтік қаулысы	Сәйкестік аудитінің өлшемшарттарын аудиттің өзекті тақырыбын айқындау, аудит жүргізу рәсімдері мен әдістерін, аудиторлық дәлелдемелер жинау және олардың әдістерін, сондай-ақ, оларды бағалауды және т.б. қарастырады [12].
7	Сыртқы мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау жүргізу қағидаларын бекіту туралы Есеп комитетінің 30.07.2020 ж. №6-НҚ нормативтік қаулысы	Қаулы сыртқы мемлекеттік аудит жүргізу кезінде мемлекеттік аудит өлшемшарттарын таңдау барысында оның типіне қарай таңдау керектігін, сонымен бірге, аудит кезеңдері ішінде аудит жоспары орындалатын тапсырма мен бағдарламалардың жасалуын, оған қоса аудиторлық есептің қалай жасалуы керектігін және т.б. қамтиды [8].
Ескерту: дереккөздер негізінде автормен құрылған [4, 5, 8, 9, 10, 11, 12]		

Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының қалыптастырылуы мен пайдаланылуының аудитін жүргізу барысында жоғарыда көрсетілген және тағы басқа оған қосымша қазіргі таңдағы қолданыста бар нормативтік-құқықтық актілердің жүйелі түрде толықтырылып, өзгерістер енгізіліп отыратынын ескере отырып аудит жүргізетін болсақ, Ұлттық қордың қаражаттарын қалыптастыру мен пайдаланудың аудитін жүргізу барысында Қазақстан Республикасының заңнамалық нормаларын сақталғандығына немесе бұзушылықтардың орын алғандығына айқын көз жеткізе аламыз.

Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитеті аудиторлық қызметті стандарттаудың жалпы қабылданған әлемдік практикасына сәйкес ИНТОСАИ

әзірлеген жоғарғы аудит органы (ISSAI) үшін мемлекеттік аудиттің халықаралық стандарттарын ескере отырып, сыртқы мемлекеттік аудит стандарттарын әзірлейді (2 кесте).

Есеп комитетінің өкілеттіктерін негізге ала отырып, Қазақстан Республикасының Ұлттық қорының қаражаттарын қалыптастыру мен пайдалануының сәйкестік аудитінің әдіс-темесіне ISSAI 4000-4999 «Сәйкестілік аудитін жүргізу жөніндегі нұсқаулық» негізделеді, соның ішінде:

1) ISSAI 4100 сәйкестік аудитін қаржылық есептілік аудитінен бөлек қарастырады, мысалы, аудиттің жеке тапсырмасы ретінде немесе тиімділік аудитіне байланысты;

2) ISSAI 4200 сәйкестік аудитін қаржылық есептілік аудитімен бірге қарастырады.

2016 жылы ISSAI-дың 4000 – сәйкестік аудитінің жаңа стандарттары қабылданған болатын, сондай-ақ, оның ең оңтайлы ережелері еліміздің отандық стандарттарын әзірлеу кезінде қолданылады [13].

2-кесте. ИНТОСАИ-дың кәсіби құжаттар жүйесі

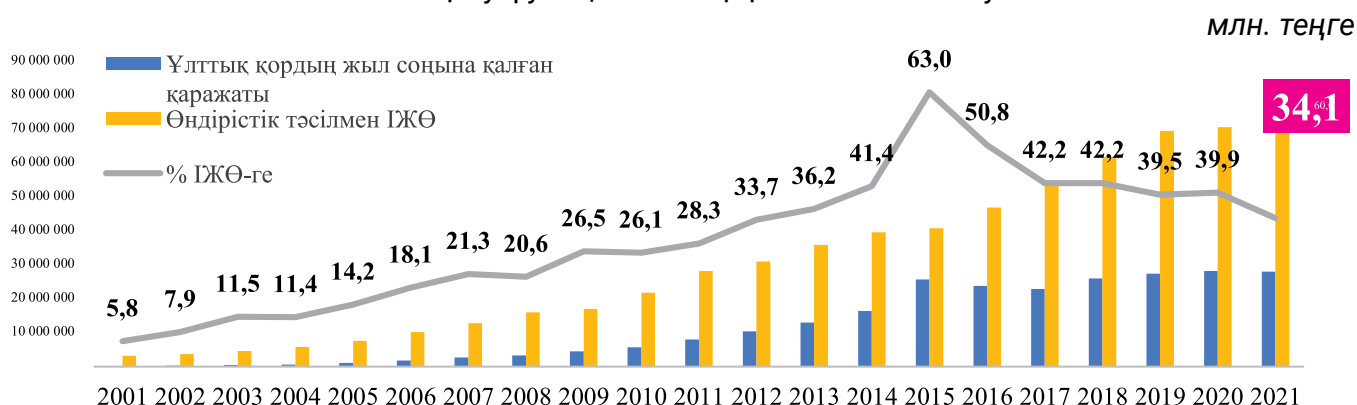
I. ИНТОСАИ ПРИНЦИПТЕРІ(INTOSAI-P)				
ИНТОСАИ-дың негізгі принциптері (INTOSAI-P 1-9)				Лимдік декларация
ИНТОСАИ-дың түйінді принциптері (INTOSAI-P 10-99)				Мексикалық декларация
II. ИНТОСАИ СТАНДАРТТАРЫ				
Мемлекеттік сектор аудитінің негізгі принциптері (ISSAI 100-129)				Құзыреттілік бойынша стандарттар (COMP)
ЖАО-ның ұйымдастырушылық талаптары (ISSAI 130-199)				
Қаржылық есептілік аудиті (ISSAI 200-299 принциптері, ISSAI 2000-2899 стандарттары)	Тиімділік аудиті (ISSAI 300-399 принциптері, ISSAI 3000-3899 стандарттары)	Сәйкестік аудиті (ISSAI 400-499 принциптері, ISSAI 4000-4899 стандарттары)	Басқа да міндеттер (ISSAI 600-699 принциптері, ISSAI 6000-6499 стандарттары)	COMP 700-799 COMP 7000-7499
III. ИНТОСАИ НҰСҚАУЛЫҚТАРЫ (GUID)				
ЖАО-ның ұйымдастырушылық нұсқаулығы (GUID 1900-1999)				Құзыреттілік бойынша басшылық (COMP)
Қаржылық есптілік аудиті бойынша қосымша нұсқаулық (GUID 2900-2999)	Тиімділік аудиті бойынша қосымша нұсқаулық (GUID 3900-3999)	Сәйкестік аудиті бойынша қосымша нұсқаулық (GUID 4900-4999)	Басқа да міндеттер бойынша нұсқаулық (GUID 6500-6999)	Құзыреттілік бойынша қосымша нұсқаулық (COMP 7500-7999)
Арнайы тақырыптық нұсқаулықтар (GUID 5000-5999)				
Басқа да нұсқаулықтар (GUID 9000-9999)				
Ескерту: дереккөздер негізінде автормен құрылған [13 ИНТОСАИ САЙТ]				

ISSAI 4100 бойынша аудит жүргізу 5 кезеңнен тұрады, бірақ Есеп комитетінің практикасы бойынша, сыртқы мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау мәселелерін реттейтін нормативтік-құқықтық актілерге сәйкес және халықаралық жоғары аудит ұйымы ИНТОСАИ стандарттарының қолайлы ережелерінің негізінде әзірленгенін 200 сәйкестік аудитін жүргізу бойынша сыртқы мемлекеттік аудит және қаржылық бақылаудың рәсімдік стандартына сәйкес жүргізіледі.

■ Ұлттық қордың жинақтау және тұрақтандыру функцияларының қамтамасыз етілуі

Ұлттық қордың жинақтау функциясын жүзеге асыру үшін тиісті жылдың соңындағы жалпы ішкі өнімнің болжамдық құнының белгілі бір мөлшерінде азайтылмайтын қалдық сақталады: 2014 жылға дейін 20% (Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 2 сәуірдегі №962 Жарлығы (2014 жылғы 11 сәуірдегі №794 өзгерістер енгізілгенге дейінгі редакцияда), бүгінгі күнге дейін 30%.

1-диаграмма. Ұлттық қордың 2001-2021 жылдары жинақтау функциясының қамтамасыз етілуі

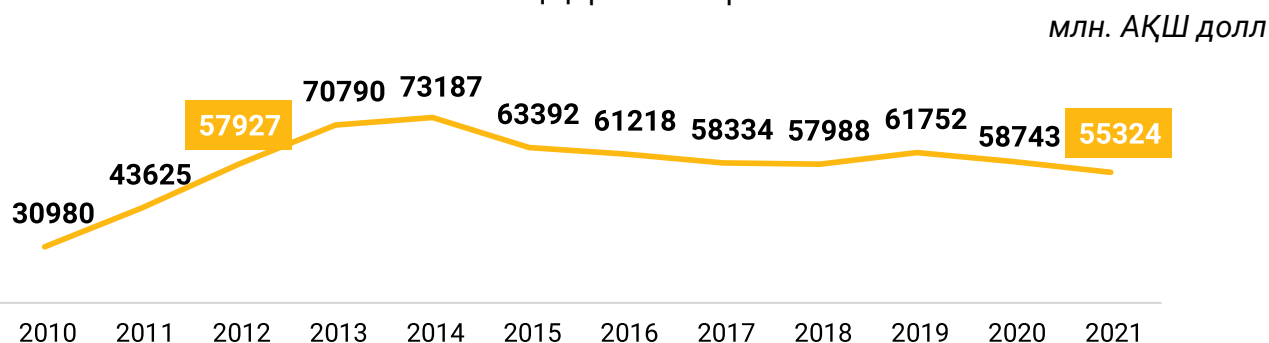

Дереккөз: Қаржы министрлігі, Ұлттық статистика бюросы

2010-2021 жылдар аралығындағы кезеңде бекітілген шектеудің сақталуына қарамастан, ондағы жинақ ЖІӨ-нің 30% мөлшеріндегі азайтылмайтын қалдыққа барынша жақындады.

Жинақтау функциясын орындаудың тиімсіздігін Ұлттық қор активтерінің жинақталу серпінінен де байқауға болады. 2014 жылдың соңынан бастап Ұлттық қор активтерінің ең жоғары мәні 73,2 млрд АҚШ долларын құраған, 2021 жылға қарай 24%-ға дейін қысқарды. Іс жүзінде төмендеу бағытында 2012 жылдың деңгейінен де төмен түсті.

2-диаграмма. 2010-2021 жж. есепті кезеңнің соңындағы (желтоқсан) Ұлттық қор активтері

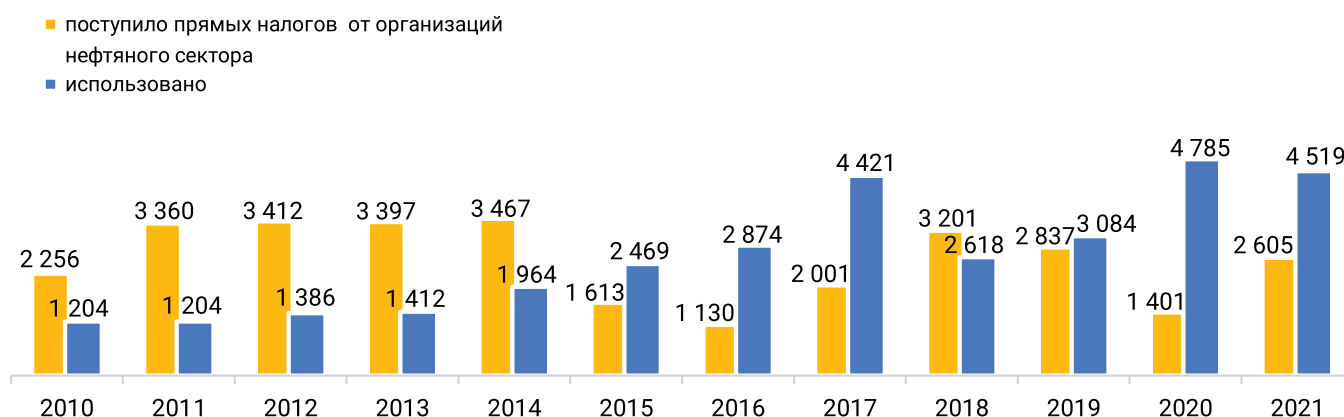
Дереккөз: Ұлттық Банк

Бұл ретте, 12 жыл ішінде (2010-2021 жылдар аралығында) шамамен 31,9 трлн. теңге игерілді, бұл мұнай секторындағы ұйымдардан түсетін тікелей салық түсімінен (30,7 трлн. теңге) 1,3 трлн. теңгеге дерлік асып түсті.

Іс жүзінде Ұлттық қордан трансферттерді бөлу мүмкіндігі өткен жылдардың жинақтарының, соның ішінде 77,7%-ын бағамдық айырмадан түскен кіріс құрайтын инвестициялық кірістердің есебінен туындаған.

3-диаграмма. 2010-2021 жылдардағы тікелей мұнай түсімдерінің көлеміне қатысты
Ұлттық қор қаражатының пайдаланылу серпіні

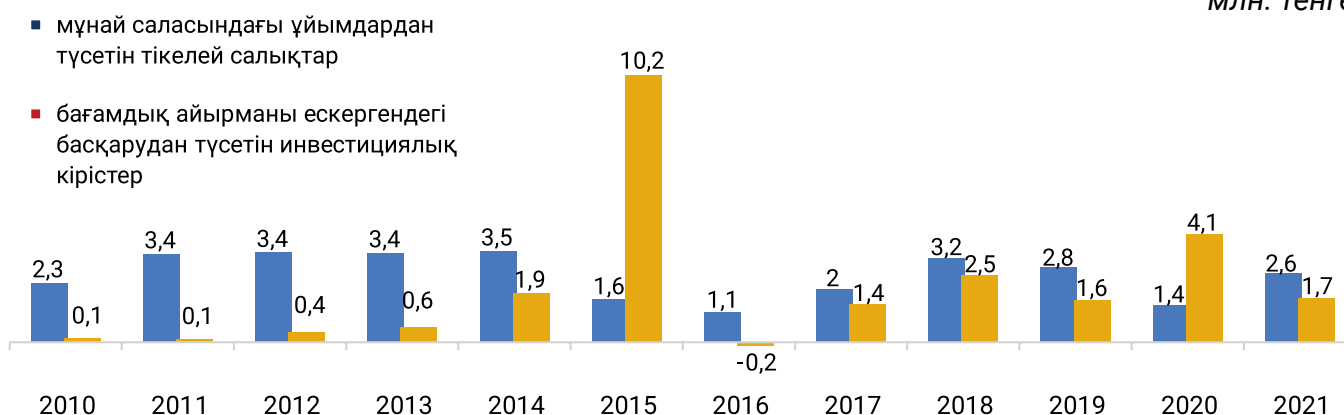
млн. тенге

Дереккөз: Қаржы министрлігі

4-диаграмма. 2010-2021 жж. бағамдық айырманы ескергендегі
мұнайдан тікелей түсімдер мен инвестициялық кіріс

млн. тенге

Дереккөз: Ұлттық Банк

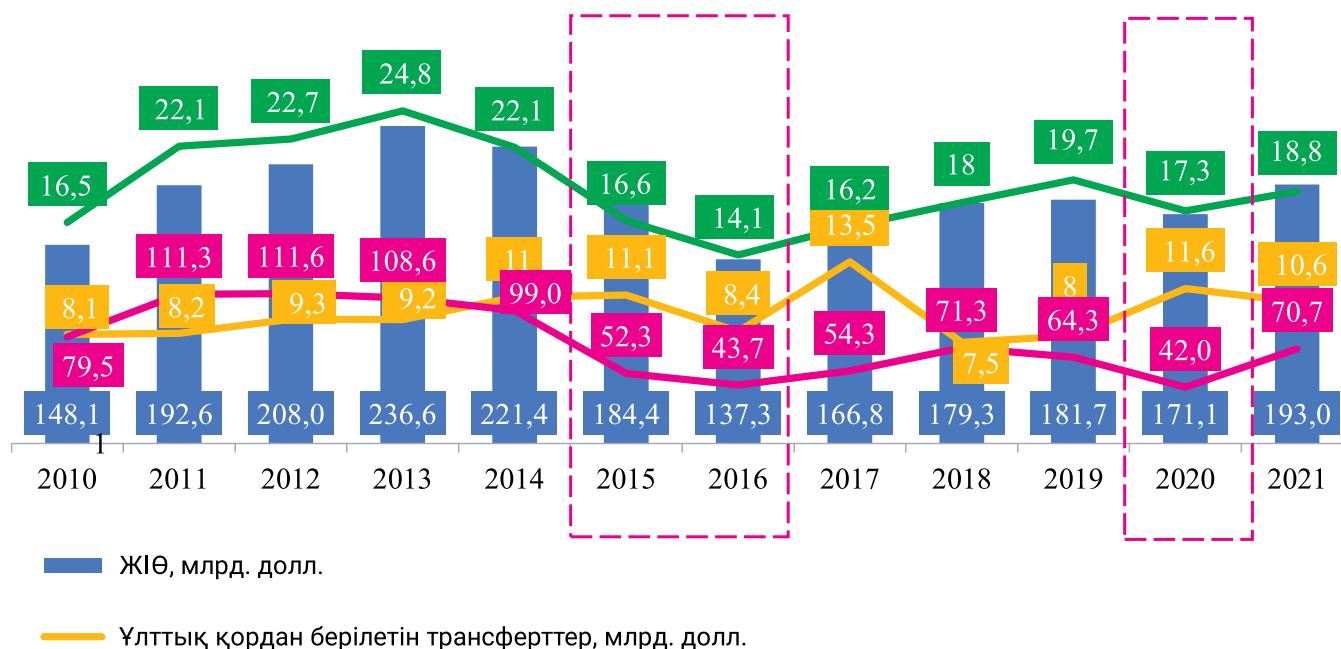
Ұлттық қордан қаражат негізінен бюджетті нақтылаған кезде бөлінеді, сондықтан олардың тиісті қаржы жылында әлеуметтік-экономикалық нәтижеге қол жеткізуге ықпал ету мүмкіндігі шектеулі.

Ұлттық қордың экономиканың дамуы кезеңінде инфляциялық өсуді болдырмау мақсатында мұнай кірістерін жинақтай (мұнайдың бағасы жоғары болған кезде) отырып, оның қаражатының құлдырау кезеңдерінде экономиканы қолдауға бағытталатынын көздеген бастапқыдағы мақсаты бұрмаланған.

Іс жүзінде Ұлттық қордан трансферттерді бөлу экономиканың даму циклдерін есепке алмай жүзеге асырылды. Экономикалық өсу кезінде Ұлттық қордың белсенді пайдаланылуы атап өтілді, ал одан қаражатты алудың негізділігі тек 2015-2016 және 2020 жылдары ғана байқалды.

Болжауға болмайтын геосаяси жағдай, жарияланған жасыл экономикаға және төмен көміртексті стратегияға көшу жағдайында қолайлы кезеңде жинақталған мұнай жинақтарын бейберекет жұмсаудың осындай тәжірибесін жалғастыру Ұлттық қордың сарқылуына барлық алғышарттарды жасайды.

5-диаграмма. Елдің 2010-2021 жылдардағы экономикалық дамуымен салыстырғандағы Ұлттық қордан бөлінген трансферттер

Дереккөз: Қаржы министрлігі, Ұлттық статистика бюросы

Дүниежүзілік банктің деректеріне сәйкес, әлемдік ЖІӨ-нің 80%-дан астамы тиесілі 60-тан астам ел таяу арадағы онжылдық ішінде көміртегі бейтараптығына жетуге ниет білдірді (мысалға, Еуропалық Одақ елдері, Оңтүстік Корея 2050 жылға қарай, Қытай, Ресей елдері 2060 жылға қарай). Ресейге қатысты санкциялармен байланысты геоэкономикалық дағдарыс аясында бұл ниет үдемелі түрде іске асырылады деп күтілуде.

■ Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының қалыптасуы мен пайдалануына сәйкестік аудитін ұйымдастыру және жүргізуді шетел тәжірибесімен салыстыру

Қазіргі күні Есеп комитетінің Ұлттық қордың қаражаттарының қалыптастыруы мен пайдалануына жүргізіп жүрген мемлекеттік сәйкестік аудиттеріне қарамастан, дипломдық жұмыс негізінде бірнеше мәселелер мен олардың шешу жолдарын және шетел тәжірибесі негізінде Ұлттық қорға мемлекеттік сәйкестік аудитін жетілдіру жолдарын ұсынамыз.

Қорға аудит жүргізу барысында:

- ▶ Республиканың Ұлттық қорын басқару бойынша түсетін инвестициялық кірістері бойынша;
- ▶ Республиканың меншіктерін жекешелендіруден түсетін түсімдері бойынша;
- ▶ Еліміздің Ұлттық қорын басқаруға кететін шығындар пәні бойынша әдіснамасы жоқтығын атап өтуге болады.

Осы инвестициялар бойынша бірнеше елдердің қорларын зерттеу барысында Кувейт мемлекетінің мемлекеттік аудит бюросы қордың әрбір кіші инвестициялық қызметінің атап айтқанда «жеке акционерлік капитал мен тікелей инвестициялар аудиті» және «жеке акционерлік капитал аудиті» бөлімдері бойынша келесідей аудиторлық рәсім бойынша аудиттеледі.

Сонымен қатар, қорларға арналған арнайы стандарттар немесе арнайы рәсімдер әзірлеу барысында Кувейт мемлекеті инвестиция бойынша рәсімдер, ал Ресей Федерациясы өздерінің бюджеттен тыс қорларына арналып жасалған арнайы стандарттарымен көзге түседі (3-кесте).

3-кесте. Егемен қорларына аудит жүргізу бойынша арнай рәсімдері бар елдер

Жоғары мемлекеттік аудит органы / Егемен қоры	Тәуелсіз қорларға аудит жүргізу үшін арнайы әдіснаманың болуы
Кувейт. Мемлекеттік аудиторлық бюро (The State Audit Bureau)	2005 жылғы Инвестициялар аудиті жөніндегі нұсқаулық
Ресей Федерациясы. Ресей Федерациясының Есеп палатасы	Арнайы әдістемелік құжаттар қарастырылған: «Мемлекеттік бюджеттен тыс қорлардың бюджеттерін қалыптастырудың алдын ала аудиті» стандарты «Мемлекеттік бюджеттен тыс қорлар бюджеттерінің атқарылуын кейіннен бақылау» стандарты
<i>Ескерту: дереккөздер негізінде автормен құрылған [14,15]</i>	

Ресей Федерациясының «204 Ресей Федерациясының мемлекеттік бюджеттен тыс қорларының бюджеттерін қалыптастырудың алдын-ала аудиті туралы» 2014 жылғы 5 қыркүйекте бекітілген стандарты мемлекеттік аудитті жүзеге асырудың мақсаттарын, міндеттерін, мәні мен объектілерін, бюджеттен тыс қорлардың қалыптасуына алдын ала аудиттің негізгі кезеңдерін, сонымен қатар аудиттің сипаттамалары мен ережелерін қамтиды [16].

Ал, «205 Мемлекеттік бюджеттен тыс қорлар бюджеттерінің атқарылуына кейінгі бақылау туралы» 2014 жыл 7 наурыздағы редакциясы мемлекеттік бюджеттен тыс қорлар бюджеттерінің атқарылуын кейіннен бақылау стандарты қорлар аудитін жүргізуде кірістер бойынша жарналар салық және басқа да міндетті төлемдердің заңнамалық және нормативтік-құқықтық актілердің сақталуын, шығыстар бойынша қор қаражатын пайдалануды тексереді [17].

Осылайша Ресей елінде егеменді қорларға жыл сайын мемлекеттік аудиті жүргізіледі. Аудит барысында сәйкестік мәселелері қарастырылады, сондай-ақ тиімділікке де баға беріледі. Аудит жүргізу барысында тек егеменді қорлардың қаражатын қалыптастыру және пайдалануына ғана емес олардың қаражатын орналастыруға және қорларды басқаруға қатысты да жүргізіледі. Және де көршілес Ресей Федерациясы жеке сол қорларға арналған әдістемелік стандарттар әзірлейді және сол стандарттар негізінде егеменді қорларға мемлекеттік сәйкестік аудитін жүргізеді. Ресей Федерациясының мемлекеттік бюджеттен тыс қорларының бюджеттерін қалыптастырудың алдын-ала аудитін жүргізеді, сонымен бірге, аталған алдын-ала аудитті жүргізу жөнінде стандарттар және мемлекеттік бюджеттен тыс қорлар бюджеттерінің атқарылуына кейінгі бақылау жүргізіледі және олар үшін де жеке стандарттар қарастырылған. Көршілес ел секілді Республикамыздың Ұлттық қорына алдын-ала аудит және де оның атқарылуынан кейінгі аудитті жүргізу тәжірибесіне сүйенсек болады.

■ Қорытынды

Ұлттық қорға сәйкестік аудитін жүргізу еліміздің мемлекеттік бақылау функцияларының нығайтын оның қаражаттарын пайдалы бағыттар бойынша ұқыпты пайдалану бойынша, экономиканың көптеген нәтижелерге қол жеткізуін, сонымен бірге, ел экономикасының қаржылық тұрақтандыруын және мемлекеттік ресурстарды басқару сапасын жақсартуды қамтамасыз етеді. Ұлттық қордың қаражаттарын қалыптастыру және пайдалануына сәйкестік аудитін жүргізу мемлекеттік ресурстарды ұқыпты пайдалану оны басқарудың тиімділігінің арттырудың бір тәсілі болып табылады. Алайда, аталған нормативтік-құқықтық актілер базасында толықтырулар жүргізе отырып, қордың қаражаттарын заңнамаларға сәйкес қалыптастыру мен пайдалану арқылы ұлттық ресурстарымызды ұқыпты пайдалана және оларды тиімді басқара аламыз.

Қорытынды жасай отырып, сәйкестік аудитінің мақсаттарына қол жеткізуде, оның нормативтік-құқықтық актілердің талаптарын орындау арқылы Ұлттық қор қаражаттарының

қалыптасуы мен пайдалануына бағалау жүргізе алады. Ұлттық қор – бұл жинақтау және тұрақтандыру функцияларын жүзеге асыруы арқылы экономиканы дамытуға және экономиканың сыртқы қолайсыз факторларына тәуелділігін төмендетеді. Сонымен бірге, болашақта Ұлттық қор қаражаттарын қалыптастыру мен пайдаланудың сәйкестік аудитін қор қызметінің алдына қойылатын мақсаттары мен міндеттерін назарға ала отырып, аудит жүргізуді жетілдіру үшін аталған мәселелерді шешу арқылы жетілдіре аламыз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Мемлекеттік аудит: Оқулық / Алибекова Б.А., Мухаметкәрім А.М., Тажикенова С.К., Зейнельгабдин А.Б., Жаңбыршин К.Е. редакциясымен. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2018. – 360б.
2. Rozanov A. Who holds the wealth of nations? / A. Rozanov // Central Banking Journal, May.2005. – Volume XV. – Number 4. – p. 52-57
3. Харрод Р.Ф. К теории экономической динамики / Р.Ф. Харрод. - М.: Гелиос APB, 1999. – с.168
4. Қазақстан Республикасы Президентінің 2000 жылғы 23 тамыздағы N 402 Жарлығы «Қазақстан Республикасының Ұлттық қоры туралы». – [Электронды ресурс]. URL: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U000000402_#z0
5. Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 8 желтоқсандағы №385 Жарлығы «Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының қаражатын қалыптастыру және пайдалану тұжырымдамасы туралы». – [Электронды ресурс]. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1600000385>
6. Қазақстан Республикасының Қаржы Министрлігінің ресми сайты. – [Электронды ресурс]. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/minfin/documents/1?lang=kk>
7. Қазақстан Республикасының Қаржы Министрлігінің 2015 жылғы 12 қарашадағы №392-V Заңы «Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы». – [Электронды ресурс]. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000392>
8. Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі Есеп комитетінің 2016 жылғы 31 наурыздағы №5-НҚ «Сыртқы мемлекеттік аудиттің және қаржылық бақылаудың рәсімдік стандарттарын бекіту туралы» НҚ. – [Электронды ресурс]. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600013647>
9. Қазақстан Республикасының Қаржы Министрлігінің 2008 жылғы 4 желтоқсандағы №95 – IV «Қазақстан Республикасының Бюджет кодексі». – [Электронды ресурс]. URL: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K080000095_
10. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Басқармасының 2006 жылғы 25 шілдедегі №65 Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының инвестициялық операцияларын жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы қаулысы. – [Электронды ресурс]. URL: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/V060004361_
11. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2013 жылғы 8 мамырдағы №474 Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының жыл сайынғы сыртқы аудитін жүргізу үшін аудиторлық ұйымды таңдау қағидаларын бекіту туралы қаулысы. – [Электронды ресурс]. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1300000474>
12. Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі Есеп комитетінің 30 шілде 2020 жылы «Сыртқы мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау жүргізу қағидаларын бекіту туралы» №6-НҚ нормативтік қаулысы. – [Электронды ресурс]. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600013647#z20>
13. Жоғары қаржылық бақылау органдарының халықаралық стандарттары. – [Электронды ресурс]. URL: <https://www.eurosa.org/ru/training/training-events-and-outputs/-ISSAI/>
14. Зейнельгабдин А.Б., Карыбаев А.А.-К., Жамышева С.А., Алпысбаев Т.А., Байжанов Ж.Ж., Кожаметов Р.М. «Исследование передовой международной практики особенностей планирования и проведения аудита соответствия с разработкой методологического руководства, протестированного на основе пилотного проекта»
15. Зейнельгабдин А.Б., Карыбаев А.А.-К., Кулмурзинова Г.А., Кожаметов Р.М., Хусаинова Ж.К. «Исследование международной практики планирования и проведения аудита формирования и использования средств национального фонда с разработкой методологического руководства»
16. Ресей Федерациясының 2014 жылы 5 қыркүйегіндегі Есеп палатасымен бекітілген «204. Ресей Федерациясының мемлекеттік бюджеттен тыс қорларының бюджеттерін қалыптастырудың алдын ала аудиті» (23.04.2019 жылы редакцияланған). – [Электронды ресурс]. URL: <https://legalacts.ru/doc/sga-204-standart-vneshnego-gosudarstvennogo-audita-kontrolja/>
17. Ресей Федерациясының 2010 жылы 26 қарашада Есеп палатасымен бекітілген «205. Мемлекеттік бюджеттен тыс қорлар бюджеттерінің атқарылуын кейінгі бақылау туралы» хаттамасы (23.04.2019 жылы редакцияланған). – [Электронды ресурс]. URL: <https://legalacts.ru/doc/sga-205-standart-vneshnego-gosudarstvennogo-audita-kontrolja/>

REFERENCES:

1. Memleketik audit: Oqulyq / Alibekova B.A., Muhametkärım A.M., Tajikenova S.K., Zeinelgabdin A.B., Jañbyrşın K.E. redaksiyasymen. – Astana: L.N. Gumilev atyndağy Eurazia ultiqy universiteti, 2018. – 360B.

2. Rozanov A. Who holds the wealth of nations? / A. Rozanov // Central Banking Journal, May.2005. – Volume XV. – Number 4. – p. 52-57
3. Harrod R.F. K teorii ekonomicheskoi dinamiki / Harrod R.F. - M.: Gelios ARV, 1999. – s.168
4. Qazaqstan Respublikasy Prezidentiniń 2000 jylǵy 23 tamyzdaǵy N 402 Jarlyǵy «Qazaqstan Respublikasynyń ǚlttyq qory turaly». – [Elektrondy resurs]. URL: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U000000402_#z0
5. Qazaqstan Respublikasy Prezidentiniń 2016 jylǵy 8 jeltoqsandaǵy № 385 Jarlyǵy «Qazaqstan Respublikasy ǚlttyq qorynyń qarajatyn qalyptastyru jáne paidalanu tujyrymdamasy turaly». – [Elektrondy resurs]. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1600000385>
6. Qazaqstan Respublikasynyń Qarjy Ministrlyǵynyń resmi saity. – [Elektrondy resurs]. URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/minfin/documents/1?lang=kk>
7. Qazaqstan Respublikasynyń Qarjy Ministrlyǵynyń 2015 jylǵy 12 qarasadaǵy № 392-V Zańy «Memlekettik audit jáne qarjylyq baqylau turaly». – [Elektrondy resurs]. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000392>
8. Respublikalyq búdjettiń atqaryluyn baqylau jónindeǵy Esep komitetiniń 2016 jylǵy 31 nauryzdaǵy №5-NQ «Syrtqy memlekettik auditinń jáne qarjylyq baqylaudyń rásimdik standarttaryn bekıtu turaly» NQ. – [Elektrondy resurs]. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600013647>
9. Qazaqstan Respublikasynyń Qarjy Ministrlyǵynyń 2008 jylǵy 4 jeltoqsandaǵy №95 –IV «Qazaqstan Respublikasynyń Búdjete kodeksi». – [Elektrondy resurs]. URL: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K080000095_
10. Qazaqstan Respublikasynyń ǚlttyq Bankı Basqarmasynyń 2006 jylǵy 25 shildedeǵy N 65 Qazaqstan Respublikasy ǚlttyq qorynyń investisialyq operasialaryn júzege asyru qaǵıdalaryn bekıtu turaly qaulysy. – [Elektrondy resurs]. URL: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/V060004361_
11. Qazaqstan Respublikasy ǚkimetiniń 2013 jylǵy 8 mamyrdaǵy № 474 Qazaqstan Respublikasy ǚlttyq qorynyń jyl saıynǵy syrtqy auditin júrgizu úshin auditorlyq úıymdy tańdau qaǵıdalaryn bekıtu turaly qaulysy. – [Elektrondy resurs]. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1300000474>
12. Respublikalyq búdjettiń atqaryluyn baqylau jónindeǵy Esep komitetiniń 30 shilde 2020 jyly «Syrtqy memlekettik audit jáne qarjylyq baqylau júrgizu qaǵıdalaryn bekıtu turaly» №6-NQ normativtik qaulysy. – [Elektrondy resurs]. URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600013647#z20>
13. Joǵary qarjylyq baqylau organdarynyń halyqaralyq standarttary. – [Elektrondy resurs]. URL: <https://www.eurosa.org/ru/training/training-events-and-outputs/-ISSAI/>
14. Zeinelgabdin A.B., Karybaev A.A.-K., Jamyseva S.A., Alpysbaev T.A., Baijanov J.J., Kojahmetov R.M. «İssledovanie peredovoi mejdunarodnoi praktiki osobenosti planirovania i provedenia audita sootvetstvia s razrabotkoi metodologicheskogo rukovodstva, protestirovannogo na osnove pilotnogo proekta»
15. Zeinelgabdin A.B., Karybaev A.A.-K., Kulmurzinova G.A., Kojahmetov R.M., Husainova J.K. «İssledovanie mejdunarodnoi praktiki planirovania i provedenia audita formirovania i ispolzovania sredstv nasionalnogo fonda s razrabotkoi metodologicheskogo rukovodstva»
16. Resei Federasiasynyń 2014 jyly 5 qyrküiegindeǵy Esep palatasymen bekılgen «204. Resei Federasiasynyń memlekettik búdjetteń tys qorlarynyń búdjetteń qalyptastyrudıń aldın ala auditı» (23.04.2019 jyly redaksialanǵan). – [Elektrondy resurs]. URL: <https://legalacts.ru/doc/sga-204-standart-vneshnego-gosudarstvennogo-audita-kontrolja/>
17. Resei Federasiasynyń 2010 jyly 26 qarasada Esep palatasymen bekılgen «205. Memlekettik búdjetteń tys qorlar búdjetteń atqaryluyn keingı baqylau turaly» hattamasy (23.04.2019 jyly redaksialanǵan). – [Elektrondy resurs]. URL: <https://legalacts.ru/doc/sga-205-standart-vneshnego-gosudarstvennogo-audita-kontrolja>

ПРОВЕДЕНИЕ АУДИТА СООТВЕТСТВИЯ ЦЕЛИ СОЗДАНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО ФОНДА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Жанәділ А.О.^{1*}

магистрант
Евразийский национальный
университет им. Л. Н. Гумилева
г. Астана, Республика Казахстан
E-mail: aidana.zhanadil@gmail.com

Ракаева А.Н.¹

к.э.н., ассоциированный профессор
Евразийский национальный
университет им. Л. Н. Гумилева
г. Астана, Республика Казахстан
E-mail: rakaeva@yandex.kz

Аннотация: В рамках создания комплексной системы государственного аудита на основе передового мирового опыта Счетному комитету по контролю за исполнением республиканского бюджета (далее – Счетный комитет) переданы функции органов внешнего государственного аудита с сохранением действующих функций и последующим их усилением. В настоящее время им разработаны подзаконные нормативные правовые акты, формирующие методологическую основу государственного аудита. Повышение эффективности управления фондами благосостояния в странах с развитой рыночной экономикой достигается путем проведения финансового контроля и аудита результативности расходов при их использовании. Национальный фонд занимает большое место в экономической системе страны, так как Национальный фонд считается частью бюджетной системы. Поэтому необходимость изучения теоретических и практических аспектов проведения аудита соответствия по формированию и использованию средств Национального фонда является весьма актуальной. Однако на сегодняшний день в стране не сформирована специальная методологическая база для проведения аудита формирования и использования средств Национального фонда.

На основе анализа, действующего международного и отечественного законодательства авторы делают свои выводы по проведению аудита использования целевых трансфертов и других расходов, выделяемых по использованию Национального фонда. Он также проанализировал данные, изложив текущее состояние Национального фонда, и отметил причины изменения.

Ключевые слова: Национальный фонд, государственный аудит, финансовый контроль, трансферты, аудит соответствия

AUDIT OF COMPLIANCE WITH THE PURPOSE OF CREATION AND USE OF THE NATIONAL FUND OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Zhanadil A.O.^{1*}

Master's student

L.N. Gumilyov Eurasian National University

Astana, Republic of Kazakhstan

E-mail: aidana.zhanadil@gmail.com

Rakayeva A.N.¹

Candidate of Economics, associate professor

L.N. Gumilyov Eurasian National University

Astana, Republic of Kazakhstan

E-mail: rakaeva@yandex.kz

Abstract: As part of the creation of a comprehensive system of state audit based on the best international experience, the Accounting Committee for Control over the Execution of the Republican Budget (hereinafter- the Accounting Committee) transferred the functions of external state audit bodies with the preservation of existing functions and their subsequent strengthening. Currently, he has developed subordinate regulatory legal acts that form the methodological basis of the state audit. Improving the efficiency of wealth fund management in countries with developed market economies is achieved by conducting financial control and auditing the effectiveness of expenditures when using them. The National Fund occupies a large place in the economic system of the country, since the National Fund is considered part of the budget system. Therefore, the need to study the theoretical and practical aspects of conducting an audit of compliance with the formation and use of funds of the National Fund is very relevant. However, to date, the country has not formed a special methodological basis for conducting an audit of the formation and use of funds of the National Fund.

Based on the analysis of the current international and domestic legislation, the authors draw their conclusions on the audit of the use of targeted transfers and other expenses allocated for the use of the National Fund. He also analysed the data, outlining the current state of the National Fund, and noted the reasons for the change.

Keywords: National fund, state audit, financial control, transfers, compliance audit

А.Т. Карипова^{1*}

к.ю.н.

Агентство Республики Казахстан
по противодействию коррупции
(Антикоррупционная служба)
г. Астана, Республика Казахстан
E-mail: ainagul2005@mail.ru

Д.С. Бабашев¹

Агентство Республики Казахстан
по противодействию коррупции
(Антикоррупционная служба)
г. Астана, Республика Казахстан
E-mail: novemberkz@gmail.com

Р.А. Беристенов²

Магистрант

Академия правоохранительных органов
при Генеральной прокуратуре
Республики Казахстан
г. Астана, Республика Казахстан
E-mail: beristenov.r@mail.ru

КОРРУПЦИОННЫЕ РИСКИ В СФЕРЕ ФИНАНСИРОВАНИЯ ИТ-РАЗРАБОТОК

Аннотация: Проанализированы расходы бюджетных средств на цифровизацию страны. За последние 8 лет (с момента создания учета данных об информсистемах govarch.kz) разработано 578 информсистем, на которые потрачено свыше 400 млрд. тенге. Отсутствие четкого понимания потребности в тех или иных информсистемах, непрозрачное ценообразование и закрытость процедур закупок стали причинами того, что треть из них признана невостребованной (178 из 578) и рекомендована к списанию. Основная проблема связана с государственным планированием. В основу заложены формальные показатели, повлекшие финансирование проектов, не связанных с ИТ-отраслью.

Текущая регламентация закупа объекта интеллектуальной собственности привела к монополизации рынка. Отечественный рынок разработчиков сконцентрирован в руках пяти квазигоскомпаний, которые получили более 50% денежных средств. Заказчики квазигоссектора самостоятельно определяют стоимость ИТ-разработок, заключение уполномоченного органа для них не требуется. В итоге разница в цене на однотипные программы как внутри квазигоссектора, так в сравнении с госорганами достигает десятков млрд. тенге. При этом цифровизация не всегда дает должный экономический эффект.

Госсектор же для сокрытия завышения стоимости работ использует закрытый формат ДСП. Анализ показал, что при открытом заказе аналогичные работы стоят гораздо дешевле. Действующая практика ценообразования и закупа работ по разработке информсистем, обусловленная высокой аффилированностью, порождает коррупционные риски завышения стоимости, несоответствия ИТ-продукта, приобретения существующих программ под видом новых разработок, ненужных или дублирующих систем.

Ключевые слова: цифровизация, коррупционные риски, ценообразование, закупки, информационные системы.

■ Введение

Обеспечение прозрачности экономики и исключение человеческого участия в бизнес-процессах между государством и общественностью возможно посредством цифровизации.

Благодаря масштабной цифровизации государственных услуг, развитию электронного правительства Казахстан занял 29 место среди 193 стран в рейтинге ООН по развитию электронного правительства 2020 года и 56 место из 134 стран в мировом рейтинге Индекса сетевой готовности.

Фундамент тренда цифровизации заложен в 1997 году Указом Президента «О формировании единого информационного пространства в Республике Казахстан».

В нем впервые на законодательном уровне обозначены проблемы, связанные с отсутствием необходимого взаимодействия информационных систем государственных органов, которое, в свою очередь, приводило к дублированию работ, избыточности в сборе первичной информации, разработок и эксплуатации систем.

Указанные проблемы, обозначенные 25 лет назад, все еще актуальны.

По открытым источникам на цифровизацию государство затратило более 400 млрд. тенге. Но точная сумма и количество разработанных информсистем неизвестны (согласно архитектурному порталу электронного правительства – 341 информсистем; по данным госорганов и субъектов квазигоссектора – 426; по сведениям Центра цифровой трансформации – 572). Параллельно существует неизвестное число программ, не прошедших сертификацию, но обслуживающих различные государственные сервисы.

■ Цель исследования

Установление коррупционных факторов, препятствующих развитию цифровизации в Казахстане.

■ Методы исследования

В качестве методов исследования избраны: формально-логический анализ, синтез, дедукция и индукция, сравнительно-правовой и статистический методы.

■ Дискуссия

Отсутствие четкого понимания потребности в тех или иных информсистемах, непрозрачное ценообразование и закрытость процедур закупок стали причинами того, что треть из разработанных систем признана невостребованной (31,1%, 178 из 578) и рекомендована к списанию.

Такой результат обусловлен следующими коррупционными факторами:

1. Неверно заложенные стратегические индикаторы и низкое качество государственного планирования [1].

В целях системного развития информационной экосистемы Правительством на 2018-2022 годы была принята государственная программа «Цифровой Казахстан» (далее – Госпрограмма) [2]. На ее реализацию израсходовано 207,8 млрд. тенге.

Отчетная информация стала формой завершения 87,5% мероприятий Госпрограммы «Цифровой Казахстан» (105 из 120). Такая форма завершения позволяет формально оценить качество исполнения мероприятий как выполненное, а фактически остаться нереализованным.

Отдельные проекты ограничились разработкой «файловых обменников» (ИС «Единая государственная система управления недропользованием»), проведением wi-fi интернета («Цифровой рудник»).

Неверное определение исполнителя при планировании привело к невозможности реализации ключевого мероприятия в сфере земельных отношений (проект продлен до 2023 года).

Аналогичные проблемы характерны Нацпроекту «Технологический рывок за счет цифровизации, науки и инноваций» на 2021-2025 годы с бюджетом на 2,2 трлн. тенге [3].

К примеру, одной из задач по развитию IT-отрасли является экспорт информационно-коммуникационных технологий (далее – ИКТ) – до 500 млн. долл. США к 2025 году. Вместе с тем, возникает вопрос о реальности такого мероприятия.

По данным Бюро национальной статистики в Казахстане затраты на ИКТ за 2020 год составили свыше 380 млрд. тенге. Ежегодно производится ИКТ продукции на сумму порядка 60 млн. долл. США, а экспорт этой же продукции составляет 90 млн. долл. США.

Разница на 30 млн. долл. США связана либо с «серым» реэкспортом, либо с необъективностью методологии статистики.

Расхождение в оценке объемов производства и экспорта приводят к закладыванию ложных или формальных показателей Нацпроекта по цифровизации. Прирост экспортируемых технологий к 2025 году должен составить 455%.

Искажение количественных показателей целевых индикаторов может способствовать финансированию государством проектов, фактически не связанных с развитием ИКТ.

Так, под экспортом ИКТ вошли мероприятия по определению порядка информирования о деятельности по осуществлению цифрового майнинга, разработке и утверждению регламента по механизму взаимодействия криптоиндустрии с казахстанским рынком и физическими лицами.

Вместе с тем сам процесс майнинга не производит технологической продукции (идет генерация, вычисление хешей по уже выпущенным криптовалютам).

Соответственно, возникает вопрос целесообразности закладывания в Нацпроекте процесса майнинга криптовалют.

Более того для «технологичных стартапов», занимающихся майнингом (датацентры на базе «Астана Хаб»), были выделены налоговые преференции в размере 8,5 млрд. тенге (неуплаченные налоги). Это повлекло дополнительную нагрузку на государственный бюджет.

Под предлогом развития IT-отрасли финансировались майнинговые компании («Международный технопарк IT-стартапов «Астана Хаб»), цели и задачи которых не направлены на повышение социально-экономического эффекта (из отчета Счетного Комитета на март 2022 г.).

Произошла «подгонка» мероприятий к самостоятельно образовавшейся отрасли майнинга криптовалюты.

Казахстан на начало 2022 года занял второе место в мире, заняв 18% рынка майнинга криптовалюты (исследование Кембриджского университета, https://ccaf.io/cbeci/mining_map).

Более того, последствия деятельности «серых» майнеров произвел обратный эффект. Рост потребления электроэнергии повлек ее дефицит, что приводило к аварийному отключению электроэнергии ряда регионов (пресс-релиз АО «KEGOC» https://www.kt.kz/rus/society/v_kegoc_nazvali_prichinu_massovogo_otklyucheniya_elektroenergii_1377928264.html).

2. Правовая возможность закупа из одного источника или в закрытом формате.

Текущая регламентация закупа объекта интеллектуальной собственности привела к высокой доли участия квазигоссектора в IT-разработках и монополизации рынка [4].

Из 10 топ-поставщиков на рынке технологий 5 компаний являются субъектами квазигоссектора (АО «НИТ», ТОО «QAZCLOUD», АО «Энергоинформ», АО «ГТС», ТОО «Самрук-Казына бизнес сервис») с оборотом 246,8 млрд. тенге в год (26,6 тыс. договоров).

Преимущественно заключаются прямые договоры – 80% на 229,7 млрд. тенге (из 268 млрд. тенге, 7 из 10 топ-поставщиков).

В Государственном реестре прав на объекты (охраняемые авторским правом) зарегистрировано более 5 тыс. свидетельств, выданных на программы ЭВМ, из которых более 400 выданы на ИС. Это значительно расширяет пределы применения неконкурентных закупок.

Как правило, получение авторского права проводится под определенную «одноразовую» закупку и свидетельствует о возможном сговоре заказчика и поставщика.

Были примеры, когда ИКТ приобретали фактически бесплатно (от 1 до 10 тыс. тенге), передавали в дар, в аренду госорганам, после их сопровождение (обслуживание) закупалось у правообладателей по высокой цене.

При этом действия поставщиков не подпадают под ограничения монополистической деятельности.

Широкие возможности для прямого закупа используют для работы с аффилированными лицами. Есть примеры, когда дорогие программы приобретают у близких родственников.

Наглядным примером является договор стоимостью 9,1 млрд. тенге между АО «Интергаз Центральная Азия» и частной компанией о модификации действующей системы SAP.

Поскольку квазигоссектор не является субъектом дисциплинарных проступков, дискредитирующих госслужбу, такие факты лоббирования интересов в осуществлении предпринимательской и иной связанной с извлечением дохода деятельности не преследуются по закону. Указанный правовой пробел способствует проявлениям коррупции.

Усугубляет ситуацию ограничение доступа к информации о проводимых закупках.

К примеру, один из областных акиматов в формате «ДСП» приобрел услуги по разработке 4-х систем на 5,8 млрд. тенге («Ситуационный центр акима», «Единая платформа по приему обращений граждан», «Единая дежурно-диспетчерская служба, единый контактный центр», «Фото-, видеофиксации и видео аналитики»).

Закрытие данных вызывает вопрос, поскольку аналоги указанных систем есть во всех регионах гораздо дешевле и с общедоступной информацией о договорных обязательствах.

Закуп операционных систем также вызывает вопрос о целесообразности затрат.

К примеру, продукция MS Office, операционная система Windows распространяются посредством персональных или корпоративных лицензий.

Оптимальным решением закупки таких приложений для организаций – приобретение одной или нескольких корпоративных, бессрочных версий.

Вместе с тем, такой, казалось бы, очевидный подход не применяется в некоторых национальных компаниях и государственных органах.

Так, в 2021 году АО «Интергаз Центральная Азия» закупило 14 продуктов Microsoft за 1,3 млрд. тенге, на которые потребовалось 7370 лицензий, стоимость каждой варьировалась от 20 тыс. до 1,5 млн. тенге.

Вдобавок к нерациональному завышению объемов закупаемой продукции, организацией допущено удорожание стоимости на линейку офисных приложений на 22%. Одна лицензия приобреталась за 52,7 тыс. тенге, тогда как с сайта Microsoft продукция отпускалась по 40,8 тыс. тенге (96 долл. США по курсу 426 тенге по состоянию заключения договора 23.08.2021 г.).

Указанное приложение приобреталось в формате ежегодной подписки, что вынуждает организацию выделять на дальнейшую поддержку многомиллионные средства систематически.

Аналогичная практика выявлена и в государственных органах, что свидетельствует о высокой коррупционной латентности в данном вопросе.

3. Правовая неурегулированность ценообразования IT-разработок.

При расчете затрат на создание, развитие и сопровождение объектов информатизации отсутствует конкретный перечень мероприятий, необходимый к финансированию [5].

Заказчики государственных органов на свое усмотрение определяют направления затрат для разработки прикладного программного обеспечения (приобретение услуг, имущественный найм (аренду), комплекс технических средств и программного обеспечения, управление проектом, проведение испытаний на информационную безопасность, качество и другие работы).

Калькуляция стоимости указанных работ и услуг определяется прайс-листами, ценовыми предложениями (оценочными заключениями) от потенциальных поставщиков. Для формирования «нужной» цены могут быть запрошены «ценовки» у аффилированных субъектов. В результате стоимость при отсутствии утвержденного перечня требуемых работ может быть искусственно завышенной за счет включения дополнительных услуг.

Более того, приказы уполномоченного органа (МЦРИАП) по определению стоимости объектов цифровизации не распространяются на субъекты квазигоссектора.

Это повлекло разработку самостоятельных методик ценоопределения, приведших к необоснованным затратам бюджетных средств.

К примеру, АО «Астана Innovations» стоимость сопровождения проекта «Система комплексного обеспечения жизнедеятельности города Астаны» определило без учета трудозатрат, что повлекло нецелевое использование средств в размере 1 млрд. тенге.

По факту заказчики квазигоссектора самостоятельно определяют стоимость IT-разработок, отраслевое заключение уполномоченного органа в сфере цифровизации для этого не требуется. Поэтому разница в цене на однотипные программы достигает десятки млрд. тенге.

Примером формальности ценообразования является проект «Цифровой рудник» в сфере цифровизации добычи руды (п. 5.1 Цифровизация отраслей экономики Госпрограммы).

По заключению службы внутреннего аудита АО «НАК «Казатомпром» система признана несоответствующей ее фактической стоимости, затраты составили 3,9 млрд. тенге.

Эффективному выявлению таких финансовых нарушений препятствует несовершенство отдельных норм Закона «О государственном аудите и финансовом контроле» [6].

Так, установлено ограничительное действие статьи, регулирующей основания проведения внепланового аудита уполномоченным органом (ч. 5 ст. 18 Закона «О государственном аудите и финансовом контроле»).

Законодательством предусмотрено четыре таких правовых основания, в том числе обращения физических и юридических лиц.

Однако Комитет внутреннего государственного аудита ограничен в своей компетенции по внеплановой проверке в квазигосударственном секторе, даже при наличии жалобы заявителя – только по поручениям Президента, Правительства, депутатским запросам (п. 2 ст. 14 Закона «О государственном аудите и финансовом контроле»).

Такое правоприменение ведет к практике, когда при очевидных признаках коррупции факты, требующие внеплановой проверки, остаются без должного реагирования со стороны уполномоченных органов (Счетный комитет, Комитет внутреннего государственного аудита, АПК, АФМ), в случае незаинтересованности службы внутреннего аудита выявлять подобные факты.

При отсутствии соответствующего заключения с указанием суммы ущерба государству Антикоррупционная служба не правомочно принимать процессуальные решения [7]. Согласно п.1 ч.1 ст.179 УПК «не подлежат регистрации заявления, сообщения или рапорт об уголовном правонарушении в которых отсутствуют сведения о нарушениях действующего законодательства, об ущербе, о существенном вреде либо незаконном доходе, подтвержденные актами проверок, ревизий, аудита и другими, когда их наличие является обязательным признаком уголовного правонарушения».

Учитывая наличие практически у каждого государственного органа подведомственной организации, занимающейся цифровыми разработками, техническим сопровождением, масштабы проблемы приобретают угрожающий характер.

По сути, государственные органы цифровые проекты отдают на «откуп» подведомственным организациям. Ситуацию усугубляет отсутствие координации со стороны уполномоченного органа.

Отдельной проблемой является определение стоимости, уже разработанных и применяемых на рынке информсистем, в том числе зарубежных продуктов.

Закуп осуществляется как приобретение нового продукта. В стоимость услуги включаются все виды работ «с нуля». Фактически поставщик только модифицирует («подгоняет») продукт к национальным стандартам.

Так, в 2018 году Министерство информации и коммуникаций засекретило конкурсную документацию закупа услуг по разработке ИС «Автоматизированный мониторинг национального информационного пространства» на сумму 3,1 млрд. тенге.

Однако всемирная служба новостей Би-Би-Си обнародовала сведения о том, что указанную систему мониторинга делает российское предприятие «Квант», которое с 2008 года разрабатывало аналогичные системы для ФСБ РФ.

Продукт до сих не запущен в производственную эксплуатацию (решением СМЭС столицы от 13.03.2020 года ТОО «НИЛ «КВАНТ» обязали устранить все недостатки и дефекты информационной системы согласно иску МИОР, не исполнено до настоящего времени).

Такие примеры привлечения иностранных поставщиков, имеющих готовые продукты, – неединичные случаи.

4. Отсутствие надлежащего контроля и координации со стороны уполномоченного органа.

Госорганы осуществляют закупки услуг по разработке информсистем фактически без отраслевого заключения (АО «НИХ «Зерде»).

За 2020-2022 годы проведено 63 экспертизы, из них только на 14 проектов выданы положительные заключения (2020 г. – 20/6, 2021 г. – 35/7, 2022 г. – 8/1).

Количество внедренных систем явно превышает число выданных разрешений.

Соответственно, МЦРИАП не контролирует соблюдение законодательства в сфере цифровизации и выдачи заключений (Инструкция по составлению, представлению и рассмотрению расчета расходов на государственные закупки товаров, работ, услуг в сфере информатизации).

Более того, отдельные IT-технологии закупают в разрез требованию экспертизы по уменьшению стоимости (ИС «АМНИП» Министерства информации и коммуникации).

В действиях всех госорганов, осуществивших закуп услуг по разработке цифровых продуктов без прохождения экспертизы (при отсутствии заключения), формально усматриваются признаки административного правонарушения – неэффективного планирования и (или) неэффективного использования бюджетных средств (ст. 234-1 КоАП) [8].

Следствием вышеуказанных факторов стало дублирование (кадровый учет, документооборот и др.), тиражирование информсистем (неоднократная разработка одних и тех же систем, закупаемых организациями, подведомственными одному субъекту).

Так, АО «НК «КазТрансГаз» и его дочерние организации (АО «Интергаз Центральная Азия», ТОО «КазТрансГаз Өнімдері», АО «КазТрансГаз Аймак») разработку одних и тех же IT-продуктов приобретают в основном у аффилированных компаний (ТОО «Sapa Software», ТОО «QBG Partners», ТОО «Inform System»).

У указанных компаний приобретены работы по разработке 29 ИС на общую сумму 9,2 млрд. тенге. Из них разработка 5 систем («Единое хранилище данных», «Е-Архив», «EasyDocs», «Sapa Graph System», «Кадровый учет») на общую сумму 1,5 млрд. тенге приобретены разными вышеуказанными дочерними предприятиями по отдельности.

Вышеуказанные коррупционные риски и проблемы могли быть исключены при аудите информационной системы [9].

Ввиду необязательности процедура проводится на усмотрение собственника или владельца ИС на этапе их создания, внедрения и эксплуатации (исключение критически важные объекты ИКИ, там проводится не реже одного раза в год).

На веб-портале госзакупок с 2019 года размещено только 20 объявлений о приобретении услуг аудита, несмотря на такое количество информационных систем в каждом государственном органе и субъекте квазигосударственного сектора.

Вместе с тем отсутствует регламентация по квалификационным требованиям к таким аудиторам и не определена методология расчета стоимости аудиторских услуг. В результате при закупе услуг по проведению аудита заказчики выставляют разные требования к потенциальным поставщикам, что тоже может негативно отражаться на итоговом продукте.

Таким образом, необязательность аудита, широкие дискреционные полномочия по определению стоимости, отбору поставщиков, в целом, способствуют коррупционным проявлениям в сфере ИКТ [10-12].

При таких коррупционных факторах цифровизация не дает должного экономического эффекта. На создание программ уходит больше средств, чем пользы.

К примеру, цифровое решение КТЖ по экономии топлива (ИС «Энергодиспетчерская тяга») обошлось государству в 95,7 млрд. тенге, эффект ожидался через 10 лет, равный стоимости разработки (сэкономить топлива на 100 млрд. тенге к 2025 году). Ежегодное обслуживание стоит 1 млрд. тенге. При этом локомотивные бригады игнорируют результаты этой программы, что фактически обнулило ожидаемый экономический эффект.

■ Заключение

Действующая практика закупа, обусловленная высокой аффилированностью, порождает коррупционные риски завышения стоимости, несоответствия IT-продукта, приобретения существующих программ под видом новых разработок, ненужных или дублирующих систем.

Изменить ситуацию может реализация следующих предложений по повышению эффективности деятельности уполномоченных органов по противодействию коррупции в сфере цифровизации:

1) Министерству цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности Республики Казахстан:

- ▶ принять единый нормативный правовой акт, регулирующий все отношения в сфере цифровизации;
- ▶ исключить задачи и показатели национального проекта «Технологический рывок за счет цифровизации, науки и инноваций», проекты, не относящиеся к развитию IT-сектора;
- ▶ разработать методику расчета стоимости разработки информационных систем для субъектов квазигосударственного сектора;
- ▶ пересмотреть действующие методики для государственных органов на предмет конкретизации расчетов стоимости разработки, эксплуатации и сопровождения информационных систем с учетом их жизненных циклов;
- ▶ исключить возможности засекречивания или присвоения грифа «ДСП» на этапе разработки информационных систем, не связанных с базами данных ограниченного пользования;
- ▶ обязать на законодательном уровне государственные органы и субъекты квазигосударственного сектора заполнять сведения о технических характеристиках, стоимости и других параметрах разрабатываемых информационных систем на архитектурном портале «govarch.kz», получать экспертизы заключения на информационные системы при формировании бюджетной заявки на разработку и развитие информационных систем;
- ▶ включить в государственный контроль вопрос соблюдения государственными органами и субъектами квазигосударственного сектора требований методик расчетов стоимости и эксплуатации систем;

- ▶ регламентировать для государственных органов и субъектов квазигосударственного сектора порядок закупки сервисных программных продуктов (Microsoft Windows, office, программные продукты SAP и др.) в части недопущения искусственного завышения стоимости продукции (закупка множества лицензионных копий вместо одной корпоративной версии);
 - ▶ пересмотреть правила проведения аудита информационных услуг в части установления квалификационных требований к лицам, осуществляющим аудит, и определения методики расчета стоимости их услуг;
- 2) Министерству финансов Республики Казахстан:
- ▶ исключить основание для проведения государственной закупки из одного источника, предусмотренной пп.3) п.3 ст.39 Закона «О государственных закупках» (приобретение товаров, услуг, являющихся объектами интеллектуальной собственности, у лица, обладающего исключительными правами в отношении приобретаемых товаров, услуг, а также работ по корректировке предпроектной или проектно-сметной документации у лица, разработавшего данную предпроектную или проектно-сметную документацию);
 - ▶ расширить компетенцию Комитета внутреннего государственного аудита по проведению внеплановой проверки в квазигосударственном секторе, (п. 2 ст. 14 Закона «О государственном аудите и финансовом контроле»).

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Указ Президента Республики Казахстан от 2 февраля 2022 года № 802 «Об утверждении Концепции антикоррупционной политики Республики Казахстан на 2022-2026 годы и внесении изменений в некоторые указы Президента Республики Казахстан» [Электронный ресурс]. URL:// <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U2200000802>.
2. Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 декабря 2017 года № 827 «Об утверждении Государственной программы «Цифровой Казахстан». Утратило силу постановлением Правительства Республики Казахстан от 17 мая 2022 года № 311 [Электронный ресурс]. URL:// <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000827>
3. Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 октября 2021 года № 727 «Об утверждении национального проекта «Технологический рывок за счет цифровизации, науки и инноваций» [Электронный ресурс]. URL: // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000727>.
4. Adam I., Fazekas M. Are emerging technologies helping win the fight against corruption in developing countries? Pathways for Prosperity Commission Background Paper Series. No. 21. Oxford. [Электронный ресурс]. URL: http://www.govtransparency.eu/wp-content/uploads/2019/02/ICT-corruption-24Feb19_FINAL.pdf (10.06.2019).
5. Приказ Министра цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности Республики Казахстан от 27 июня 2019 года № 140/НҚ «Об утверждении методики расчета и нормативов затрат на создание, развитие и сопровождение объектов информатизации государственных органов» [Электронный ресурс]. URL:// <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1900018927>.
6. Закон Республики Казахстан от 12 ноября 2015 года № 392-V ЗПК «О государственном аудите и финансовом контроле» [Электронный ресурс]. URL:// <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000392>.
7. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V ЗПК [Электронный ресурс]. URL:// <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231>.
8. Кодекс Республики Казахстан Об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года № 235-V ЗПК [Электронный ресурс]. URL:// <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000235>.
9. Приказ Министра информации и коммуникаций Республики Казахстан от 13 июня 2018 года № 263 «Об утверждении Правил проведения аудита информационных систем» [Электронный ресурс]. URL:// <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017141>.
10. Овчинников А.И. Противодействие коррупции в условиях цифровизации: возможности, перспективы, риски // Журнал российского права, 2019. – № 11. – с. 158-70.
11. Тимошенко И. Г. Социальный контроль как средство противодействия коррупции в зарубежных государствах // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения, 2018. – № 1. – с. 102-109.
12. Воронцов С. А., Локота О. В., Голобородько А. Ю., Понеделков А. В. О проблемах противодействия коррупции в современной России и возможных направлениях повышения эффективности антикоррупционной деятельности // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление, 2018. – № 1 (92). – с. 76-80.

REFERENCES:

1. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazakhstan ot 2 fevralja 2022 goda № 802 «Ob utverzhdenii Konceptcii antikorrupcionnoj politiki Respubliki Kazakhstan na 2022 - 2026 gody i vnesenii izmenenij v nekotorye ukazy Prezidenta Respubliki Kazakhstan» [Jelektronnyj resurs]. URL:// <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U2200000802>.
2. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazakhstan ot 12 dekabrya 2017 goda № 827 «Ob utverzhdenii Gosudarstvennoj programmy "Cifrovoy Kazakhstan". Utratilo silu postanovleniem Pravitel'stva Respubliki Kazakhstan ot 17 maja 2022 goda № 311 [Jelektronnyj resurs]. URL:// <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000827>
3. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazakhstan ot 12 oktjabrya 2021 goda № 727 «Ob utverzhdenii nacional'nogo proekta "Tehnologicheskij ryvok za schet cifrovizacii, nauki i innovacij" [Jelektronnyj resurs]. URL: // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000727>.
4. Adam I., Fazekas M. Are emerging technologies helping win the fight against corruption in developing countries? Pathways for Prosperity Commission Background Paper Series. No. 21. Oxford. [Jelektronnyj resurs]. URL: http://www.govtransparency.eu/wp-content/uploads/2019/02/ICT-corruption-24Feb19_FINAL.pdf (10.06.2019).
5. Prikaz Ministra cifrovogo razvitiya, innovacij i ajerokosmicheskoy promyshlennosti Respubliki Kazakhstan ot 27 iyunja 2019 goda № 140/NK «Ob utverzhdenii metodiki rascheta i normativov zatrat na sozdanie, razvitie i soprovozhdenie ob#ektov informatizacii gosudarstvennyh organov» [Jelektronnyj resurs]. URL:// <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1900018927>.
6. Zakon Respubliki Kazakhstan ot 12 nojabrya 2015 goda № 392-V ZRK «O gosudarstvennom audite i finansovom kontrole» [Jelektronnyj resurs]. URL:// <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000392>.
7. Ugolovno-processual'nyj kodeks Respubliki Kazakhstan ot 4 ijulja 2014 goda № 231-V ZRK [Jelektronnyj resurs]. URL:// <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231>.
8. Kodeks Respubliki Kazakhstan Ob administrativnyh pravonarushenijah ot 5 ijulja 2014 goda № 235-V ZRK [Jelektronnyj resurs]. URL:// <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000235>.
9. Prikaz Ministra informacii i kommunikacij Respubliki Kazakhstan ot 13 iyunja 2018 goda № 263 «Ob utverzhdenii Pravil provedeniya audita informacionnyh sistem» [Jelektronnyj resurs]. URL:// <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017141>.
10. Ovchinnikov A.I. Protivodejstvie korrupcii v uslovijah cifrovizacii: vozmozhnosti, perspektivy, riski // Zhurnal rossijskogo prava, 2019. – № 11. – s. 158-70.
11. Timoshenko I. G. Social'nyj kontrol' kak sredstvo protivodejstvija korrupcii v zarubezhnyh gosudarstvah // Zhurnal zarubezhnogo zakonodatel'stva i sravnitel'nogo pravovedeniya, 2018. – № 1. – s. 102-109.
12. Voroncov S. A., Lokota O. V., Goloborod'ko A. Ju., Ponedelkov A. V. O problemah protivodejstvija korrupcii v sovremennoj Rossii i vozmozhnyh napravlenijah povysheniya jeffektivnosti antikorrupcionnoj dejatel'nosti // Nauka i obrazovanie: hozjajstvo i jekonomika; predprinimatel'stvo; pravo i upravlenie, 2018. – № 1 (92). – s. 76-80.

CORRUPTION RISKS IN IT-DEVELOPMENT FINANCING

A.T. Karipova^{1*}

candidate of legal sciences
Anti-Corruption Agency of the Republic of
Kazakhstan (Anti-Corruption Service)
Astana, Republic of Kazakhstan
E-mail: ainagul2005@mail.ru

D.S. Babashev¹

Anti-Corruption Agency of the Republic of
Kazakhstan (Anti-Corruption Service)
Astana, Republic of Kazakhstan
E-mail: novemberkz@gmail.com

R.A. Beristenov²

Master student
Academy of Law Enforcement Agencies under the
General Prosecutor's Office
of the Republic of Kazakhstan
Astana, Republic of Kazakhstan
E-mail: beristenov.r@mail.ru

Abstract: The expenditures of budgetary funds for the digitalization of the country are analyzed. Over the past 8 years (since the creation of accounting for data on information systems govarch.kz), 578 information systems have been developed, for which more than 400 billion tenge has been spent. The lack of a clear understanding of the need for certain information systems, non-transparent pricing and closed procurement procedures have become the reasons that a third of them are recognized as unclaimed (178 out of 578) and recommended for write-off. The main problem is related to state planning. It is based on formal indicators that led to the financing of projects not related to the IT industry.

The current regulation of the purchase of intellectual property has led to the monopolization of the market. The domestic developer market is concentrated in the hands of five quasi-state companies, which received more than 50% of the funds. Customers of the quasi-public sector independently determine the cost of IT developments; they do not need the conclusion of an authorized body. As a result, the difference in prices for programs of the same type, both within the quasi-public sector and in comparison with government agencies, reaches tens of billions of tenge. At the same time, digitalization does not always give the proper economic effect.

The public sector, in order to hide the overestimation of the cost of work, uses a closed chipboard format. The analysis showed that with open procurement, similar works are much cheaper. The current practice of pricing and purchasing work on the development of information systems, due to high affiliation, gives rise to corruption risks of overpricing, inconsistency of the IT product, the acquisition of existing programs under the guise of new developments, unnecessary or duplicate systems.

Keywords: digitalization, corruption risks, pricing, purchases, information systems.

ІТ-ӘЗІРЛЕМЕЛЕРДІ ҚАРЖЫЛАНДЫРУ САЛАСЫНДАҒЫ СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚ ТӘУЕКЕЛДЕРІ

А.Т. Карипова^{1*}

З.Ф.К.

Қазақстан Республикасы Сыбайлас
жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі
(Сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет)
Астана, Қазақстан Республикасы
E-mail: ainagul2005@mail.ru

Д.С. Бабашев¹

Қазақстан Республикасы Сыбайлас
жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі
(Сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет)
Астана, Қазақстан Республикасы
E-mail: novemberkz@gmail.com

Р.А. Берістенов²

Магистрант
Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасы
жанындағы Құқық қорғау
органдарының академиясы
Астана, Қазақстан Республикасы
E-mail: beristenov.r@mail.ru

Аңдатпа: Елді цифрландыруға жұмсалған бюджет қаражаты сараланды. Соңғы 8 жылда (govarch.kz ақпараттық жүйелерінде деректер жазбалары жасалғаннан бері) 578 ақпараттық жүйе әзірленді, оған 400 млрд теңгеден астам қаражат жұмсалды. Белгілі бір ақпараттық жүйелердің қажеттілігін нақты түсінбеу, баға белгілеудің ашық еместігі және жабық сатып алу рәсімдері олардың үштен бірін талап етілмеген деп тану (578-нің 178-і) және есептен шығаруға ұсынылуының себебі болды. Негізгі мәселе мемлекеттік жоспарлауға байланысты. Ол ІТ саласына қатысы жоқ жобаларды қаржыландыруға әкелген ресми көрсеткіштерге негізделген.

Зияткерлік меншік объектілерін сатып алуды ағымдағы реттеу нарықтың монополиялануына әкелді. Отандық әзірлеушілер нарығы қаражаттың 50%-дан астамын алған бес квазимемлекеттік компанияның қолында шоғырланған. Квазимемлекеттік сектордың тұтынушылары АТ әзірлемелерінің құнын дербес анықтайды, оларға уәкілетті органның қорытындысы қажет емес. Соның салдарынан квазимемлекеттік сектор шеңберінде де, мемлекеттік органдармен салыстырғанда да бір типті бағдарламалар бойынша

баға айырмашылығы ондаған миллиард теңгеге жетеді. Сонымен қатар цифрландыру әрқашан тиісті экономикалық нәтиже бере бермейді.

Мемлекеттік сектор жұмыс құнын асыра бағалауды жасыру үшін жабық ДСП пішімін пайдаланады. Талдау ашық сатып алу кезінде ұқсас жұмыстар әлдеқайда арзанға түсетінін көрсетті. Баға белгілеудің және ақпараттық жүйелерді дамыту бойынша жұмыстарды сатып алудың қазіргі тәжірибесі жоғары тиімділікке байланысты жоғары баға белгілеудің, АТ-өнімінің сәйкессіздігінің, жаңа әзірлемелердің, қажетсіз немесе қайталанатын жүйелердің жөндеуімен қолданыстағы бағдарламаларды сатып алудың сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін тудырады.

Түйін сөздер: цифрландыру, сыбайлас жемқорлық тәуекелдері, баға белгілеу, сатып алулар, ақпараттық жүйелер.

МРНТИ 06.73.45

DOI: <https://doi.org/10.55871/2072-9847-2022-57-4-82-90>

Ш.Н. Абдикул^{1*}

Э.Ф.М.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Алматы қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: shynar.turarova@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5571-8576>

М.Ж. Конарбеков²

Phd, профессор-зерттеуші
Туран Университеті
Алматы қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: konyrbekov.m@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5459-5167>

Бюлент Шен³

қауымдастырылған профессор
Турхал қолданбалы ғылымдар факультеті
Электрондық коммерция және басқару бөлімі
Токат Газиосманпаша Университеті
Токата қ., Түркия
E-mail: bulent.sen@gop.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-1752-1876>

БОЛАШАҚ ЭКОНОМИКАСЫ: КРИПТОВАЛЮТАНЫҢ БОЛАШАҒЫ

Аннотация: Мақалада криптовалютамының қазіргі заманға сай орыны туралы баяндалады. Бүгінде әлем қоғамдық өмірдің барлық салаларына әсер ететін цифрлық революцияның алдында тұр. Әлбетте, криптовалюта қаржы нарығының салыстырмалы түрде жаңа құралы болып табылады, бірақ оның құны әдеттегі тауарлар мен қызметтерге әдеттегідей салынған жұмыс көлеміне байланысты емес.

Криптовалюталар құрылымын бағалау Bitcoin әлі де оның ең көп таралған түрі екенін көрсетті, дегенмен ол өзінің көлемі мен эфирін арттырады. Криптовалюталар (мысалы, Bitcoin, EOS, Ethereum, Litecoin және басқалары) дәстүрлі банктік және қаржылық жүйелерді бұзады. Криптовалюталар әдетте блокчейн технологиясы деп аталатын технологиялар жиынтығына негізделген. Блокчейн технологиясының институционалдық экономикаға әлеуетті әсері өте зор. Жеткізу тізбегін басқаруға, маркетингке және қаржыға арналған блокчейнге негізделген қосымшалар қазірдің өзінде өмірлік маңызды институционалдық функцияларды орталықсыздандырады және оңтайландырады. Біз blockchain негізіндегі қосымшалардың қалай және неге тиімді екенін көрсететін модельді ұсыну үшін транзакциялық шығындар экономикасы теориясына және Blockchain технологиясының транзакциялық сипатына сүйенеміз. Мақалада блокчейн мен криптовалюталардың артықшылықтары, олардың қалай жұмыс істейтіндігі, криптовалюталардың эволюциясы талданып, тиімді және қазіргі қаржы жүйесінде өз орнын алуға мүмкіндік беретін себептер жіктеледі.

Түйін сөздер: экономика, болашақ, криптовалюта, блокчейн, цифрландыру, инновация, биткойн.

■ Кіріспе

Ақшаның бүкіл өмірінде олардың көптеген формалары мен түрлері қазіргі форманы криптовалюта және басқа төлем құралдары түрінде алу үшін өзгерді.

Айырбастау кезеңінен бастап тауарлық ақшаға, металл мен монеталарға, алтын мен күміске дейін, қазіргі ақшамен және чектермен жалғасып, биткойн және эфирий деп аталатын криптовалюталарды енгізу сияқты соңғы жаһандық инновацияларға дейін және т.б. бір он жылдан астам уақыт өтті. Әр тип тиісті уақыт аралығында өзінің таптырмас позициясын алды және бүкіл қаржылық қызметке айтарлықтай әсер етті. Алайда, тұтастай алғанда адамзат қоғамы мен нарықтар дамыған сайын, тауар алмасудың жетілдірілген құралдарына қажеттілік туындады. Осы себепті криптовалюталарды енгізу жаһандық төлем жүйесінде ойға келмейтін ауқымда төңкеріс жасады [1].

Криптовалюта – қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін криптографияны қолданатын сандық немесе виртуалды валюта. Бұл қауіпсіздік мүмкіндігіне байланысты криптовалюта қолдан жасау қиын. Криптовалютаның анықтаушы ерекшелігі және оның ең тартымды ерекшелігі – оның табиғаты; оны кез-келген орталық орган шығармайды, бұл оны Үкіметтің араласуына немесе манипуляциясына теориялық тұрғыдан иммунитет береді.

■ Әдебиетке шолу

Бүгінгі таңда криптовалюта операциялары, атап айтқанда биткоин, оның ең көп таралған түрі ретінде, планетаның көптеген тұрғындарының назарын аударады. Криптовалютаның сипаттамасына тоқталайық. Негізінен бұл тақырыппен шетелдік авторлар кеңінен айналысады, бірақ біздің елімізде де бұл тақырып зерттеушілердің үлкен қызығушылығын тудырады. Әр түрлі авторлар криптовалюталардың әр түрлі анықтамаларын ұсынады. Кейбіреулер криптовалюталарды «эмиссиясы мен есебі криптографиялық әдістерге негізделген цифрлық валюталар», басқа біреулер – «алдын ала белгіленген ережелер негізінде орталықтан-дырылмаған операцияларды есепке алатын электрондық төлем құралдары», электрондық ақшаның жаңа нысаны ретінде, келесілер – «жаңа» ақшаның ең жарқын нысандарының бірі ретінде анықтайды. Біреу криптовалюта – бұл «брокерлердің, банктердің тағдыры, олар осы құралға (заңды түрде) рұқсат етілуін күтпейді» деп санайды. Белгілі инвестор Уоррен Баффет сұхбатында биткоиннің «мираж» екенін айтты.

Анықтамалар мен пікірлердің әртүрлілігіне қарамастан, криптовалюта қаржы нарығының жаңа құралы екені анық екені мәлім.

Дүние жүзіндегі ақша айналымының дамуы заттай ақшаны пайдаланудан металл, қағаз, несие және заманауи электронды түрлерге дейінгі кезеңдерден өтті. Сонымен қатар, ақшаның негізгі теориясы құнның еңбек теориясына негізделген (тауарлар мен қызметтердің құны оларға салынған адам еңбегінің мөлшеріне байланысты), ал криптовалюта – блокчейн негізіндегі технология компьютерлік қуат пен жинақталған энергияның комбинациясының құнын тағайындайды.

Madey R.S. айтуынша, жаңа инновациялық валюталар саласындағы зерттеулер отандық және шетелдік зерттеушілер арасында жеткілікті базаға ие болмады, бұл сәт көбінесе ақшаның осы түрінің жаңалығына байланысты. Әмбебап эквиваленттің материалдық тасымалдаушысы жоқ мұндай құралдардың пайда болуы постиндустриалды экономикалық жүйенің жаңа шындықтарын, цифрлық экономиканың қалыптасуын ескере отырып, олардың табиғаты мен жалпы негізін зерттеуді қажет етеді [2].

Жалпы криптовалюталар және атап айтқанда биткоин академиялық ортадан асып түсті. Алайда, олар енгізілгеннен бері академиялық қоғамдастықтың осы қаржы – Ақша саласына қосқан үлесі өте маңызды болды. Криптовалюталарды егеменді орган қолдамаса да, оларды пайдаланушылар үшін қолайлы ететін ашықтықтың жоғары деңгейі.

S. Ziyadin өз жұмысында Қазақстан Республикасындағы және шетелдегі банк дағдарысы мәселелерін, сондай-ақ олардың себептерін қарастырады [3].

Ғалымдар Scientists J. Bonneau, E. Felten, S. Goldfeder, a Miller криптовалюталарды қолдануға оптимистік көзқарас олардың транзакцияның екі қатысушысы арасында ақша аударымын жеңілдететіндігімен расталады деп сенді; бұл операцияларға мақсаттың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін ашық және жеке кілттерді қолдану ықпал етеді [4].

Екінші жағынан, қарсыластары жоғары құбылмалылыққа ие, ақшаны жылыстату немесе заңсыз әрекеттерді қаржыландыру үшін пайдаланылуы мүмкін дейді. Мысалы, биткоин криптовалюта қолдануға қуанышты емес және оның себептерін келтіреді, биткоинді өміршең емес электронды валюта деп санайды. Ол биткоиндердің өтімді емес екенін және бағаның жоғары құбылмалылығын көрсеткенін және биткоиннің дисконтталған ақшалай құны нөлге тең екенін атап өтті [5].

■ Әдістеме және нәтижелер

Мақалада криптовалюталардың сипаттамаларын және оларды реттеу механизмдерін бағалауға мүмкіндік беретін салыстырмалы талдау, логикалық зерттеу әдістері, эмпирикалық зерттеу қолданылады.

Кейбір авторлардың пікірінше, биткоин – бұл физикалық тауарларға да, егеменді міндеттемелерге де байланысты емес таза онлайн виртуалды валюта; оның орнына ол есептеулерді бақылау үшін криптографиялық қорғаныс пен тең-теңімен хаттамасының тіркесіміне сүйенеді. Демек, биткоиннің материалдық емес қасиеті бар, дегенмен ақшаға иелік ету жасырын түрде жасырын, өйткені олардың ағымы бүкіл әлемде көрінеді. Bitcoin бастапқыда (бүркеншік ат) Satoshi Nakamoto 2008 жылы енгізілді.

Төмендегі кестеде криптовалютаның дамуының қысқаша хронологиясы келтіріледі (1-кесте).

1-кесте. Криптовалютаның дамуының қысқаша хронологиясы.

Кезең	Күні
Шығу кезеңі	2009- 2010
Қалыптасу кезеңі	2011-2013
Жылжыту кезеңі	2014 -2016
Орталық банктердің тану кезеңі және реттеудің басталуы	2017

Тарихи тұрғыдан алғанда, криптографияны негізінен әскери, барлау органдары мен барлау агенттіктері құпия ақпараттың ағып кетуінен қорғаныс ретінде қолданған. Осы саладағы ғалымдардың көпшілігі Үкіметпен немесе банк сияқты басқа делдалдармен байланысы жоқ автономды цифрлық валюта анонимділік пен еркіндікке байланысты тартымды деп санайды. Ішкі және халықаралық географиялық аймақтар арасындағы ақша аударымдарын үкіметтік ережелер туралы алаңдамай-ақ оңай және тез жүзеге асыруға болады. Криптовалюталардың пайда болуы, ең алдымен, бірдей төлем бірлігін және деректерді беру хаттамасын қолданытын төлем жүйесі – Биткоиннің пайда болуымен байланысты. Оның жұмысын қамтамасыз ету және жүйені қорғау үшін криптографиялық әдістер қолданылады. Жүйелік мекен-жайлар арасындағы операциялар туралы барлық ақпарат қарапайым мәтін түрінде қол жетімді [6].

Криптовалюталар көбінесе электронды ақшаның синонимі ретінде байланысты, бірақ бұл дұрыс пайымдаудан алыс. Бұл түсінбеушілікті жоққа шығару үшін электронды ақша мен криптовалюта арасындағы салыстырмалы айырмашылық 2-кестеде келтірілген.

2-кесте. Электрондық ақша мен криптовалюта арасындағы салыстырмалы айырмашылық

Сипаттамасы	Криптовалюта	Электрондық ақша
Құны	Бұл сұраныс, ұсыныс және жүйеге деген сеніммен анықталады	Электрондық нысанда айырбасталған ақша сомасына тең
Қол жетімділік	Интернетке қосылудың шектеулі мүмкіндігі	Электрондық бірыңғай клиенттік деректер базасына қол жеткізу
Клиенттің анықтамасы	Толық анонимділік	Сәйкестендіруге арналған бірыңғай дерекқор
Беру әдісі	Ғаламшардағы желі қатысушыларының математикалық генерациясы («тау-кен»)	Электрондық түрде шығарылған елдің Орталық Банкі валютасының баламасы
Реттеу	Елге байланысты	Орталық Банк
Эмитент	Орталықтандырылмаған тау-кен бассейндері	Орталықтандырылған

Биткойнның маңызды артықшылықтары келесі дәлелдер болып табылады:

► Инфляцияның болмауы – жүйе тек 21 миллион монета өндіруге арналған. оған ештеңе әсер етпейді.

► Өзгермейтіндік. Бір өзгермейтін түрде болады (токендер).

► Жүйенің орталықтандырылмаған сипаты. Желіде орталық билік жоқ, желі барлық қатысушылар арасында бөлінген, биткойн өндіруге арналған әрбір компьютер осы жүйенің мүшесі болып табылады. Бұл орталық үкіметтің биткойн иелеріне ережелер жазуға құқығы жоқ дегенді білдіреді. Желінің бір бөлігі офлайн режимге ауысса да, төлем жүйесі тұрақты жұмысын жалғастырады.

► Төмен техникалық қызмет көрсету. Есептік жазбаны оңай және жылдам ашыңыз. Банктерге және басқа ұйымдарға комиссия төлеудің қажеті жоқ. Комиссиялық алымдар кез келген басқа төлем жүйелерімен салыстырғанда төмен.

► Анонимділік, ашықтық және ашықтық. Бұл толығымен анонимді және сонымен бірге мүлдем мөлдір. Кез-келген компания атына, мекен-жайына немесе кез-келген басқа ақпаратқа сілтеме жасамай, шексіз биткойн мекен-жайларын жасай алады.

► Ол тек әмиян иесіне тиесілі. Шот тек иесіне тиесілі бірегей электрондық төлем жүйесі бар.

► Жүйеде жасалған төлемдерді жою мүмкін емес. Монетаны қолдан жасауға, көшіруге немесе бірнеше рет жұмсауға болмайды. Бұл функциялар бүкіл жүйенің тұтастығына кепілдік береді.

► Транзакция жылдамдығы. Желі төлемді өңдегеннен кейін бірнеше минут ішінде кез келген жерге және кез келген адамға ақша жіберу мүмкіндігі [7].

Блокчейннің негізгі және негізгі ерекшелігі – есептеудің математикалық алгоритмдерін қолдану, сонымен қатар жүйе шешім қабылдаған кезде адамдар мен адам факторын алып тастау. Барлық артықшылықтармен блокчейннің кемшіліктері бар. Ең күшті кемшілігі – криптовалютаны мақсатсыз пайдалану, яғни заңсыз сауданы жүзеге асыру. Криптовалюта иелері сатып алу немесе сату туралы анонимді ұсыныс жасай алатындықтан, бұл Тор сияқты бағдарламалық жасақтаманы дамытудың негізгі драйверіне айналады (қадағалаудан қорғалған анонимді желілік қосылуға мүмкіндік беретін прокси-сервер жүйесі), бұл қара криптовалюталық нарықтарының дамуына, дәлірек айтсақ, ондағы биткойн айналымына әкелді. [8].

Қару-жарақты, есірткіні, зергерлік бұйымдарды, әлемдік өнер шедеврлерін және экономиканың әртүрлі салаларындағы басқа да заңсыз әрекеттерді заңсыз сату енді криптовалютада есептеулерді қауіпсіз жүргізе алады, бұл транзакциялар жасырын болып қалады. Қазіргі уақытта Darknet - те (Darknet-Интернеттің көлеңкелі сегменті, кіру жоғарыда сипатталған Тор браузері арқылы жүзеге асырылады) заңсыз тауарлардың негізгі айналымы оның құнының өсуіне ықпал ететін биткойн есебінен жүреді [9].

Криптовалютаның келесі кемшілігі – оны электронды әмияндарда сақтау. Егер пайдаланушы электрондық әмиянның кілтін жоғалтса, оны қайтару не қалпына келтіру мүмкін болмайды, өйткені оған ешкім кіре алмайды. Кілт бірегей және оны өзгерту мүмкін емес. Сондай-ақ, бұл нарықтағы операциялар транзакцияны тоқтата алмайтынын атап өткен жөн. Егер қате төлем жасалса, төлемді қайтару немесе ақшаны қайтару мүмкін емес [10,11,12].

Қазіргі кезде cryptocurrency, атап айтқанда Bitcoin – бұл тағы бір қаржылық көпіршік деген сын мен алаңдаушылықтар айтылады. Биткойнның құны оның сұранысы мен ұсынысына, оған тауарларын айырбастауға дайын сатушыларға, оны есептейтін кеншілерге және инвесторларға тікелей байланысты. Cryptocurrency қатысушылардың белгілі бір саны қызығушылық танытқанша бар. Криптовалюта өндіретін адамдардың санын анықтау өте қиын. Тау-кен жарылысы – Басқалардың жетістіктерін бақылайтын, жабдық сатып алып, криптобайттарды аша бастайтын әлеуетті қатысушылар, нәтижесінде ұсыныс пен ақша

құны артады, біреу нарықтан кетеді, ұсыныс азаяды және мөлшерлеме төмендейді. Осы құбылысқа байланысты үлкен теңгерімсіздік пайда болады, бұл криптовалюта бағасының тұрақсыздығына әкеледі [13].

Жоғарыда айтылғандардың барлығына сүйене отырып, SWOT талдау жасай аламыз.

Сонымен қатар, зиянкестерге талдау жасау үшін ұсынылған талдауды пайдалана алдық.

Талдауды қорытындылай келе, саяси, экономикалық, әлеуметтік-мәдени және технологиялық факторларды зерттеу қолданыстағы криптовалюта мен одан туындайтын технологияларды байсалды бағалауға мүмкіндік берді. Бұл айналымға криптовалюталарды енгізу кезіндегі осалдықтарды анықтауға мүмкіндік береді. Технология көптеген жолдармен сыртқы экономикалық қызметке оң әсер етіп, экономикалық көрсеткіштерді жақсартып алады. Алайда, осы «майлы» плюске қарамастан, сыбайлас жемқорлық пен басқа да заңсыз әрекеттерді жүргізуге байланысты қауіптер әлі де бар, сонымен қатар қазіргі уақытта валюта заңды құрамдас бөліктен айырылған, бұл оны әлеуетті крипто әмиян иелерінің көз алдында өте сенімсіз етеді [14,15,16].

3 - кесте. SWOT талдау

Күш	Әлсіздік
• Анонимділік, ашықтық және ашықтық • Транзакция жылдамдығы • Төмен техникалық қызмет көрсету • Жүйенің орталықтандырылмаған сипаты • Сыртқы факторлардан тәуелсіздік және тағы басқалар • Шектеулі санға байланысты инфляцияның болмауы (21 млн. монета)	• Төлемді қайтару / қайтару жоқ • Интернет қосылымына абсолютті сілтеме • Егер сіз өзіңіздің жеке шотыңыз бен әмияныңызың кілтін жоғалтсаңыз, бұл қаражаттың толық жоғалуына әкеледі • Көптеген елдерде расталмаған • Орталық Эмитенттің болмауы, яғни қандай да бір банкроттық жағдайында кепілдік берілуі мүмкін заңды тұлғаның болмауы және т.б.
Қауіптер	Мүмкіндіктер
• Darknet -де валютаны дұрыс емес «сату» халық арасында тыйым салынған заттардың (есірткі құралдарының) пайда болуына, соның ішінде оларды қолдануға әкеледі • Валютаның құны оның сұранысы мен ұсынысына тікелей байланысты, оған тауарларын айырбастауға дайын сатушылар, осы құбылысқа байланысты үлкен теңгерімсіздік пайда болады, бұл криптовалюта бағасының тұрақсыздығына әкеледі • Терроризм қаупі, өйткені көптеген қылмыскерлер қараңғыда әртүрлі қару-жарақ пен оқ-дәрілерді биткоиндер мен басқа валюталар арқылы сатып алатыны белгілі. • Ақшаны жылыстату және басқа да заңсыз әрекеттер қаупі	• Жүйе шешім қабылдаған кезде адамдар мен адам факторын алып тастау • Олар сондай-ақ транзакцияның екі тарапы арасындағы қаражатты аударуды жеңілдетеді; бұл операциялар қауіпсіздік мақсатында ашық және жеке кілттерді пайдалану арқылы жеңілдетіледі • Бұл сауда кедергілері мен делдалдарды жояды, бұл транзакциялардың құнын төмендетеді, сондықтан сауда мен экономиканы арттырады.

Жалпы криптовалюталардың және атап айтқанда биткоиндердің болашағы туралы әртүрлі және қарама-қайшы пікірлер бар. Өмірге либертариандық көзқараспен қарайтындар оптимистік және криптовалюта жүйесін қабылдайтын болса, басқа авторлар, экономистер және осы саладағы ғалымдар төлемдер мен қаржылық транзакциялар жүйесінде криптовалютаны қолдануға наразы [18].

Криптовалюталар және алаяқтық. Өкінішке орай, криптовалютамен байланысты қылмыстар санының өсуі байқалады. Криптовалютаға қатысты алаяқтық келесі формалардың біріне ие болуы мүмкін.

Жалған веб-сайттар. Жалған шолулар мен крипто-жаргондары бар алаяқтық сайттар, инвестициялау жалғасқан жағдайда үлкен кепілдендірілген кірісті уәде етеді.

Виртуалды қаржы пирамидалары. Криптовалюта алаяқтары цифрлық валюталарға инвестициялаудың жоқ мүмкіндіктерін жарнамалайды, бұл үлкен пайда елесін тудырады, ал бұрынғы инвесторларға жаңа инвесторлардың ақшасын төлейді. BitClub Network-тің алаяқтық схемасы оның мүшелеріне 2019 жылдың желтоқсанында айып тағылғанға дейін 700 миллион доллардан астам қаражат жинады.

Жалған миллиардерлердің криптовалюта қолдауы. Интернетте өзін миллиардерлер мен танымал тұлғалар ретінде көрсете отырып, алаяқтар виртуалды валютаға инвестицияларды көбейтуге уәде береді, бірақ іс жүзінде олар пайдаланушылар жіберген қаражатты тағайындайды. Белгілі кәсіпкердің белгілі бір криптовалюта қолдайтыны туралы ақпаратты тарату үшін алаяқтар хабар алмасу қолданбаларын немесе чаттарды да пайдалана алады. Нәтижесінде инвесторлар криптовалюта сатып ала бастайды, баға көтеріледі, содан кейін алаяқтар өз үлестерін сатады және валюта бағасы төмендейді.

Онлайн танысудағы алаяқтық. Сондай-ақ, алаяқтар нақты виртуалды валюта саудагерлері ретінде көрінуі немесе пайдаланушыларды ақша беруге алдау үшін құрылған жалған биржалар құруы мүмкін. Криптовалюталардағы алаяқтықтың тағы бір түрі – жеке зейнетақы шоттарын криптовалюта сату туралы алаяқтық ұсыныстар. Содан кейін криптовалюта әмияндарын бұзу және виртуалды валютаны ұрлау орын алады.

Жалпы криптовалюта қауіпсіздігі туралы айтатын болсақ.

Криптовалюта әдетте транзакцияларды уақытты блоктарға жазу әдісін сипаттайтын блокчейн технологиясын қолдануға негізделген. Бұл өте күрделі техникалық процесс, нәтижесінде криптовалюта транзакцияларының сандық тізілімі бұзуға жеткілікті төзімді.

Сонымен қатар, транзакциялар жасау үшін екі факторлы аутентификация қажет. Мысалы, транзакцияны бастау үшін пайдаланушы аты мен құпия сөзді енгізу қажет болуы мүмкін. Содан кейін ұялы телефонға мәтіндік хабарлама ретінде жіберілген аутентификация кодын енгізу қажет болуы мүмкін.

Алайда, осы қауіпсіздік шараларының барлығы криптовалюталарды бұзу мүмкіндігін жоққа шығармайды. Мемлекеттер қолдайтын ақшадан айырмашылығы, виртуалды валюталардың құны толығымен сұраныс пен ұсыныспен анықталады. Бұл инвесторларға айтарлықтай пайда мен айтарлықтай шығын әкелетін күрт ауытқуларды тудыруы мүмкін. Сонымен қатар, криптовалюта инвестициялары акциялар, облигациялар және өзара инвестициялық қорлар сияқты дәстүрлі қаржылық өнімдерге қарағанда әлдеқайда аз дәрежеде нормативтік қорғауға жатады.

Криптовалютаға қауіпсіз инвестициялау бойынша ұсыныстар. Тұтынушылардың есептеріне сәйкес, барлық инвестициялар тәуекелге ұшырайды, бірақ бірқатар сарапшылар криптовалюта инвестициялаудың ең қауіпті нұсқаларының бірі деп санайды. Криптовалюталарға инвестиция салуда келесі кеңестер саналы таңдау жасауға көмектеседі:

1. Бар биржаларды талдау. Инвестициялауды бастамас бұрын криптовалюта биржалары туралы мүмкіндігінше көбірек білу керек. 500-ден астам биржалар бар деп есептеледі. Бастау үшін талдау жасау, шолулармен танысу және тәжірибелі инвесторлармен кеңесу қажет.

2. Сандық валютаны қалай сақтау керектігін білу.

Сатып алынған криптовалюта биржада немесе сандық әмиянда сақтауға болады. Әмияндардың әр түрлі түрлері бар, олардың әрқайсысының өзіндік артықшылықтары, техникалық талаптары және қауіпсіздік деңгейі бар. Биржалар сияқты, инвестициялауды бастамас бұрын криптовалюта сақтаудың әртүрлі нұсқаларын зерттеу ұсынылады.

3. Инвестицияларды әртараптандыру. Әртараптандыру – табысты инвестициялық стратегияның кілті. Бұл cryptocurrency инвестициялары үшін де жарамды. Мысалы, биткойнге барлық қаражатты салуға болмайды, себебі бұл атау естіледі. Инвестициялаудың мыңдаған нұсқалары бар және қаражатты бірнеше валютаға бөлген дұрыс.

Криптовалюта қазір сәнде, бірақ криптовалюта нарығы әлі де қалыптасу сатысында, ал валютаның өзі өте алыпсатарлық болып саналады.

Интернеттегі қауіпсіздікті қамтамасыз етудің ең жақсы тәсілдерінің бірі – антивирустық шешімді қолдану. Kaspersky Internet Security зиянды және шпиондық бағдарламалардан, деректерді ұрлаудан қорғауға көмектеседі, сондай-ақ сенімді шифрлау арқылы онлайн төлемдердің қауіпсіздігін қамтамасыз етеді.

■ Қорытынды

Бұл мақаланың мақсаты жалпы cryptocurrency және атап айтқанда Bitcoin пайдалануды талдау болды. Біздің эмпирикалық зерттеуіміз белгілі бір институционалдық және ресми шарттар орындалса, криптовалюталардың болашағы жарқын болуы мүмкін екенін көрсетті. Көптеген ғалымдар криптовалютаны сауданы жеңілдету, шығындарды азайту және т.б. артықшылықтарын мойындайды. Биткойн және басқа криптовалюталар дәстүрлі және жаңа төлем әдістерін алмастыра алады. Алайда, осы мақсатқа жету және жаһандық төлем жүйесінде үстем күшке айналу үшін олар арнайы қосымша құнды қамтамасыз етіп, ресми реттеу мәселелері сияқты бірқатар маңызды мәселелерді шешіп, жеңуі керек. Бұл жақын арада болуы екіталай. Бірақ банктер бұл криптовалюталардың артындағы технологияны ұзақ мерзімді перспективада құндылыққа меншік құқығын берудің әлеуетті жалпы жаңа тәсілі ретінде мұқият қарап шығуы керек [18].

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Бейлис П. и Сонг Х. Исследования для практики: криптовалюты, блокчейны и смарт-контракты / Аппаратное обеспечение для глубокого обучения. Сообщения ACM – 2017 – 60(5) – с.48-51
2. Мэди Р. С. Исследование истории криптовалюты и связанных с ней рисков и угроз // докторская диссертация, Колледж Утика – 2017
3. Зиядин С. Влияние мирового экономического кризиса на состояние банковских систем / С. Зиядин. Актуальные проблемы экономики – 2012 – 134– с.419-429
4. Бонно Дж., Фелтен Э., Голдфедер С., Миллер А., & Нараянан А. Биткойн и криптовалютные технологии – 2016
5. Тимойн, есть ли будущее у таких криптовалют, как Биткойн? Нет: Как валюта, Биткойн нарушает Все Правила финансов. Wall street journal / Восточное издание – 2015 – 265 – с.1-2
6. Бэмфорд Дж. Дворец головоломок: внутри Агентства национальной безопасности, самой секретной разведывательной организации Америки / Пингвин – 2012
7. Деврис П. Д. Анализ криптовалюты, биткойна и будущего. Международный журнал управления бизнесом и коммерции – 2016 – 1 – с.1-9
8. Гандал Н. & Халабурда Х. Можем ли мы предсказать победителя на рынке с сетевыми эффектами? Конкуренция на рынке криптовалют / Игры – 2016 – 7 – с.1-21
9. Иващенко А.И. Использование криптовалюты в деятельности украинских малых и средних предприятий с целью повышения их инвестиционной привлекательности / Иващенко А.И.. Проблемы экономики – 2016 – 3 – с.267-273
10. Ли Х. & Ван К.А. Технологический и экономический фактор, определяющий обменные курсы криптовалют: на примере Биткойна / Система поддержки принятия решений – 2017 – 95 – с.49-60
11. Мейклджен С., Помарол М., Джордан Г., Левченко К., Маккой Д., Фолькер Джеффри М. и Сэвидж С. Пригоршня биткойнов: характеристика платежей среди людей без имен / Сообщения ACM – 2016 – 59(4) – с.86-93
12. Нараянан А., Бонно Дж., Фелтен Э., Миллер А. и Голдфедер С. Биткойн и криптовалютные технологии: всестороннее введение // Издательство Принстонского университета – 2016
13. Смолли К.В. Криптовалюта и налоги. Налоговый консультант – 2017 – с.1-3
14. Субрамания Р. и Чино Т. Состояние криптовалют: их проблемы и политическое взаимодействие / Журнал международных технологий и информационного менеджмента – 2016 – 24 (3) – с.25-40
15. Винья П. и Кейси М.Дж. Эпоха криптовалют: как биткойн и блокчейн бросают вызов глобальному экономическому порядку. Макмиллан – 2016
16. Вора Г. Криптовалюты: являются ли здесь разрушительными финансовыми инновациями? Современная экономика – 2015 – 6(7) – с.816-832
17. Раймэккерс У. Криптовалюта Биткойн: сбои, проблемы и возможности / Журнал платежных стратегий и систем – 2015 – 9 (1) – с.30-46
18. Арвинд Н., Бонно Дж., Фелтен Э., Миллер А., & Голдфедер С. Биткойн и криптовалютные технологии / Журнал информационных технологий – 2016 – 21 (4) – с.284-298

REFERENCES

1. Bejlis P. i Song H. Issledovanie dlja praktiki: kriptovaljuty, blokchejny i smart-kontrakty/Apparatnoe obespechenie dlja glubokogo obuchenija. Soobshhenija ACM – 2017 – 60(5) – s.48-51
2. Mjedi R.S. Issledovanie istorii kriptovaljuty i svjazannyh s nej riskov i ugroz // doktorskaja dissertacija, Kolledzh Utika – 2017
3. Zijadin S. Vlijanie mirovogo jekonomicheskogo krizisa na sostojanie bankovskih sistem / S. Zijadin. Aktual'nye problemy jekonomiki – 2012 – 134 – c.419-429
4. Bonno Dzh., Felten Je., Goldfeder S., Miller A., & Narayanan A. Bitcoin i kriptovaljutnye tehnologii – 2016
5. Timojn, est' li budushhee u takih kriptovaljut, kak Bitcoin? Net: Kak valjuta, Bitcoin narushaet Vse Pravila finansov. Wall street journal / Vostochnoe izdanie – 2015 – 265 – s.1-2
6. Bjemford Dzh. Dvorec golovolomok: vntri Agentstva nacional'noj bezopasnosti, samoj sekretnoj razvedyvatel'noj organizacii Ameriki / Pingvin – 2012
7. Devris P.D. Analiz kriptovaljuty, bitkoina i budushhego. Mezhdunarodnyj zhurnal upravlenija biznesom i kommercii – 2016 – 1 – c.1-9
8. Gandal N. & Halaburda H. Mozhem li my predskazat' pobeditelja na rynke s setevymi jeffektami? Konkurencija na rynke kriptovaljut / Igry – 2016 – 7 – s.1-21
9. Ivashhenko A.I. Ispol'zovanie kriptovaljuty v dejatel'nosti ukrainskih malyh i srednih predpriyatij s cel'ju povysenija ih investicionnoj privlekatel'nosti / Ivashhenko A.I. Problemy jekonomiki – 2016 – 3 – s.267-273
10. Li H. & Van K.A. Tehnologicheskij i jekonomicheskij faktor, opredelajushhij obmennye kursy kriptovaljut: na primere Bitkoina / Sistema podderzhki prinjatija reshenij – 2017 – 95 – s.49-60
11. Mejklidzhon S., Pomarol M., Dzhordan G., Levchenko K., Makkoj D., Fol'ker Dzheffri M. i Sjevidzh S. Prigorshnja bitkoinov: harakteristika platezhej sredi ljudej bez imen / Soobshhenija ACM – 2016 – 59(4) – s.86-93
12. Narayanan A., Bonno Dzh., Felten Je., Miller A. i Goldfeder S. Bitkojn i kriptovaljutnye tehnologii: vsestoronnee vvedenie // Izdatel'stvo Prinston'skogo universiteta – 2016
13. Smolli K.V. Kriptovaljuta i nalogi. Nalogovyj konsul'tant – 2017 – s.1-3
14. Subraman'jan R. i Chino T. Sostojanie kriptovaljut: ih problemy i politicheskoe vzaimodejstvie / Zhurnal mezhdunarodnyh tehnologij i informacionnogo menedzhmenta – 2016 – 24 (3) – s.25-40
15. Vin'ja P. i Kejsi M.Dzh. Jepoha kriptovaljut: kak bitkoin i blokchejn brasajut vyzov global'nomu jekonomicheskomu porjadku. Makmillan – 2016
16. Vora G. Kriptovaljuty: javljajutsja li zdes' razrushitel'nymi finansovymi innovacijami? Sovremennaja jekonomika – 2015 – 6(7) – s.816-832
17. Rajmjekers U. Kriptovaljuta Bitcoin: sbor, problemy i vozmozhnosti / Zhurnal platezhnyh strategij i sistem – 2015 – 9 (1) – c.30-46
18. Arvind N., Bonno Dzh., Felten Je., Miller A., & Goldfeder S. Bitcoin i kriptovaljutnye tehnologii / Zhurnal informacionnyh tehnologij – 2016 – 21 (4) – c.284-298

ЭКОНОМИКА БУДУЩЕГО: БУДУЩЕЕ КРИПТОВАЛЮТЫ

Ш.Н. Абдикул^{1*}

Э.Ф.М.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Алматы қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: shynar.turarova@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5571-8576>

Конырбеков М.Ж.²

PhD, ассоциированный профессор

Университет «Туран»

г.Алматы, Казахстан

E-mail: konyrbekov.m@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5459-5167>

Шен Б.³

ассоциированный профессор

Токат Газиосманпаша Университеті

Турхал қолданбалы ғылымдар факультеті

Электрондық коммерция және басқару бөлімі

г. Токата, Турция

E-mail: bulent.sen@gop.edu.tr

+5449378000

<https://orcid.org/0000-0003-1752-1876>

Аннотация. В статье рассказывается о современном месте криптовалюты. Сегодня мир находится на грани цифровой революции, которая затрагивает все сферы общественной жизни. Очевидно, что крип-

товалюта является относительно новым инструментом финансового рынка, но ее стоимость не зависит от объема работы, вложенной в обычные товары и услуги.

Оценка структуры криптовалют показала, что биткойн по-прежнему является наиболее распространенным типом, хотя он увеличивает свой объем и эфир. Криптовалюты (например, Bitcoin, EOS, Ethereum, Litecoin и другие) разрушают традиционные банковские и финансовые системы. Криптовалюты обычно основаны на наборе технологий, называемых технологиями блокчейна. Потенциальное влияние технологии Блокчейн на институциональную экономику огромно. Приложения на основе блокчейна для управления цепочками поставок, маркетинга и финансов уже децентрализуют и оптимизируют жизненно важные институциональные функции. Мы полагаемся на теорию экономики транзакционных издержек и транзакционный характер технологии блокчейн, чтобы предложить модель, которая показывает, как и почему приложения на основе блокчейна эффективны. В статье классифицируются преимущества блокчейна и криптовалют, то, как они работают, анализируется эволюция криптовалют и причины, которые позволяют им занять свое место в современной финансовой системе.

Ключевые слова: экономика, будущее, криптовалюта, блокчейн, цифровизация, инновации, биткойн.

THE ECONOMY OF THE FUTURE: THE FUTURE OF CRYPTOCURRENCY

Abdikul Sh.N.^{1*}

magistr of Economic Sciences
Al-Farabi Kazakh National University
Almaty, Republic of Kazakhstan
E-mail: Shynar.turarova@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5571-8576>

Konyrbekov M.²

PhD, Associate Professor
Turan University
Almaty, Kazakhstan
E-mail: konyrbekov.m@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1985-3532>

Sen B.³

Associate Professor
Tokat Gaziosmanpasa University
Faculty of Applied Sciences Turhal
Elektronik Commerce and Management
Department
Tokata, Turkey
E-mail: bulent.sen@gop.edu.tr
+5449378000
<https://orcid.org/0000-0003-1752-1876>

Abstract. The article will tell about the modern place of cryptocurrency. Today, the world is on the verge of a digital revolution that affects all spheres of public life. Obviously, cryptocurrency is a relatively new instrument of the financial market, but its cost does not depend on the amount of work invested in conventional goods and services.

An assessment of the structure of cryptocurrencies has shown that Bitcoin is still the most common type of it, although it increases its volume and Ethereum. Cryptocurrencies (such as Bitcoin, EOS, Ethereum, Litecoin, and others) undermine traditional banking and financial systems. Cryptocurrencies are usually based on a set of technologies known as blockchain technology. The potential impact of blockchain technology on the institutional economy is enormous. Blockchain-based applications for Supply Chain Management, Marketing, and finance are already decentralizing and optimizing vital institutional functions. We rely on the theory of transaction cost economics and the transactional nature of Blockchain technology to provide a model that shows how and why blockchain-based applications are profitable. The article analyzes the advantages of blockchain and cryptocurrencies, how they work, the evolution of cryptocurrencies, and classifies the reasons that allow them to take their place in the modern financial system.

Keywords: economy, future, cryptocurrency, blockchain, digitalization, innovation, bitcoin.